

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Skivebogen

Historisk Aarbog for Skive og Omegn

Omslag: Krabbesholm Højskole og Haandværkerskolen omkring 1908.

SKIVEBOGEN 1980

SKIVEBOGEN

HISTORISK AARBOG FOR SKIVE
OG OMEGN

71. bind 1980

SKIVEBOGEN

Udgivet af Historisk Samsfund for Skive og Omegn.

Redaktionskomite: Forfatteren Kirsten Aakjær, arkivar Svend Mortensen og Karen Strøm Hansen (redaktør).

Tryk: Bogtrykkeriet, Skive Folkeblad.

»Solbakken« i Rødding var mit barndomshjem

Geit Bjerre, datter af valgmenighedspræst Jacob Bjerre, skildrer lykkelige barndomsdage og mennesker, hun mødte.

Pastor Jacob Bjerre var den første præst i Rødding-Krejbjerg valgmenighed. Han virkede fra 1904 til sin død i 1933. Han efterfulgtes af Tage Møller, der var præst i valgmenigheden fra 1934 til 1941. Så kom fra 1941 til 1955 Søgaard Andersen, fra 1955 til 1963 Folmer Schøth og sidst fra 1964 til 1970 Peter Gamborg Nielsen som den sidste præst i valgmenigheden.

Pastor Jacob Bjerres datter, Geit Bjerre, gift Schiøtz-Christensen, der bor i København, har skrevet følgende barndomserindringer fra hjemmet »Solbakken« i Rødding.

– Min far, valgmenighedspræst Jacob Bjerre, Rødding, var født 23. juni 1868 og døde den 18. december 1933.

Han var søn af gdr. Jens Bjerre, Nørre Nisum.

En sætning, jeg tit har hørt min far gentage, var: »Man tager ikke selv sin forstand, – det vigtigste er, at vi er gode mennesker«.

– Jeg vil nu forsøge efter ringe evne at fremkalde i erindring mine forældre, mit hjem »Solbakken« og alle de gode mennesker i landsbyen Rødding, ja hele min fars menighed, som hed Rødding-Krejbjerg valgmenighed, – men som senere strakte sig både til Lihme og to mindre menigheder i Skive og Stoholm.

Jeg giver min pen frit løb og fortæller løst og fast, hvad jeg husker og har oplevet i min meget lykkelige barndom.

Utallige er de navne på gode husmænd og gårdejere, som

jeg kunne nævne. Også beboere i Rødding by kendte vi børn og holdt af. Deres børn var jo vore lege- og skolekammerater, som vi sad på skolebænk sammen med i friskolen, oprettet af min far i 1907, meget bekvemt et par hundrede meter fra mit hjem.

Min far gik tit over i friskolen og gav timer i den græske mytologi, som altid havde været hans store interesse og som ikke på den tid var almindelig kendt i landsbyskolerne, ligeledes fortalte han os om de islandske sagaer. Jeg tror, at mange af friskolebørnene har fået interesse for at læse videre indenfor de fag, som min far åbnede vore sind for.

Men i min barndom var der kun en enkelt lærer og det var begrænset, hvor mange fag denne ene mand kunne undervise tre klasser i.

Mange var de personligheder, som kom i vort hjem. De var talere ved de årlige sommer- eller efterårsmøder. Professor Vilhelm Andersen, højskoleforstander J. Borup, Thomas Bredsdorf, Holger Begtrup og mange andre. Og jeg mindes engang en af talerne udtalte til min far: »Det er en fornøjelse at tale til Deres menighed, pastor Bjerre, for de er gode lyttere«.

Jeg går lidt over på et sidespor, men vender tilbage.

»Jeg har fundet ud af, at du vist er et barnebarn af den originale pastor Bjerre, Rødding, som var præst i samme sogn, som min far også var præst«.

Dette blev for omkring 30 år siden sagt til min den gang 10-årige datter, som naturligvis kom styrtende hjem og ville vide, hvorfor lærerinden i skolen havde kaldt hendes bedstefar for en original.

Jeg så straks for mig min elskelige og pæne far og svarede: »Jeg kan ikke finde anden grund til lærerens udtalelse end at min far vist har været den første præst, som var dus med sine sognebørn«.

Vi lod det blive ved det.

Men jeg har fundet ud af senere, at der vist skjuler sig en anden pointe bag den udtalelse, som vi vender tilbage til senere.

Valgmenighedspræst Jacob Bjerre, Rødning, 1868-1933. Valgmenighedens første præst i årene fra 1904 og til sin død i 1933.

Kort efter århundredskiftet 1903 -04 blev en del sallingbønder, hvis børn blev døbt og senere konfirmeret af pastor Kr. Glud i Jebjerg – enige om, at danne deres egen menighed.

Brødrene Peter Nielsen, Vejby, og Hans Christian Nielsen, senere direktør for Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger, henvendte sig til den grundtvigske præst Teglmand i Aarhus og fik af ham anbefalet min far som på det tidspunkt var hjælpepræst hos Teglmand.

Jeg ved, at min mor, som på det tidspunkt allerede havde tre børn, var meget ked af forflyttelse fra Aarhus, »men man må jo leve der, hvor man tjener brødet«, sagde hun og hun har da altid været både en glad og sød mor, så hun fandt sig hurtigt til rette i Rødding-Krejbjerg valgmenighed.

Krejbjerg sluttede sig til med brødrene Jens, Søren og Niels Gudiksen.

At der på det tidspunkt, hvor Indre Missionen var mere dominerede, trængte til en lettere og friere ånd, tror jeg, at mange var enige om.

For da en veninde af mig for nogle år siden i Rødding sagde til mig: »Jeg forstår da ikke, at du ikke er ked af, at valgmenigheden er nedlagt« – svarede jeg »nej, det er jeg ikke, for der er ikke mere det store skel i folks religiøse opfattelse, som der var for 30-40 år siden«. Og en anden veninde, hvis forældre hørte til den højkirkelige menighed, udbød: »Jeg kan ikke forstå, at der skal rende en lille klat mennesker til kirke om formiddagen og en lille klat om eftermiddagen, for det er da den samme Vorherre, vi be'r til allesammen«.

Så må jeg give hende ret af hele mit hjerte, men som salmedigter foretrækker jeg stadig Grundtvig.

Valgmenigheden byggede én dejlig stor villa til mine forældre, kaldet »Solbakken«. Jeg har tidligere skrevet om min lykkelige barndom i det og fået udgivet et par børnebøger, blandt andet »Præstens rollinger«.

I dette dejlige hjem »Solbakken« med alle vinduerne syd- og østvendt og den skønneste udsigt over Limfjorden levede jeg i 15 år og i alle de ferier, som jeg har haft indtil min far døde i 1933.

Min gudfar, Peter Nielsen og hustru, Else, i Vejby. I mange år var Peter Nielsen – kaldet Per Nielsen, formand for valgmenigheden. Fra dem fik jeg hvert år på min fødselsdag en sølvdaler.

Herefter overtog provst A. Johs. Hansen, Jebjerg, midlertidig min fars gerning og min mor flyttede over til os børn, som dengang alle var bosiddende i København.

Her følger nu nogle små anekdoter, som på en humoristisk måde forklarer afstanden mellem os – også kaldet de glade kristne og Indre Missionen.

To konfirmanddrengene fra hver sin menighed kommer fra undervisning hos deres – den gang – vidt forskellige præster. »Går du til Bjerre!« spørger den første. Min fars konfirmand nikker og siger »ja«. Drengen fra det indre missionske hjem spytter i jorden og råber: »Føj, ham ville jeg ikke gå min fod lang efter«.

En anden gang, hvor far havde inviteret til det årlige nytårsbal, kom han nogle dage senere ind til en gammel skomager, som også tilhørte Indre Missionen.

»De er inde på noget galt, Bjerre«, sagde skomageren. »Jeg lider ikke dans«.

»Synes De da ikke, at de unge skal ha' lov at danse og være glade!«

»Nej, for når jeg ser de unge danse, så ser jeg at der sidder en djævel på hver af deres skuldre«.

Det havde min far nu aldrig set. Han fik nu hele skomagerens omvendelseshistorie, og gik så hjem med sine støvler.

Men »originalen«, som jeg før fortalte om, tror jeg skriver sig fra den gang min far gik med sin trillebør og havde sine træsko på på vej ned gennem landsbyen for at købe foder til hønsene.

Da ser han på afstand sin højkerkelige kollega nærme sig. Min far stiller trillebøren, retter sig op, og vil tage hatten af for sin kollega. Min far var altid på god fod med sognepræsten, men – den pæne mand vendte spontant hovedet bort. – »Man hilser åbenbart ikke på en præst med en trillebør«, fortalte min far smilende, da han kom hjem.

Denne præst havde flere børn, og jeg gætter på, at en af hans døtre er havnet som »frøken« i min datters skole. Det kan ikke have været pastor Jepsen, som i flere år sad i den gamle præstegård i Rødning – nu Spøttrup – for med ham stod min

Sognefoged Laust Laursen og hustru i Rødding. Engang mor talte med sognefogeden om vanskelige børn i almindelighed sagde han: „Tal godt til børn, så bliver de friere“ – jeg giver herved hans kloge ord videre.

far på en meget venskabelig fod, ligesom hans tvillingebørn, Tut og Peter, var vi børns bedste legekammerater.

Min far var en meget yndet taler til grundlovs- og folkefester, rundt på egnen, og på højskoler i hele landet, og jeg husker også, at han var meget glad, da han blev bedt om at tale ved Duborgskolens indvielse efter genforeningen. Min far var altid meget optaget af den sønderjyske sag. Det må have smittet af på mig, for jeg har haft utallige sønderjyske børn boende, sendt mig fra Vartov menighed her i københavn.

Jeg husker, hvor træt min far kunne være, når han kom hjem fra slige foredragsrejser. De iskolde venteværelser og hostelsenge, han var udsat for, gav ham tit hoste, og tunge vejrtækninger, og det kan ikke have været for pengenes skyld, for hans honorar var kr. 15, som vel dårligt nok dækkede rejseudgifterne.

Men jeg kan endnu føle den glæde og stolthed, som betog mig, når min far besteg talerstolen, og med Højskolesangbogen i hånden istemte: »Jeg elsker de grønne lunde«.

Indimellem kunne det måske nok for en mindreårig knibe lidt med at sidde stille, den times tid, som talen varede. Men et bestemt blik fra min mor skulle nok holde børneflokkene i ro.

Efter talerne, måske var der flere, og sangene, var der kaffebrød og hyggelig sammenkomst, aftensmad faldt der jo også af til talerne med familie. Senere på aftenen fandt far et eller andet at læse højt.

Jeg mindes Gustav Wiedes »Døren«, som jo er festlig. Så sang vi alle aftensang, og kørte hjem i åben hestevogn, dejligt i måneskin, men tit også i regn og slud.

En god kvinde, som jeg sætter pris på, sagde engang om min far. »Det var, som der stod en glorie om hans hoved«. Denne dame var katolsk opdraget, deraf følger måske hendes udtryk. Og en arkitekt i Jylland, som besøgte sine syge bedsteforældre i Rødding i sine ferier, sagde for få år siden til mig i et selskab: »Din mor har jeg aldrig kendt, heller ikke din far, men jeg har mødt ham een gang, da var jeg rejst til Rødding for at sige farvel til min bedstemor, som lå for døden. Hendes

Familien Vedel på Krabbesholm i begyndelsen af 30'erne. Helene og Anders Vedel og forrest fra venstre de fire børn Hanne, Tage, Kristian og Lauge. Det femte barn, Hanne, var endnu ikke født.

øjne hvilede hele tiden på døren, på trods af, at jeg sad i stuen. »Bjerre kommer«, mumlede hun flere gange, og jeg glemmer aldrig den fred og glæde, der faldt over hendes ansigt, da han kom, og satte sig ved hendes seng. HAM glemmer jeg aldrig«.

En tredje og sidste lille historie om min far forekom til en reception her i København, som vist foregik hos fhv. indenrigsminister Bertel Dahlgaard.

En ung professor, Sigurd Tovborg Jensen, fra Landbohøjskolen, talte med ministeren, som var meget venlig overfor den unge mand, som pludselig siger: »Vi har vist en fælles bekendt, hr. minister« – »Så?« »Ja, fortsætter Tovborg Jensen, »pastor Bjerre i Rødning, som var min morbror«.

Bertel Dahlgaard stod ganske stille et øjeblik, så udbrød han: »Han var det bedste menneske, jeg har kendt«. Sigurd Tovborg Jensen har selv senere fortalt mig herom.

Min far var altid i Folketinget for at høre Dahlgaard tale, når han var i København. Dahlgaard, som var fra Krejbjerg, var så vidt jeg husker med på det første hold af min fars konfirmander.

Højskoleforstander Anders Vedel og hustru, Helene Vedel, på Krabbesholm højskole var mine forældres nære venner. Flere gange årligt tog min far til Skive for at tale og læse højt for eleverne. Af og til var vi bedt med allesammen.

Jeg husker engang, hvor jeg kom hjem fra København på sommerferie og hvor vi netop alle med samt vore feriegæster var inviteret på højskolen. Det tegnede til en dejlig dag i skoven og parken. Men ak og ve. Jeg havde netop – 18-19 år gammel, ladet mit hår klippe kort, – pagehår – som den gang var tidens store mode.

Min far og mor kiggede lidt på det hår. Jeg tilbød at blive hjemme. Men da jeg, som på det tidspunkt var modist, havde en fiks lille hat at trække ned over håret, blev man enige om, at bare jeg beholdt hatten på ville såmænd ingen lægge mærke til det, for det var ikke så godt, at præstens datter lancerede den nye mode.

Lydig, som man jo var den gang, beholdt jeg den lille

stramme hat, trukket tæt ned over hovedet, hele den varme sommerdag.

Men oh skræk. Næste dag var Helene Vedel i telefonen til min mor eller far. Jeg husker ikke, hvem der tog den, men hendes meddelelse var kort og godt den: »Tænk jer, vore roller har klippet håret allesammen«.

Det gav lidt af en tyst stemning i vort lille ellers så galde hjem den eftermiddag.

Jeg følte mig som lidt af en syndebuk, dog så jeg senere på dagen flere smil på min mors ansigt. Det var hurtigt glemt. Mor havde et dejligt lyst sind.

Dog føler jeg, at vi børn står i stor taknemmelighedsgæld til forstander Anders Vedel. Det er ham, som har forfattet de smukke linjer, som er indhugget i min fars gravsten.

Han var Guds Ordets tolk,
Han leved' i sit folk,
Han gav os glæde.

Jeg fryder mig over disse ord hver gang jeg – kun altfor sjældent – står ved min fars og mors grave.

Vandring i Skive omkring aar 1900

Af gartner Otto Andersen, Grenå

Otto Andersen, som har skrevet denne skildring om Skive, som byen så ud omkring århundredskiftet, døde i august 1968. Han blev 80 år. Otto Andersen var søn af gartneriejer Morten Andersen, Vester Fælledvej i Skive. Han lærte som ung gartnerfaget i Charlottenlund, hvor han var fra 1907 til 1912, da han flyttede til Vejle. Fra 1918 til sin død drev han Grenå Blomstergartneri. Han havde en række tillidsposter i Grenå, men han glemte aldrig fødebyen. I sine sidste år skrev han en række erindringer om Skive.

Skive byhistoriske Arkiv har bedt mig skrive barndomserindringer, og jeg gør det meget gerne baade fordi jeg har lyst til at skrive, og fordi jeg blandt mange andre interesser ogsaa er historisk interesseret. Der er to ting, der kommer mig til gode her. En god hukommelse (trods mine snart 80 aar) men hvad jeg tror betyder mere – at jeg rejste fra Skive i saa ung en alder, at den enorme udvikling byen gradvis har gennemgaaet i disse 65 aar, og den forandring der er sket, ikke har kunnet ændre billedet af min barndomsby, der efter saa mange aars forløb stadig staar klart og tydeligt for mig. Jeg er født paa *Krabbesholm* den 3. juli 1888 som den ældste af en søskendeflok paa seks. Min far gartner Morten Andersen havde haven i forpagtning og avlen solgtes gennem grøntudsalget i Thinggaade som bestyredes af *madam Nielsen*, som jeg skal omtale senere. Det er jo ret naturligt at mine første erindringer stammer fra *Krabbesholm*.

Det første aarstal jeg kan huske er 1894, men det første jeg

Otto Andersen, Grenå.

kan huske er fire aar ældre. Jeg kan regne ud at jeg til min 2 aars fødselsdag har faaet en »klarrekølle«, som den vel stadig hedder på godt Skivejydsk – en kølle med hult hoved, hvori der var smaasten og skaftet var en fløjte – altsaa en rasle kølle. Det der skete var, at jeg sammen med min mor og bedstemor var paa besøg hos *købmand Mads Jacobsen* paa *Braarupvej*. Mads Jacobsen maa have været nyetableret dengang og hans kone var i familie med min mor. Bedst som vi sidder i stuen, staver jeg med min kølle tværs over stuen og giver med køllen min bedstemor et slag paa det ene knæ. Slaget kan vel ikke have været særlig haardt, men bedstemor tog det meget unaadigt op og sagde: »Din slemme dreng skal Du slaa din bedstemor«. Jeg staar den dag i dag helt uforstaaende over for, hvad der fik mig til det, jeg har aldrig haft sadistiske tilbøjeligheder.

Fru Jægermester Rosen altsaa fruén paa *Krabbesholm* er et andet minde fra mine allerførste barneaar. Fruén, der selv var barnløs havde kastet sin kærlighed paa mig hvilket selvfølgelig gav sig udslag i diverse godter. Jeg tror nok, det var om lørdagen folkene fik pandekager, saa det var en fast regel, at jeg fik en pandekage med syltetøj eller sirup. Hvert aar til fastelavn var det en fast regel, at jeg skulle rise fruén op. En af pigerne stod på udkig naar jeg kom over borggaarden og jægermesterinden, der havde været oppe i flere timer, skyndte sig i seng med tøjet paa og vaagnede meget forskrækket, naar jeg tog fat med fastelavnsriset. En anden familie jeg nassede paa var *havnefoged Thomassen* med den voksne datter Thomassine og en søn i konfirmationsalderen, som jeg mærkelig nok har glemt navnet paa. Havnefogedens kone kaldte jeg »bedstehavne« og mine besøg har sikkert kostet hende adskillige sukkerknalde og smaakager. En anden familie ved *havnen* var *teglbrænder Behrmann* med de to halv voksne piger *Alma* og *Agnes*. *Krabbesholm teglværk* var en ret anselig virksomhed, som vel nok hørte under gaarden. Leret blev hentet fra en grav oppe i nørreskoven, og en hest trak tipvognstoget op. Naar vognene var læssede kunne de selv køre ned og jeg fik lov at staa paa den sidste vogn, hvor ogsaa den mand der bremsede havde plads. Det var en stor oplevelse med disse køreture. *Agnes Behrmann*

Otto Andersen skildrer i denne artikel, hvorledes han kunne smutte uden om lågen til Krabbesholm skov, der ikke var tilgængelig for alle og enhver.

der var den yngste datter blev gift med kommis hos Cort Trap Arnold Andersen (Ankergrøn). En af teglværksarbejderne havde en søn, der hed Marinus og var vel 5-6 aar ældre end jeg. Han var hvad man ville kalde »en slem dreng«. Han fik mig til at lirke en tokrone ud af min sparebøsse, og da en tokrone dengang var mange penge og ikke mindst i en sparebøsse, tager jeg denne tokrones historie med. Vi fik et par gange besøg af en af fars forhenværende medhjælpere Nielsen. Samme Nielsen har været en generøs mand, det var fra ham tokronen stammede, og ved en senere lejlighed, da min søster Mary var kommen til, forærede han mig et Halma spil i luksusklasser og

min lille søster en fin dukke. Halma spillet var virkelig fin kvalitet med brikker af buxbomtræ i fire farver. Under bunden af æsken med brikkerne stod prisen 2,50, en dyr gave i 1892. Naa men tilbage til tokronen. Jeg har maaske set skøjteløberne paa fjorden udenfor vore vinduer, men har da været for lille til at prøve skøjteløbning. Alligevel fik Marinus mig med til byen, hvor vi hos isenkræmmer *Georg Nielsen i Nørregade* købte et par skøjter med fire remme og saa var der lige penge nok til en Eskilstuna kniv, det har nok været meningen, at Marinus skulle have kniven for sin ulejlighed. Det var en vinterdag med snelag og det var i mørkningen vi kom tilbage til Krabbesholm, hvor min tilsynekomst med skøjterne udløste et uvejr af format. For anden gang gik turen til Skive, hvor far skældte *Georg Nielsen* ud paa det groveste. Han maatte da kunne indse at en lille dreng ikke retmæssig kunne være i besiddelse af to kroner. Isenkræmmeren tog det dog roligt og sagde at det ikke var helt enestaaende, at et barn købte skøjter. Han tog beredvilligt skøjterne og kniven tilbage og tokronen kom tilbage i sparebøssen, men det er nok det mest dramatiske af hvad jeg kan huske fra disse tidlige barneaar. En anden erindring der gjorde indtryk var da vi en dag fik besøg af en af de blaa gendarmere og jeg skulle huske meget fejl, om det ikke var den senere *politibetjent Markussen*. Han skulle forhøre far i anledning af, at *jægermester Rosens* jagthund var fundet ihjelstukket med en fork. Det har vel været en hævnagt, og jeg erindrer ikke om sagen blev opklaret, men hunden blev begravet i skellet mellem haven og skoven og paa graven blev lagt en marmorplade med inskription. Der stod saadan noget som: »Du var en trofast ven Diana« eller Vanda. Jeg har flere minder om min barndomstid paa Krabbesholm, men jeg har vist skrevet rigeligt, der er jo ikke noget historisk, højst en smule kulturhistorisk i mine tidligste barndomserindringer. Da jeg var 5 ½ aar kom jeg i *pogeskole* hos *fru Jespersen i Nørregade*. Hun var gift med *snedker Ingv. Jespersen* der havde værksted i sidebygningen mod nord. Børnene var den jævnaldrende *Kathrine* og den lidt yngre *Aage*. Hermed var livets alvor begyndt for mit vedkommende.

Norre Alle, hvor gartner Jens Pedersen boede.

Jeg var ikke saa glad for den støvede havnevej, men foretrak at gaa gennem skoven. Det var dog ikke helt saa ligetil, idet skoven ikke var offentlig tilgængelig. Der eksisterede en meget udemokratisk forening som hed *Skovforeningen*, hvis medlemmer formedelst et aars kontingent paa 6 kroner fik udliveret en nøgle til skovens to hovedindgange, hvor der var en meget solid laage. *Skovbetjent Svendsen* med solid stok i haanden vaagede nidkært over, at ingen uvedkommende færdedes i skoven. For mig var det dog ikke noget problem at omgaa de strenge bestemmelser. Skoven var kun adskilt fra haven ved et lavt dige saa det var let at komme ind i skoven, noget van-

skeligere var det i den anden ende. Det varede dog ikke længe, før jeg fandt et sted omtrent midtvejs mellem hvor nu »Rosenhøj« ligger og den sydlige laage, hvor jeg kunne faa de tre skridts tilløb saa jeg kunne springe over skovbækken. Der var dog ogsaa den maade jeg især brugte paa hjemturen, at kante mig udenom laagen med tilhørende forhindringer, jeg faldt aldrig i skovbækken. Paa vejen hjem kunne det ske, altsaa sommerdage, at jeg lagde vejen op om *traktørstedet »Evighedsværn«*, hvor værtparret var den senere *tobaksfabrikant Jespersen* med fru og *datteren Christenne* (ikke Christence). Jeg har en svag erindring om, at mine forældre havde lidt samkvem med familien *Jespersen*, jeg mindes tydeligt, at vi havde et fotografi af *Evighedsværn* i stort format. I det udmærkede billedværk »Gamle Skive« er der et billede af *Evighedsværn* i 1880'erne. Efter personerne paa billedet vil jeg snarere tro, det er fra slutningen eller midten af 1890'erne. *Otto L. Sørensen* skriver i teksten: »i døren værtinden«. Med al respekt for *Otto L. Sørensen* mener jeg han tager fejl her. Det er damen i forgrunden til venstre, der er *Fru Jespersen*. Hun staar klart for mig i erindringen med det store lyse haar. Naa, men efter to aar i pøgeskolen blev flere af os indskrevet i *realskolen i Frederiksgade*, hvor vi blev optaget i 1. fællesklasse. Vi sprang saaledes de to forberedelsesklasser over, saa vi maa jo have lært noget hos *Fru Jespersen*, men min skoletid i realskolen er saa stort et afsnit, at jeg vil behandle det senere. I stedet for vil jeg tage en tur gennem byens gader og fortælle, hvad jeg kan huske om huse og beboere.

Havnevejen var saa godt som ubeboet. Paa vestsiden var der to huse ikke langt fra jernbaneoverskæringen, det ene var ret anseligt i villastil. Trods det, at det var en gartner, der havde sin virksomhed her, er det mig komplet umuligt at grave hans navn frem af hukommelsen, ellers var det marker helt op til byen. Paa den modsatte side umiddelbart før *Nørregade* boede gartner *Jens Pedersen*, med gartneriet ned til *Nørre Alle*. Jeg kan huske at familien blev forøget med et barn om aaret saa der efterhaanden blev en anelig børneflokk. Det første hus på vestsiden af *Nørregade* var den gamle *Accissebod* – et skrøbeligt

Torvegade var brolagt og der var langt mellem køretøjerne.

gammelt hus. At det havde være Acissebod vidste jeg ikke dengang og havde heller ikke haft anelse om, hvad navnet betød, men i huset boede grisehandler *Søren Sørensen* med sønnen, der ogsaa hed *Søren*. Samme *Søren* staar ikke saa klart for mig, som saa meget andet fra midten af 90'erne, men han er virkelig nok. Han maa have været en af kammeraterne fra pøgeskolen og efter skoletiden har jeg været med ham hjemme – det var jo paa hjemvejen – og de smaa lavtloftede stuer i hans hjem staar tydeligt for mig. Lidt længere henne i gaden omtrent overfor *snedker Jespersens* hus boede fiskeeksportør *G. Spellerberg* og fru, som vistnok hed *Stella* og sønnen *Vilhelm*. Selv

om det er barndomsminder staar det for mig, at de var store kontraster, Georg og Stella Spellerberg. Han var stor, tyk og tung, hun lille spinkel og fin, og set med drengeøjne syntes jeg det var synd, at saadan et yndigt væsen skulle være gift med saadan en bamse. Sønnen Vilhelm, der maa have været jævnaldrende, maaske lidt ældre, staar for mig som en bleg dreng og jeg husker ham ikke fra skoledagene i Frederiksgade, han har muligvis og sandsynligvis ogsaa været en af kammeraterne fra pogeskolen. Det ærgrer mig lidt, at jeg har saa daarlig hukommelse netop fra denne skoletid. Af andre navne fra denne ende af Nørregade husker jeg *blikkenslager Fæster* og *jordemoder Louise Svendsen* gift med vor bussemand *skovbetjent Svendsen*. Jeg tror nok, hun var byens eneste jordemoder. Saa var der *vinhandler Cort Trap* paa hjørnet af Nordbanevej, og saa mener jeg, der var ølbryggeri i Nørregade, men det var i et af de første huse i gaden, og det hed »Thordal«.

Efter Nordbanevej husker jeg bedst ejendommene på østsiden. Et stort stykke af *Nørregade* domineredes af *Jens Riis'* købmandsgaard, der hørte til de største af byens mange købmandsgaarde. Helt uforstaaeligt har det lange en-etagehus faaet lov til at ligge uforstyrret. Efter købmand Riis kom bl.a. *konditor Frederiksen* og dette navn genkalder en speciel barndomserindring. Det var efter, at vi var flyttet fra Krabbesholm, at jeg som 9-10 aarig mødte *Jægermesterinde Rosen* i Thomsensgade. Hun kendte mig og inviterede mig med ind til konditor Frederiksen, hvor hun opfordrede mig til at spise saa mange kager, som jeg kunne orke. Det blev til en Napoleonskage og et fedtebrød, saa sagde jeg nej tak til flere trods ihærdige opfordringer. Det maa have været min medfødte beskedenhed, der fik mig til at sige nej tak, for jeg kunne mangeligt have spist ti kager, nu slap min velgørerinde meget mod sin vilje med 10 øre.

Naa, men tilbage til *Nørregade*. Jeg mindes en lille beværtning og mindes en port med indgang til fotografen. Jeg tror nok, at denne fotograf hed noget andet end Hadrup. Saa kom Mar. Jensens store ejendom med bogtrykkeri og hvor vist ogsaa Skive Folkeblad blev fremstillet, her havde ogsaa urmager

I Nørregade lå Hotel Salling på højre side, i dette billede, hvor gaden drejer.

Sophus Petersen sin forretning. Saa kom hotel Salling og mekanikus, bandagist Christensen maaske i omvendt rækkefølge saa rebslager Petersen en høj flot mand, saa bundtmager William Thimm mere lavtstammet med sort fuldskæg. Saa kurvemager Ring en mand, der ogsaa er let at huske. Uden at virke egentlig gammel havde han en vældig haarmanke, der enten var sølvhvid eller meget lysblond. På førstesalen hos Ring boede skomager Mortensen med sønnerne Hans, Christian og Marinus samt datteren Anna. Mortensen døde i en ung alder og fru Jenny Mortensen fortsatte kampen for tilværelsen og børnenes opdragelse med at indrette en dukkeklinik og gjorde det godt. Jeg havde jævnligt min gang i dette hjem vel nok især paa grund

af barndomsvenskabet til Marinus. Som afslutning paa denne *Nørregadeside* laa det lille hus, hvor *Marie Larsen* havde hatteforretning og modeforretning, altsaa for damer. Foran butikken var det et solidt rækværn mod løbske heste i fart ned ad Frederiksgade. Det var hændt, at løbske heste var havnet i forretningen. Tilbage er saa i denne ende af *Nørregade* at finde en plads mellem *rebslager Petersen* og *bundtmager Thimm* til urmager og guldsmed *Østergaard*. Det staar for mig, som om han ikke var der i min ældste erindringer, og det kunne tyde paa, at han har etableret sig omkring 1900. Inden vi forlader *Nørregades* nordlige halvdel vil jeg nævne to familier mere. Det er *Maler Larsen* og fiskehandler *Emanuel Frandsen* med to jævnaldrende sønner og en datter. *Manuel* og *Signe* som deres navne var i den bramfri kreds, hvori de færdedes, var et ualmindeligt jovialt par. Jeg mener de boede på vestsiden og *Maler Larsen* omtrent lige overfor. Naar jeg fortsætter ind ad *Nørregade* er der et langt stykke, hvor de smaa huse lignede hverandre og hvor jeg ikke husker noget. Et par huse før *Thomsensgade* var der en beværtning med stentrappe op til og *Garver Thomsens* hus efter hvem *Thomsensgade* vist er opkaldt efter laa paa hjørnet, men lige før *Thomsensgade* boede en købmand, som jeg mener hed *Martin Jæger*. Saa skal vi helt hen til *Slagter Eriksens* gaard, før jeg igen husker noget. Det var en stor, jeg maa hellere sige langstrakt gaard, der endte ved »Stien«. Foruden *Eriksens* slagtehus, havde ogsaa *smed Møller* værksted og beboelse i gaarden, *Møller* havde to jævnaldrende sønner, som jeg engang imellem var med hjemme, det var jo saa nyt for mig at se smedien især hvor der blev hamret med forhammeren. Huset sluttede af med en butik med træhandel, men navnet er borte. Saa kom *bødker Krings* ejendom. Ogsaa her var der to sønner, dog nogle aar ældre, det var et par rigtige kraftkarle. Jeg husker *Gottlieb Berg*, som havde en butik vistnok hovedsagelig herreekvipering. Der var flere forretninger – det var den »fine« ende af *Nørregade*, men jeg husker ingen før *isenkræmmer Georg Nielsen* og *købmand Andreas Sørensen*. Min klassekammerat *Victor* og *Otto L.* var sønner herfra. Paa hjørnet af *Nørre-* og *Frederiksgade* boede urmager

Ole Haslunds hjørne - nu EBM - med Frederiksgade, der går mod vest til Holstebrovej.

Søren Melgaard. Han maa have været en ung mand dengang, for mange aar efter havde jeg som repræsentant for Grenaa Haandværkerforening fornøjelsen at være sammen med bestyrelsen for den nye haandværkerforening med *Søren Melgaard* i spidsen. Jeg kom til at sidde sammen med daværende *kæmner Kroer*, Skive. Jeg spurgte ham om et eller andet, saa svarede han: »Jeg kender ikke saa meget til det gamle Skive for jeg er fra Grenaa«. Naa saa kan det gaa lige op sagde jeg for jeg er fra Skive. Paa hjørnet af Frederiksgade og *Adelgade* havde *Ole Haslund* material-og kolonialhandel. Paa det gamle skilt stod *Balvigs Efterflg.* saa forgængerer har heddet Balvig.

Den meste i *Adelgade* var *rebslager Christensens*, som vist var ejer af ejendommen, der havde en mægtig gaard, der strakte sig langt op i Frederiksgade. Den næste gaard mener jeg tilhørte en ældre dame *Fru Lundsgaard*, der gik for at være byens rigeste. Her var *Skomager Sørensen* og næst efter *manufakturhandler Jens Christensen*. Midt for torvet var *Barber Schmidt* og *P. G. Holms* højtliggende butik med manufaktur og en ret anselig kælderforretning, der var træhandel og legetøj og meget andet, som kommer ind under begrebet galanteri. Jeg husker ikke hans navn, men han hed i daglig tale Lars Peter eller noget i den retning. I *Holms gaard* var der Sparekasse, som *Holm* ogsaa var direktør for.

Saa kom endnu en manufakturhandel, som *bager Dahls* søn *Axel Dahl* nogle aar senere var indehaver af. *Skomager Larves*, *manufakturhandler Hans Ludvigsen*, *Boserups* eftflg., *guldsmed Noe*, *boghandler Emil Jung*, *købmand Johs. Schwartz*, *Tørslevs* eftflg. var nogle af de næste uden at jeg kan garantere for den rigtige rækkefølge. Denne købmandsgaard var ogsaa meget langstrakt, den gik op til »Stien« og saa var der passage gennem *Jacobsens Tømmerhandel* til Asylgade, saa passagen gennem *Kræn Jespersens gaard* var en meget benyttet genvej. Det, der gav gaarden sit navn, var den kendte pantelåner *Chr. Jespersen*. Det næste der staar klart for mig er *Rübner Petersens* boghandel, hvor ejendommen havde en slags karnap, der sprang frem i gaden og var ret karakteristisk. Saa mener jeg, at *Hans Th. Kloch* havde købmandsforretning og som den sidste paa denne side var *træhandler Stjernholm*, men denne forretning var, i lighed med flere andre af de saakaldte træhandler, af ret betydelig størrelse.

Paa dette hjørne af *Vestergade* var det netop i min drengetid at *manufakturhandler Henrichsen* lod den gamle en-etagers ejendom nedrive og byggede den flotte ejendom, der vakte almindelig beundring med sin granit kapitæler. Paa *Adelgades østside* laa paa hjørnet af *Østergade Jens Buemanns* store forretning saa fulgte *pibedrejer Eriksen*, *barber Traberg*, *bundtmager Hansen* og paa hjørnet mod torvet *isenkræmmer C. Olesen*. Ogsaa her mener jeg, det var i min drengetid *O. Palludann Seedorff* overtog denne

Til venstre Olesens gård. Her ligger nu Bjarne Nielsens hus og i baggrunden skimtes Torvet.

forretning. Paa hjørnet af *Adelgade* og *Thinggade* residerede Jean Sachs med sin store manufakturhandel, saa kom restaurationen »Jylland«, *Laur. Petersens bogtrykkeri* og papirhandel, urmager *Hartmann* og saa det store »Gregershushus«, der blev genopbygget som en meget flot bygning, og som foruden *Gregers Hansens* tricotageforretning havde flere butikker. Saa kom manufakturhandler *P. M. Harders* ejendom som, før det nye »Gregershushus« blev bygget, syntes at være en hel skyskraber. Saa kom den lange lave ejendom, hvor bogbinder *Ingv. Christensen* havde butik, værksted og privatbolig. Eftersom sønnerne Carl og Harald var mine klassekammerater var jeg ofte

med dem hjemme – et bogbinderværksted var jo noget helt fremmed for mig. Den sidste butik her var *urmager Hansen, Eyes eftflg.* Saa kom hjørneejendommen til *Slotsgade* eller *Brogade som den sædvanligvis kaldtes. Den hed »Børsen«* og ejedes af *kreaturkommissær Rasteff.* Med indgang i hjørnet var der *restauration.*

Nu vil saa dreje om hjørnet ved *Henrichsen* op ad *Vestergade.* Her var *urmager Flarup, kobbersmed Byrum, kbmd. P. Hestbechs eftflg.* og *smed Christensens gaard.* Jeg kan dunkelt erindre den gamle *Søren Christensen.* Saa kom det sjove udspring, det var vel gavlen af et hus, der gik næsten helt ud til fortovskanten. Her boede omkring min konfirmationstid *rebslager Konradsen,* hvis børn, Anna og Richard, havde været mine legekammerater, da de boede i »Solvang« i Frederiksdal. Paa det sidste stykke op til Asylgade var der en bager, *bogbinder Henriksen, købmand Stjernholm* og paa hjørnet *Villadsens beværtning* og soda-vandsfabrik i gaarden. Paa hjørnet af Møllegade laa *Klochs møbelforretning* og værksted, og det var sikkert byens største virksomhed i denne branche at dømme efter det ret anselige personale, der var paa værkstedet. I *Møllegade* kendte jeg *skomager Gerte,* hvis søn *Valdemar* var en af mine kammerater. En virkelig kammerat havde jeg i det øverste hus i Møllegade. I dette lille gule hus boede *bager Hartmeyer* med sønnen Ludvig – vi var meget sammen i fritiden. Man kunne her zig-zagge sig gennem baggaardene til markedspladsen. Her tæt op ad Hartmeyers hus stod et sjældent træ, et sort morbærtræ, som nok har været det eneste i byen. Det bar hvert aar en overdaadighed af bær, som imidlertid aldrig blev sorte, men kun røde. Hvert aar ved modningstid laa der tykt af de røde bær under træet, og selvfølgelig kunne vi ikke nære os, men sure var de. Bagved og op til hjørnet Møllegade-Frederiksgade laa *Geddes toft,* der tilsyneladende altid var tilsaaet med korn. Paa sydsiden af Møllegade knejsede *Skive Mølle,* der sammen med den gamle kirke var byens vartegn. Med sin beboelse, sine udhuse og sit rugbrødsbageri var det et helt kompleks, og samtidig Skives yderste ejendom mod vest. *Galgebakkehuset,* hvor *Hans Ørum* med sin familie boede, laa ganske vist på Skive markjor-

Adelgade med Johan Henriksens (nu Cyclekompagniet) forretning til venstre og midt i gaden karanppen med Rübner Petersens boghandel – nu Poul Friis.

der, men man syntes ikke det hørte med til byen, Hans Ørum arbejdede i *P. Chr. Lynderups* grusgrav, som nu er blevet til den idylliske plet, der hedder »Alpedalen«. Neden for møllen laa den store hestemarkedsplads. Jeg husker tydeligt da den nye kirke blev bygget og oven for denne gik vejen til Frederiksdal. Saa kommer vi til den lille stump *Kirkegade*, der førte op til kirkelaagen.

Øverst laa graver *Christensens* hus, hvor bl.a. *Kasper Christensen* stammer fra. Længere nede laa maler *Palmblads* hus, det var

ham, der fremstillede den ægte »Palmblads mavebitter«, der kunne forebygge næsten alle indvortes sygdomme. Nedenfor havde *gartner Thomsen* en lille butik, hvorfra han bl.a. solgte »ligkranse«, det var endnu dengang ret almindeligt, at det var kranse med kunstige blomster eller perlekranse. Disse sorte og hvide perler trukket på jerntråd i forskellige mønstre og med et lukket rum med glaslaag i midten er eller var en hilsen fra de katolske lande ved nok især Polen og Sydtyskland.

Saa er vi færdige med Kirkegade og som øverste hus i denne side af *Vestergade* laa posthuset. Postmesteren hed *Bonnevie*, postkøreren hed *Michaelsen* og af postkuskene husker jeg *Jacobsen* og *Dalm Brøndum*. Saa kommer vi til en af byens virkelig gamle købmandsgaarde *F. A. Harders*. Den næste ejendom bestod vistnok af flere smaahuse. Her boede *skomager Brøndum*, der var en bager eller et bageriudsalg og mon ikke ogsaa der var en fotograf. Saa kommer grosserer *Jul. Schous* flotte toetagers, der var saa fornem, at porten var med træbelægning. Saa kommer *købmand Fr. Laursens* butik, der uden sammenligning nok var byens mest alsidige. Foruden kolonialvarerne var der et velassorteret udvalg i alt, hvad landbruget var interesseret i. Der var river og kratter, kobler og grimer slibesten, reb i ruller tjæret eller utjæret, beslag af alle slags, værktøj, oste og hele klipfisk rullet sammen. Alt, hvad der kunne hænges, hang under loftet, resten i malerisk blanding paa det sandstrøede gulv, man tog det ikke saa højtideligt med hygiejnen, men en krydret dog ikke ubehagelig duft var der i *Fr. Laursens* butik. Næst efter mener jeg det var tobaksfabrikant *Henchels* hus, hvor der var en lidt yngre skolekammerat Kai. Dog forekommer det mig, at den før omtalte vært paa »Evhedsværn« i skoven, tobaksfabrikant *Jespersen* ogsaa havde en periode i denne ejendom. Neden for denne ejendom kommer saa den Falkenbergske, hvor der i flere generationer var garveri. Det var der stadig og foruden *Garver Falkenberg* var der *skomager R. Falkenberg* og træhandler *Chr. Laursen*. Så kom missionshotellet og sluttelig fabrikant *H. B. Nielsens* klædefabrik, der strakte sig et godt stykke ind i Sønderbyen og hvis høje skorsten var med til at give byen silhouet. Som historisk og ar-

Midt i billedet ligger Gregershus i Adelgade og derefter P. M. Harders hjørnejendom, der syntes som var det en "skyskraber".

kæologisk interesseret er det interessant at læse om de mange skeletrester, der blev fundet ved udvidelser af denne virksomhed og om de tilhugne granitsten, som man mener kan have været fundamentet til Skives ældste trækirke.

Saa er vi ved *Slotsgade* eller *Brogade*, som vi kaldte den. Her laa apoteket, hvor *Norgaard* var apoteker. Jeg ved ikke om det var paa hans initiativ den nye kirke blev bygget, men han var

en af hovedmændene og skænkede et betydeligt beløb til kirkens opførelse. Halvdelen af Brogades søndre side beherskedes af apotekerens have, der var skjult for profane blikke bag et plankeværk. På hjørnet af Tværgade boede, det mener jeg da, drejer *Halse* længere nede boede tandlæge *Thomsen*, der ogsaa samlede på oldsager, og saa vidt jeg husker var byens eneste tandlæge. Her paa lag havde *gartner Mortensen* sin kælderbutik, og der var en *snedker Madsen* med stor møbeludstilling og saa kom *Callundanns* hus. Han var formand for industriforeningen, som ejede teknisk skole. *Callundann* var en forgrundsfigur ved opførelsen af denne skole på Nordbanevej. I det næste hus mener jeg *Frandsen* havde en kælderbeværtning, og saa er vi naaet til *Stillings* store købmandsgaard, hvor jeg foreløbig stopper op da jeg nu har taget den ene side af Østertorv med.

Nordsiden af Brogade var lige saa lidt som sydsiden særlig interessant, men den var dog beboet. Fra den store hjørnejendom »Børsen«, hvor jeg ikke husker om det var Aggergaard eller ejeren kommissær *Rasteff*, der drev hjørnebeværtningen, var der ikke noget særlig karakteristisk i Brogade. Jeg husker omtrent midt i gaden *skomager Maas'* lille kønne hus med stakit og have foran – det var saa sirligt alt sammen, det var nok det aparte navn, der gør at dette lille hus ikke er gaaet i glemmebogen.

Brogade slutter med *farver Dahls* og *Bager Dahls* virksomheder. For begge gælder dog, at det var bagsiderne, idet facaderne vendte mod Thinggade. *Bager Dahls* var hjørnejendommen uden at der var tale om noget egentligt hjørne idet dette havde en smuk bred facade mod Østertorv. Paa en beskeden plads lige neden for *Bager Dahl* var grisetorvet, hvor der paa bestemte dage var livlig handel med smaagrise ledsaget af behørig skrig og skraal fra grisene, naar de blev hevet op af kassen i et bagben.

Ja, saa er vi paa Østertorv igen, men da baade Thinggade og Østergade foruden Brogade samles her vil jeg omtale disse to gader inden vi drager videre over Østerbro.

Var Brogade en kedelig og »død« gade, var *Thinggade* en

Slotsgade, som tidligere hed Brogade. Midt i billedet ses Apotekerhaven med det fine rækværk omkring.

meget livlig gade med særdeles mange forretninger smaa og store mellem hverandre.

Efter *Jean Sachs* store forretning på hjørnet af Adelgade, husker jeg *Baunsgaards* beværtning. Det meste er *Mad. Nielsens* grøntkælder, der fordrer en nærmere omtale. *Mad. Nielsen* var enke og havde tre børn *Marinus*, *Mamlie* og *Henry*. Medens far var paa *Krabbesholm*, var det hans forretning hun bestyrede. Da vi flyttede til *Vester Fæll*, lod far gartner *Sørensen* paa *Resenvej* overtage den lille kælderbutik.

Neden for *Mad. Nielsen* laa slagteriudsalget, der bestyre-

des af *Ole Jensen* kaldet »bette Wolle«. Han havde en ualmindelig høj, man kan vel næsten kalde det pibende stemme. Det var ellers en fin og hygiejnisk indrettet butik med fliser paa baade gulv og vægge, noget der dengang var ret usædvanligt. Af andre forretninger paa denne side husker jeg *bager Wiborg*, jeg mener ogsaa, at *skomager Wedøe* boede her. Han var byens trommeslager og rykkede ud, naar der var hestekød paa torvet eller en frugthandler fra Fyn meldte sin ankomst. Wedøe var en skikkelse og hans tromme mindede om de franske troppers under napoleonskrigene bum, bum, bummelum. Helt anderledes lød det under hans efterfølger *Westerdahl*, han kunne slaa de flotteste trommehvirvler – han havde vist forresten musikhandel i »Gregershus«, men det var muligvis paa et lidt senere tidspunkt. Jeg mener ogsaa, at *skrædder Rahloff* boede heromkring og igen er det det særprægede navn, der spøger i hukommelsen. Der var noget særpræget ved Thinggade. Inden reguleringen, som netop fandt sted i mine drengeaar, var der i den øverste del af gaden stentrapper op til mange af husene, medens det i den nederste del nærmest var modsat. Jeg husker, at der var adskillige stentrin ned til *Mathilde Bøjlesens* lille hus med slikbutikken. Mathilde var vel lidt af en original i Skive. Hun gjorde ikke meget ud af sin paaklædning, hendes store brede straahat, som jeg tror hun gik med baade sommer og vinter var en hel museumsgenstand. Hendes alder var ret ubestemmelig, men hun var næppe saa gammel, som hun saa ud til. Her midt i gaden var der en kælderbeværtning hvor sønnen Jens Hansen var en af mine kammerater efter konfirmationen. Som allerede nævnt sluttede denne side af Thinggade med *farver Dahls* og *bager Dahls* store og velrenommerede virksomheder.

Paa den modsatte side neden for Marinus Nielsen var ølhandler *Folkersens* hus, med en næsten jævnaldrende skolekammerat *Axel*. Saa kom der et gammelt hus, der beboedes af »*svenske Mathilda*« og her var noget ejendommeligt. Fra den enkelte fliserække, der i alle byens gader gjorde det ud for egentlig fortov, var der i hele husets bredde 3–4 stentrappetrin saa det var en hel stenterrasse. Omkring aarhundredskiftet

Thinggade med Marinus Nielsens gamle ejendom, hvor Jungs boghandel ligger i dag.

købtes huset af blikkenslager *N. Brøndum*, der nedrev den gamle bindingsværksejendom og opførte et mere tidssvarende hus, hvor han etablerede sig. Lidt længere nede boede købmand *Johannes Pedersen*, hvor vi handlede i flere aar, senere tror jeg nok min far mest handlede hos *Haslund*. *Johs. Pedersens* butik var langstrakt parallel med gaden. Den var som de fleste købmandsbutikker med sandstrøet gulv, men ellers meget velholdt. Der var, som man næsten kunne vente sig paa denne plads, et solidt stentrin ned i butikken, men man fik alligevel ikke indtryk af en kælderbutik. Længere nede bo-

ede overretssagfører *Borch Jacobsen* og dyrlæge *Kirkebye*, der ligesom sin kollega *Nybo* i *Asylgade* kørte i gig, naar de skulle ud i embeds medfør. Det næstsidste hus var *Thomas Lynderups* restauration og beværtning, der var adskilligt mere repræsentabel end flertallet af Skives mange beværtninger. Det sidste hus, altsaa hjørnet af Østergade staar lidt mindre klar for mig. Jeg skyder paa at bogtrykker og papirhandler Laur. Petersen flyttede fra Adelgade hertil. I hvert fald var Laur. Petersen jun. nogle aar senere indehaver af en papirhandel her. Saa maa vi som den sidste af de gader, der udmunder i Østertorv have Østergade med, en gade som jeg kun har meget lidt at fortælle om. I *Olesens gaard* altsaa nedenfor Jens Buemanns manufakturhandel laa Skive Bank, hvor *bankdirektør Müller* residerede og hvor min gode barndomsven og klassekammerat *Marinus Mortensen* blev underdirektør. Der var i Olesens karré ogsaa en kolonialforretning enten med indgang i hjørnet eller lige om hjørnet i Torvestræde. Han hed *Christensen*, da han var broder til en lidt ældre kammerat billedskærer *Martin Christensen*, som jeg mange aar senere var en del sammen med i Odense. Paa den anden side havde *læderhandler Jespersen* sit hus med beboelse og butik. Her nedenfor mener jeg *Staal* havde sit domæne. Hvad samme *Staal* lavede naar han ikke gik paa jagt ved jeg ikke, men det var vel et agentur eller var det noget med maskiner. Helt ned til Torvestræde domineredes dette stykke *Østergade* helt af Gluds hotel der, uden sammenligning, var byens mest eksklusive. Her regerede fru *Franziska Jacobsen* med sine smukke døtre. Fra Torvestræde og nenedud var Østergade en kedelige gade med smaa huse.

En undtagelse dannede dog *borgerskolens* massive bygning. Borgerskolen var friskole, realskolen var betalingsskole, hvor der dog kunne søges om hele eller halve fripladser. Borgerskolens ledelse var overlærer *Becher* og de to skoler havde hver sit lærerpersonale. Der var dog enkelte lærere, der underviste på begge skoler. Den eneste lærer, jeg med sikkerhed kan huske fra borgerskolen, er lærer *Johansen*, der senere tog navnet *Inner*, hans søn *Asger* gik dog i realskolen. I skolegaarden var der et mægtigt graapæretræ, der bar en overvældende mængde frugt,

Olesens gård ved Torvet – nu Marinus Nielsens hus. Til venstre blandt andet »Th. Th. Machon – barber frisør salon«. Her har vi i dag Skive Sparekasse.

som til sin tid blev fordelt til eleverne, men det kneb lidt for drengene at vente til pærerne var modne. Navne på beboere i Østergade svirrer i hovedet på mig, men de er saa usikre, at jeg vil springe resten af gaden over, og saa er vi paa Østertorv. *Hotel Phønix* var ikke bygget, men jeg vil næsten tro, at det var omkring aarhundredskiftet, det blev bygget. Hele nordsiden af *Østergade* var beslaglagt af »Brogaarden«, som ejedes af købmandsdynastiet *Dige*. Med udhuse, udenomsplads og tømmerplads dækkede det et stort areal. Tømmerhandelen hed *Dige* og *Buemann* idet Ludvig Buemann, en broder til Jens Buemann var optaget som kompagnon i denne afdeling. Bro-

gaarden var en stor, solid ejendom, og jeg husker tydeligt, at fra husets vestende ud mod torvet og i en bue om ad Østergade var der et højt stakit, som indhegnede hele det store kompleks. Købmand *Albert Dige*, der var fjerde generation af Dige'rne i Brogaarden, lod i 1905 forhuset nedrive og genopbyggede i en moderne og flot stil. Selv om det var et par aar efter min konfirmation erindrer jeg tydeligt, at der foruden Diges købmandsbutik blev en ny forretning til isenkræmmer P. Mikkelsen og til Engelsk Beklædnings Magasin. Indehaveren af E.B.M. hed *Andersen* og var eller blev *gift med rebslager Christensens datter*. Paa hjørnet af Østertorv og Aagade laa et lille nydeligt hus, der beboedes af *skomager Eriksen*. Det lille hus har i consumptionstiden været Skives østre Accessibod. Videre østpaa kommer vi saa til *Gammel Skivehus* som har sine 600 aar bag sig. I min tidligste drengetid ejedes Gl. Skivehus af *sygehuslæge Sporon* og jeg har et dunkelt minde om, at jeg har set gamle Skivehus før ombygningen, men dr. Sporon lod det delvis nedrive og genopførte det i den skikkelse, det har den dag i dag. Inde mellem træerne i »parken« laa nogle ruiner, som skulle være resterne af hundehullet og det er vist helt autentisk. Omkring aarhundredskiftet boede *slagteriets direktør Fawknér* paa Gl. Skivehus. Gennem aarhundreder kaldtes det et slot og her residerede de kongelige lensmænd saalænge saadanne fandtes. Her skulle man over aaen og i min drengetid var det overen træbro med jerngelænder. Der var vadested med lavt vand saa heste kunne vandes, det blev ogsaa brugt til at køre en vogn ud i aaen saa den blev ren igen uden arbejde. Paa aaens østside lige overfor broen var der fiskebassiner m.m. og navnet *Brinck* staar mig i hovedet. Da det er ferskvand maa det have været aal eller ørreder, der var tale om her. Bortset fra at jeg havde en onkel og tante boende her husker jeg ikke noget sikkert før *købmand P. K. Breums* butik, jeg tror ogsaa, at den næste ejendom var *Skyttes Hotel*, der næsten hang ud over lilleaa. Uden for lilleaa husker jeg *tømrer Kjærgaard*, der havde en nogenlunde jævnaldrende søn Marinus, og paa Braarupvej, der var meget tyndt bebygget, købmand *Mads Jacobsen*, der i hvert fald var den første købmand i dette kvarter.

Frederiksgade med Borger- og Håndværkerforeningen til venstre og derefter Salling Banks gamle ejendom.

Vi maa tilbage til aaen. Paa det sidste stykke Østerbro nordside laa Skive Jernstøberi, som vel nok dengang var byens største virksomhed, saa var der Skive Lervarefabrik, ogsaa en ret betydelig virksomhed i sin art.

Der var jo ogsaa enkelte beboelseshuse, men jeg husker ikke nogen af beboerne her. Saa kom broen over lilleaa, der jo ogsaa var en træbro, og saa passerede man banesporer, der fra banegaarden førte togene til nordbanestationen og videre til Glyngøre og Nykøbing M. Her var et led og et ledvogterhus. Jeg erindrer at manden, der passede leddet var en ældre

mand med julenisseslæg, og saa var der ikke mere paa denne side af vejen til Højslev kun de store flade engstrækninger ud til fjorden, men der er fortove og der er plantet træer for at mildne på det kedelige terræn af jernbanespor. *Banegaarden* saa, stort set, ud som da den for aar siden blev afløst af den nye banegaard i Liselund syd for sønderbyen. Naar togene skulle videre vestpaa maatte de bakke et par kilometer ad Højslev til for at komme ind paa det andet spor. Stationsforstanderen hed *Vass*, men ogsaa navnet Kyhl staar i erindringen som knyttet til jernbanen.

Nu er der af hovedgader i Skive kun *Frederiksgade* tilbage, men da den ogsaa er den yngste er det med velberaad hu den kommer sidst. Med start fra *Søren Melgaards* og *Ole Haslunds* hjørner er det karakteristisk, at bag begge husrækker strakte sig to meget lange gaarde. Paa nordsiden var det købmand Andr. Sørensen, der med pakhus og stalde gik helt op til »Stien«. Paa sydsiden var det *rebslager Christensens* gaard, der gik lige saa langt, men dog ikke til »Stien«, der udmunder i *Frederiksgade* et stykke højere oppe end »Stien« fra *Frederiksgade* til *Thomsensgade*. Vi tager nordsiden først. Her havde *Levisson* sin manufakturhandel. Jeg mener ogsaa, at det var her *sagfører Lowsen* boede. Jeg husker tydeligt fru Lowsen, der altid var lidt aparte paaklædt og altid i samtale med en eller anden, naar hun var paa gaden. Overfor stien kom saa *Salling Bank* med den karakteristiske høje trappe, hvor *Th. Alstrup* var bankdirektør. Det siges, at hvis en laansøger var paa vej ind i banken, kastede han først et blik ind for at se, om *Alstrup* var i godt humør, og hvis han ikke var tilfreds med *Alstrups* ansigtsudtryk fortsatte han ned ad trappen til modsat side. Næst efter banken kom »Den nye Borger og Haandværkerforenings« ejendom med byens teatersal bagved og yderligere en ret stor havde bag teatersalen. Denne forening maa vist betragtes som byens førende ikke alene på det haandværksmæssige, men endnu mere paa det selskabelige. Den ældste borger og haandværkerforening, der altsaa hed den »gamle« var, trods konkurrencen, stadig en stor og levedygtig forening, men jeg har indtryk af, at det nok saa meget var en forening

Ved åen nær Gammel Skivehus havde Niels Brinck sine fiskebassiner.

for de egentlige haandværkere og det jævne borgerskab. Saa tror jeg, at det næste hus var *snedker Strøms*. Han var maskinmester eller scenemester ved teatret, og dette har sikkert medvirket til, at sønnen *Helmuth Strøm* valgte skuespillervejen. Saa kom *Brandts* isenkramforretning med udsalg af Morsø støbegods. Denne forretning blev senere overtaget af min jævnaldrende kammerat *Casper Christensen*, som var en søn af garver Christensen i Kirkegade. Saa havde *smed Stilling* sit hus med en stor aaben plads foran. Foruden, at denne plads benyttedes til skoning af heste og til reparation af landbrugsredskaber og maskiner, havde smed Stilling et lille udvalg af plove og andre

redskaber. Her overfor havde *H. Jepsen* sin beværtning, hvor sønnen *Hans Christian*, der var et par aar yngre end jeg, blev en af Skives gode atletikudøvere, han emigrerede senere til USA. Han havde ogsaa en anden broder, der var landvæsens-elev paa Ørlevkloster i 1902-03 samme aar jeg var der som gartnerelev. Jeg husker ikke hans fornavn, da vi altid sagde Jepsen, men han var sine 18 aar til trods saa stærk, at han kunne staa i et skæppemaal og lægge en tønde rug paa nakken og højere i styrkeprøve kunne man ikke komme i landbokredse. Han emigrerede ogsaa til USA og jeg hørte senere, han var blevet bokser derovre, der er ingen tvivl om, at han kunne slaa en proper næve. Nu nærmer vi os Landmandshotellet paa hjørnet af Christiansgade. Forinden havde *madam Alstrup* en meget blandet forretning, hvor der vistnok baade var mælk, brød og grønsager, ialtfald leverede far grønsager til hende. Hun havde en datter med det sjældne navn Angela, det er vel derfor jeg husker det. Hun blev gift med en svend hos *mekaniker Madsen*. Hans navn er borte, men jeg husker, at han var bryder og medstifter af Skive Atletklub, jeg husker ogsaa at jeg har set hans fotografi med medaljer paa brystet. Landmandshotellet var en stor historie, og var uden tvivl landboernes hotel. Her holdt alle Dagvognene fra Vestsalling ind og det var ikke saa faa. Sønnen *Jens Primdahl* var lidt yngre end jeg, men jeg var dog hjemme med ham nogle gange. Han hører ogsaa til de unge, der emigrerede. Herfra og ovenud af Frederiksgade var der kun beboelseshuse. Jeg har tidligere nok kendt flere her, men blandt dem, husker jeg kun *skomager Doolewerdt*, dels for det aparte navn, dels fordi han var vor reparationsskomager. Han havde en datter med det lige saa aparte navn *Skyldfri*. Øverst oppe i gaden omtrent lige overfor real-skolen var der to mere eksklusive huse og her boede *konsul Kielgast* altsaa den gamle med Svend Tveskæg-skægget og *sagfører Bøttern* og det var to af byens store mænd med anseelse. Som det allerøverste laa en lille villa hvor *enkefru Møller* boede med to voksne sønner af hvilke jeg husker den ene hed Vilhelm.

Saa kom hjørnehækken ind til Skivehus mark, der senere

Torvegade op mod Hotel Royal (nu Provinsbanken) i midtes af billedet det lille hus, som Annine Michelsen lod nedrive i 20'erne og byggede Topps konditori på stedet. Til venstre «Postgårdene».

blev baade sportplads og markedsplads. Denne hæk var fuldstændig vildtvoksende, høj som et toetagers hus med et væld af blomster, og grenene om efteråret nedtyngt af røde tjørnebær, men saa fik den en radikal behandling og blev savet ned i 1 ½ meters højde. Jeg kan huske, at jeg gjorde mig mine tanker om det og mente ikke, at det nogensinde blev til hæk igen, men efter to aars forløb, hvor den blev klippet og formet, var der den fineste hæk igen. Tilbage til *Ole Haslunds hjørne* igen, vi maa jo have den *søndre side af Frederiksgade* med. De to før-omtalte gaarde var yndede legepladser, og da jeg var klassekammerat med baade *Andr. Sørensens Victor* og rebslager *Christensens Anton* var jeg ikke saa sjældent med i legen som altid var skjul og jeg skal love for, at der var skjulesteder. Det hændte dog ogsaa, at vi legede cirkus med klovner, dummepepper og negre. Entreen var 2 øre og der var altid hæderligt besøg. Lige overfor *Haslund* var der et plankeværk, der fungerede som plakattavle, og der kunne godt sidde teaterplakater eller rester af disse, der var et par aar gamle. Her paa lag var der en slikbutik, hvor man kunne faa enøres og toøres slik baade røde og brune. Det var ikke slikpinde, som er en langt senere opfindelse, de var i smaa kræmmerhuse af blade og gamle udskrevne stilebøger – det tog man ikke saa nøje – og derfor havde en udskreven stilebog en vis værdi, idet den honoreredes med en toøres slik. Saa kom der en forretning, som jeg har let ved at huske, *Jens Kjeldsens* legetøjs- og udstyrsforretning, hvor mor købte fødselsdags- og julegaver, der, som regel, aldrig hævede sig synderligt over de obligate 50 øre. Jeg er ikke paa det rene med, om det er denne forretning eller der er tale om to forskellige forretninger, men der var ogsaa en isenkræmmer *Alfred Arnt*, som maaske dog er lidt senere. Ovenfor indkørselen til rebslager Christensens gaard var der *fotograf Jepsen* og jeg skulle huske meget forkert om ikke atelieret var i en træpavillon. Saa var der nogle meter store lindetræer op til stien, men de var saa store, at deres grene rakte ud over gaden. Overfor stien laa *Jens Just's* ejendom med *Frk. Lunds* 50 øres Bazar. Jens Just var vist forhenværende købmand med butik, men drev nu en gros virksomhed og kornopkøb.

Her var en søn Vilhelm eller Ville, som han blev kaldt, han var et par aar ældre end jeg. Næst efter kom saa mekaniker Madsens ret store virksomhed og bager Hansens store forretning. Der har selvfølgelig være flere mindre, som er gaaet i glemmebogen. Oppe i nærheden af Asylgade havde *bager Bech* sin butik og det var her indehaveren senere blev *bager Birch* med sønnen *Ejnar Birch*, der blev en habil skuespiller. Saa kommer hjørnebutikken ved Asylgade med købmand *Mehlsen Jensens forretning*, og i samme ejendom mener jeg *fotograf Andersen* havde atelier.

Paa det modsatte hjørne er jeg mere usikker. Jeg mener at her var en *købmand Byrum*, men der foresvæver mig ogsaa noget om, at glarmester Petersen havde butik her inden han fik indrettet butik i Riis' eller Selchaus hjørne ved Nordbanevej, ial fald husker jeg tydeligt da denne butik blev indrettet. Mellem Asylgade og stiftelsen laa et gammelt hus, hvor bl.a. *Lars Peter Poulsen* havde træhandel med alt hvad denne branchebe-nævnelse indebærer. Her boede ogsaa en jævnaldrende, men min ellers ret gode hukommelse, hvad angaar drengenavne svigter for en gangs skyld. Jeg husker ikke hans navn, men skyder paa Johannes. Saa kom den førømtalte stiftelse, som tilhørte Borger- og Haandværkerforeningen (den gamle) og hvor foreningens gamle, veltjente medlemmer eller deres enker boede gratis eller for en meget lille husleje. Saa kom det store kompleks, der var realskolen.

I den østlige ende boede *skoleinspektør Hasselriis* med sin ret store familie. Midt i skolegaarden laa det gamle gymnastikhus, der suppleret af et kraftigt stakit, dannede skellet mellem drengenes og pigernes legeplads. Denne skole blev jo min skole og den rummer saa mange minder, at jeg gerne vil omtale den i et særligt afsnit. Tilbage af Frederiksgade er saa kun *Chr. J. Gjeddés* temmelig imponerende villa med taarn, og den tilhørende toft, der dannede trekanten Frederiksgade – Møllegade – Realskolen var saa absolut afslutningen af Skive by mod vest omkring aarhundredskiftet. Jeg skylder her at indflette, at vi i 1897 rejste fra Krabbesholm til *Vesterfælled*, hvor far havde købt en landejendom på ca. 5 ½ td, land + ca. 2 ½

td. land kirkejord, som altsaa var lejevord under Skive Bys markjorder. Da jeg fra mit høje sæde ved siden af kusken passerede det øverste stykke Frederiksgade, saa jeg for første gang ud over det mægtige landskab mod syd og det gjorde et stærkt indtryk paa mig. I stedet for et par kilometer fra Krabbesholm til skole fik jeg nu et par kilometer fra Vesterfælled, og det gjorde jo, at jeg aldrig blev, hvad jeg vil kalde en »brostensdreng«. Som allerede sagt, naar man kommer ovenud af Frederiksgade, var man paa landet i en grad, som nutidskibonitter slet ikke kan forestille sig. Vandtaarnet var der ikke – der var ikke et hus, før vi kommer til galgebakkehuset. Holstebrovej slaar jo et lille knæk.

Grinderslev kloster og kirke

Af Hans Ulrik Riisgaard

Hans Ulrik Riisgaard er født i Salling i 1951 og voksede op i Jebjerg og senere Roslev, som han forlod i 1970 for at læse biologi. Siden afslutningen af sit universitetsstudium i 1976 har han været ansat som fysiolog ved Miljøstyrelsens Havforureningslaboratorium i Charlottenlund. I 1979 erhvervede han den naturvidenskabelige licentiatgrad på en række videnskabelige afhandlinger om miljøgiftes biologiske effekter på marine organismer. Det er første gang, at hans historiske og arkæologiske interesse har resulteret i en historisk artikel.

Forord

Det er meget sparsomt, hvad der findes af kildestof til en sammenhængende fremstilling af Grinderslev klostres historie indtil reformationen. Der er levnet os to former for vidnesbyrd. Det ene er klosterkirken, som den står i dag, det andet er de få bevarede breve, dokumenter og skøder, der omtaler klosteret eller en sag, klosterforstanderen har været involveret i. De fleste middelalderlige håndskrifter og dokumenter er efterhånden bragt i trykken til oplysning for eftertiden, og ved omhyggelig gennemgang af dette store materiale er det muligt at presse de omtrent udtørrede kilder om Grinderslev kloster så meget, at det synes forsvarligt at sammenstykke en beretning om klosteret og livet i dette, selv om det kun kan blive i slørede glimt. Der er stadig masser af uoplyste og tågede forhold, som kan give næring til fantasien, men det er mit håb, at denne beretning om Grinderslev augustinerkloster og kirke må kaste lidt nyt lys over Sallings eneste kloster og give næ-

ring til stille betragtninger hos den, som efter endt læsning må finde vej til den gamle klosterkirke i Grinderslev.

En munkeorden opstår

I slutningen af 1000-tallet fik den kristne kirke i Danmark en fastere organisation med 8 bispedømmer og 5-600 sogne. Hidtil havde de nordiske kirker været underlagt ærkebispem i Hamburg-Bremen, men i 1104 oprettedes et ærkebispesæde i Lund. Den første nordiske ærkebisp, Asser, efterfulgtes i 1137 af Eskil, der havde studeret i Frankrig og her mødt den berømte klosterleder Bernhard af Clairvaux, der var blevet Eskils lærer og gode ven. Hermed var en betydningsfuld forbindelse skabt til den stærkt voksende europæiske klosterbevægelse. Det var en udpræget åndelig bevægelse, der søgte imod en inderliggørelse af kristendommen og en frigørelse af den kristne kirkes afhængighed af nationalstaternes fyrster. De enkelte landes kirker skulle kun lyde Guds love og vilje, som den forvaltedes af paven i Rom. Ærkebisp Eskil, som var en mand af europæisk format og beklædte ærkebispesædet i 40 år, blev en nidkær tilhænger af denne bevægelse, som i 1073 havde ført kardinal Hildebrand på pavestolen under navnet Gregor VII. I løbet af det 12. århundrede førte klosterbevægelsen i Danmark til grundlæggelsen af ikke mindre end et halvt hundrede klostre. Mellem de mange munkeordener, som kom til landet var augustinerordenen.

I modsætning til de andre munkeordener var augustinerordenen direkte affødt af Vatikanets centraliseringsbestræbelser og de kirkepolitiske forhold i det 11. århundrede. Nu krævedes der et stærkt fællesskab ved domkapitlerne for at styrke kirkens kamp for verdslig uafhængighed. Gejstlighedens fællesskab ved domkapitlerne havde rødder tilbage i de tidlige missionærers klosteragtige samfund ved de større kirker, men efterhånden var dette fællesliv ved at gå i opløsning. Der var gentagne gange gjort forsøg på at rette op på forholdene ved at genindføre en art munkelevned hos præsteskabet ved bispekirkerne, men det var gået dårligt med bestræbelserne. Det skyldtes i høj grad, at der ikke var ejendomsfællesskab

mellem domkirkens præster, privatkapitalisme ødelagde fællesskabet. Gang på gang blev der klaget over manglende sammenhold på grund af præsternes havesyge. På et stort kirke-møde i 1059 havde kardinal Hildebrand imidlertid taget et afgørende initiativ ved at fremsætte en forskrift, efter hvilken de gejstlige skulle leve et liv i fællesskab, de skulle spise og sove i fælles rum, og de skulle have ejendomsfællesskab. Den organisation og ånd, som den hellige Augustin (354-430) havde indført på sin bispegård i Hippo i Nordafrika blev den store inspirationskilde ved udarbejdelsen af de nye regler for fælleslivet ved domkirkerne. For at understrege alvoren bag indførelsen af en mere klosteragtig tilværelse, besluttede man sig for at afkræve de tre munkeløfter: lydighed, fattigdom og kyskhed. Reglerne eller forskrifterne, der primært sigtede på domkirkerne, blev endelig stadfæstet som St. Augustins regel i 1095. En ny munkeorden var skabt, og en del domkapitler begyndte i de følgende år at indrette sig efter bestemmelserne.

Augustinerordenen kommer til Danmark

Mens augustinerbevægelsen havde god grobund i de latinske lande, var tilbøjeligheden til at indføre Augustins regel ved de nordiske domkapitler yderst ringe. Ingen domkapitler i Norge og Sverige antog Augustins regel og i Danmark blev den kun indført ved Viborg bispesæde. Selv om det var sløjt med iveren for at binde præsterne (kannikerne) til et munkeliv ved de danske domkapitler, var det ikke udtryk for manglende interesse hos bisperne for augustinerbrødrene og deres særlige fortrin. Da augustinermunkene tillige var præster og duelige prædikanter, kunne de gøre god fyldest ved organiseringen af kirken efter de gregorianske reformtanker og desuden gennem deres prædikantvirksomhed være med til at inderliggøre fromhedslivet. Som den ansvarlige for ret kristelig orden og oplysning sørgede mange bisper for, at der til augustinerklostrene knyttedes sognekirker. Ikke mindst ærkebisp Eskil var en ivrig talsmand for augustinerordenen og grundlagde blandt andet selv et augustinerkloster på Eskilsø i Roskilde fjord, men mange andre af kirkens højtstående mænd så med

stor velvilje på de regelbundne kanniker af den hellige Augustins orden. Biskop Gunnar i Ribe skænkede således af egne midler to kirker og nogle landejendomme til oprettelse af et augustinerkloster i Tvilum i Gudenådal. Biskop Absalon skænkede store besiddelser til oprettelsen af et augustinerkloster i Æbelholt i Nordsjælland, og biskop Toke i Børglum var sandsynligvis manden bag oprettelsen af augustinerklostret i Vestervig.

Særlig interesse knytter sig til augustinerbevægelsen i Viborg stift, ikke kun fordi domkapitlet antog Augustins regel, men også fordi den her fik en frodig vækst. Dette skyldtes den energiske biskop Niels (1153-76), som mere end nogen anden arbejdede for augustinerbevægelsen i ånd og gerning. Han indførte Augustins regel ved Viborg domkapitel omkring 1169. De regelbundne kanniker eller augustinermunke udgjorde domkapitlet, og deres kloster blev følgelig et kapitelkloster. Dette var indviet Vor Frue og kaldtes hyppigt Maria klosteret. I sin tid som biskop hævdede Niels bispestolens anseelse meget, og han var aktiv både i det politiske og kirkelige liv. Foruden at fuldende Viborg domkirke, der blev en af Europas største kampestenkirker, virkede han for hellig Kjelds kanonisation, hvilket opnåedes ved hjælp af et skrift om denne Viborghelgen i 1188. Biskop Niels stod sig godt med paven og fik gentagne gange denne til at tage domkirken og kapitlet med dets gods i sin beskyttelse. Selv skænkede han domkapitlet rettigheder, godser og kirker, og – ikke at forglemme – han grundlagde flere augustinerklostre som aflæggere af Maria klosteret. I Viborg by stiftede han nonneklosteret St. Budolfi foruden nonneklostret i Asmild lidt uden for byen. Endelig stiftede han (sandsynligvis) munkeklosteret i Grinderslev.

Når medregnes det af ærkebisp Asser grundlagte augustinerkloster i Dalby i Skåne, oprettedes i alt 9 augustinerklostre i Danmark i løbet af det 12. århundrede.

Grinderslev kloster grundlægges

Den første skriftlige underretning, som kan benyttes til at tidsfastsætte Grinderslev klostres grundlæggelse, er et brev fra

biskop Niels i Viborg stilet til provst Svend ved Viborg domkirke »år 1176 efter Herrens menneskevorden, i den niende indikation, konkurrenten fire, epakten syv«. Provsten får indledningsvis et par biskoppelige ord og et par skriftsteder med på vejen om menneskehjertets ager, der ikke kan gøres tjenlig til at bære dydens høst, »medmindre den pløjes af tugtens plovjern«. I middelalderen holdt man meget af at udtrykke sig billedligt, men omsider kommer bispens til brevets kerne, nemlig kundgørelsen af »det fællesskabs- og broderskabsforbund«, som med »Guds nåde« og »bispens myndighed« er blevet oprettet mellem domkirkestiftelsen og St. Peders kirke i Grinderslev. Straks herefter går biskop Niels over til at redegøre for konsekvenserne af det indgåede forbund. Hovedindholdet heraf kan opsummeres i tre punkter: 1) Grinderslev kirke skal »vise domkirken al mulig ærbødighed og underdanighed«, men den større kirke skal, som en moder, aldrig nægte den mindre, som en datter, sin beskyttelse, hvis nødvendigheden skulle kræve det, 2) klosterforstanderen (prior) i Grinderslev skal vælges af stedets ordensbrødre, »men det gælder, at han bør stadfæstes med råd og bemyndigelse fra hovedkapitlet« i Viborg, 3) i tilfælde af tvistigheder og modsætningsforhold, skal provsten i Viborg »have den endelige afgørelse i alle forhold«. Brevet slutter med en barsk advarsel til den, der skulle finde på at begå overgreb på det just etablerede broderskabsforbund, thi han skal »på dommens dag ifalde dom sammen med dem, der forkastes«! (1).

Grinderslev kloster blev sikkert grundlagt i 1176, det år, broderskabspagten blev indgået, og sandsynligvis er det biskop Niels, der var initiativtager til stiftelsen af denne aflægger af Maria klosteret i Viborg.

Historieskriveren Erik Pontoppidan udgav i 1741 en dansk kirkehistorie skrevet på tysk, hvori han om klosterkirken i Grinderslev bemærker følgende om år 1176: »Biskop Niels i Viborg lavede med omtanke en arve-broder forening under sin katedral og St. Petri i Grinstadt, måske Grinde, hvilket undertiden hedder Grinstadt i gamle dokumenter. Uden tvivl har denne sidstvævnte kirke haft ry for særlig hellighed («in

den ruff sonderbarer heiligkeit gewesen seyn») og fået rige gaver gennem højtidelige løfter, valfart etc., hvilket de fromme brødre, Viborg-kannikerne, syntes at have gjort sig anstregelser for at blive delagtig i (»deren pii fratres, canonici Viburgense theilhaftig zu werden der mühe werth geachtet«) (2). Ved denne læsning, der stiller Viborg kannikerne i et lidet flatterende lys, må man betænke, at Pontoppidan var antikatolsk og tiltrukket af den tyske pietisme.

Skulle man i middelalderen udpege et centralt punkt i Salling, måtte det være nærliggende at pege på det sted, hvor landevejene mellem Sallingsund-Sundsøre og Skive-Fursund krydser hinanden. Det gør de ved Grinderslev. I middelalderen var »sundvejene« de vigtigste samfærdselsårer til lands, og det er ikke urimeligt at antage, at man ved placeringen af Sallinglands eneste kloster, havde ladet dette forhold være afgørende. Augustinermunkene, hvem sjælesorg i alle dens former lå på sinde, var ikke verdensfjerne eneboere, de var først og fremmest præster og prædikanter, og de skulle betjene sognekirkerne i miles omkreds. Derfor godt at bo nær alfarvej. Klosterreglernes bestemmelser om fastespiser gjorde det vigtigt, at forsyningen af fisk til klostrene var god. De mange klostre, som anlagdes omkring Limfjorden i middelalderen, er fra forskellig side tolket som udtryk for klostrenes forsøg på at sikre sig rigelige mængder fisk, ikke blot til eget brug, men også for økonomisk vindings skyld (3,4). Klostrenes målbevidste erhvervelse af gods ud til fjorden gennem mageskifter og gaver synes at bekræfte dette. Da Saxo i sit store værk om danernes bedrifter skulle beskrive Jylland, skrev han om Limfjorden, at den »er så rig på fisk, at den sikkert yder indbyggerne lige så meget føde som hele agerlandet tilsammen«. At også fiskerimæssige hensyn har spillet en rolle ved placeringen af Grinderslev kloster kan således ikke udelukkes.

På den nordlige side af vejen til herregården Eskjær, midt mellem Grinderslev kloster og Langesgård, findes en gammel kilde, Breum Helligkilde. Det er blevet hævdet – dog uden nogen form for dokumentation – at denne helligkilde danner »et nødvendigt led« til forståelsen af Grinderslev klosters hi-

storie. Med velberådet hu skulle man have bygget klosteret nær kilden, der årligt besøgte af mange syge, som søgte helbredelse (5,6).

Den første klosterkirke

Grinderslev klosterkirke havde en særstilling lige fra starten, fordi den også var sogne kirke. Kirken fik derfor en anelig størrelse, både højere og bredere end sædvanlige landsbykirker. Kirken, der skulle markere sig som klosteranlæggets egentlige hovedbygning, var den bygning, der blev ofret mest dygtighed og omhu på. Den første kirke var udpræget romansk både i konstruktion og stil: Et rektangulært skib, hvortil der sluttede sig et smallere, omtrent kvadratisk kor med en halvrund korslutning (apsis). Byggematerialet var de i Jylland meget anvendte regelmæssigt tildannede kvadersten af granit. Skib og kor var fra starten dækket med flade bjælkelofter, hvorimod apsis havde en halvkuppelhvælving, se Fig. 2. Der har været to døre i skibet, en nordlig for kvinder (nu tilmuret) og en sydlig for mænd. Endnu en dør fandtes i kirken, den såkaldte »priorjør« på korets sydside. Denne dør, der udelukkende benyttedes af prioreren og kannikerne, er i dag et velbevaret minde fra kirkens tidligste dage. Dørens karmsten af kvadre har to figurer indhugget i lav relief: til venstre en grif og til højre en løve, se Fig. 3. De oprindelige vinduer har været højsiddende og små med en rundbuet overligger gjort i én sten. (En af disse overliggerer kan i dag ses indmuret i kirkens nordøstlige sidebygning).

Det som først drager opmærksomheden ved kirkens ydre, er korslutningen med fem blændede arkadefag adskilte med halvsøjler med terningsformede baser og søjlehoveder (kapitæler), se Fig. 3. Mellemkonsollerne, der foroven samler blændgalleriets dobbeltbuer, er formet som menneskehoveder. I alt står denne del af den oprindelige kirke praktisk talt fuldstændig bevaret. Det er især apsis, som tidsplacerer den første kirke. Apsisdekorationen, der går igen i Lem kirkes, genkalder apsidens i Viborg domkirke – og forøvrigt også Ribe og Lund domkirker, hvilket ikke er tilfældigt. Domkirkerne i Ribe og

Viborg var under bygning samtidig, og der bestod med påviselig sikkerhed en forbindelse mellem de to arbejdspladser. Ved de kolossale domkirkebyggerier, der for Viborgs vedkommende strakte sig over 50 år, dannedes regulære stenmesterskoler, hvorfra der udgik dygtige stenmestre, som kunne forestå bygningen af de henimod 2000 stenkirker, som skød

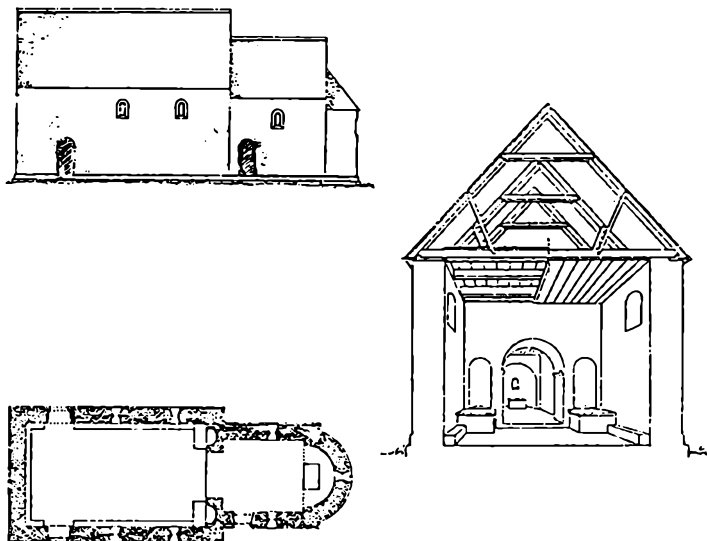

Fig. 1. Skematisk fremstilling af Grinderslev klostets første romanske kvaderstenskirke. Bygningen bestod af apsis, kor og skib. Skibet havde to døre, kvindedøren i nord og mandsdøren i syd. Koret havde en dør i sydsiden, »prioridøren». Højsiddende vinduer, der udvidede sig tragtformet til begge sider, oplyste kirkerummet. Apsis havde muret halokuppelhvælv, mens kor og skib havde fladt bræddeloft. Hovedalteret stod i den halvrunde apsis, og der var sidealtre nord og syd for triumfbuen, der forbinder det lidt hævede kor mod skibet. Disse to altre har muligvis været suppleret med et tredje foran selve korbuen. På dette sted havde det såkaldte sognealter eller lægmandsalter sin plads. Mellem sidealtrene og skibets to yderdøre fandtes lange ubrudte bænke opmuret af kampsten til menighedens gamle og svage. Samme fremstilling kan bruges om hundredvis af gamle danske sognekirker, Grinderslev klosterkirke var et middelalderligt typehus.

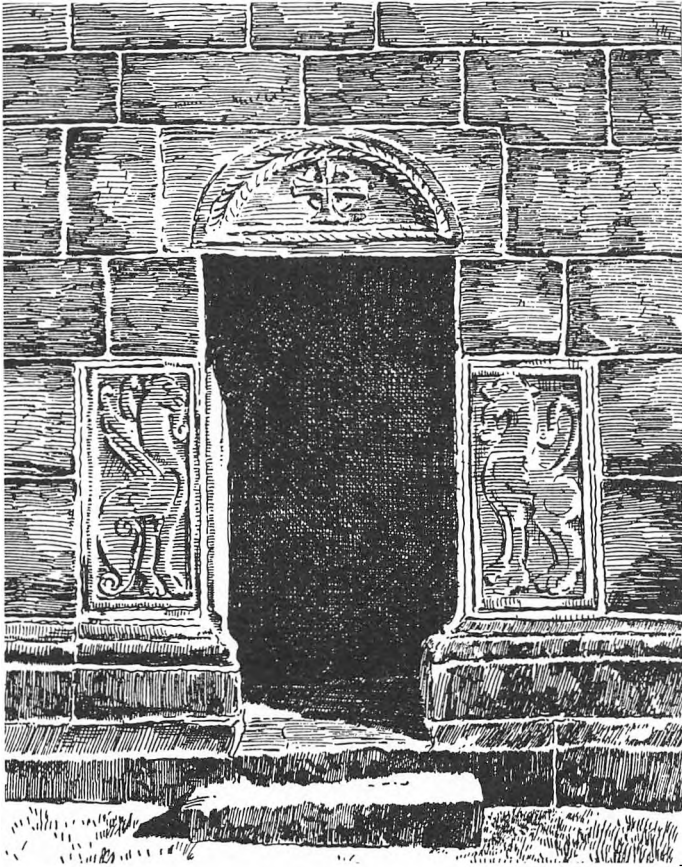

Fig. 2. Den såkaldte »priorvær» i koret på Grinderslev klosterkirke. Koret var forbeholdt gejstligheden, her stod højalteret og her messede og bad munkene – derfor praktisk at have egen dør. Om reliefferne på karmstenene skrev professor Løffler i 1873: »Skjont tidens hele naivitet på plastikens område så stærkt er udtalt igjennem dem, så vidne de dog om en ringe kunstnerisk takt i måden, hvorpå de slutte sig til architekturen og udfylde rummet, og røbe en frihed i linierne, der gjør, at de indtage en meget anseelig plads blandt vore billedarbejder fra hine tider» (9). Tilsvarende sammenstilling af løve og grif ved kirkedøre kendes iøvrigt fra mange andre middelalderlige kirker, uden man kender den symbolske betydning bag disse fabeldyr, som af og til ses ivrigt optaget af at æde et menneske.

op overalt i 1100-tallets Danmark til afløsning af de gamle trækirker. Stilarter blandedes og spredtes fra arbejdsplads til arbejdsplads. Omvandrende stenmestre lod sig inspirere af hinanden, og tungtlæssede kærre med kalk fra gruberne i Daugbjerg forbandt mangt et kirkebyggeri i Midtjylland. Grinderslevkirkens geografiske placering og historiske tilknytning til Viborg lader formode, at Viborg domkirke har været det store forbillede. Apsisudsmykningen i Grinderslev kan derfor ikke være ældre end midten af det 12. århundrede. En lille detalje, de halvrunde skiver i blændgalleriets bueslag, er et senromantisk motiv, som tidsplacerer bygningen til den sidste del af det 12. århundrede (8). Med andre ord, den første kirke i Grinderslev blev bygget i sidste trediedel af 1100-tallet på den tid, da klosteret blev grundlagt.

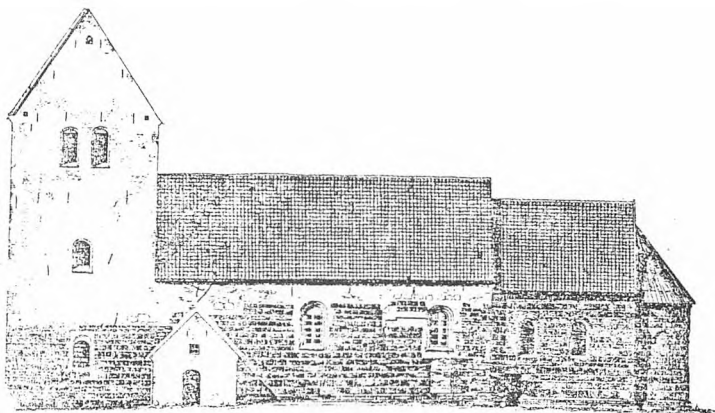
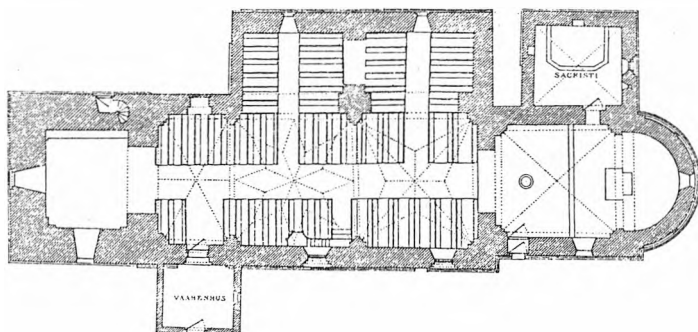
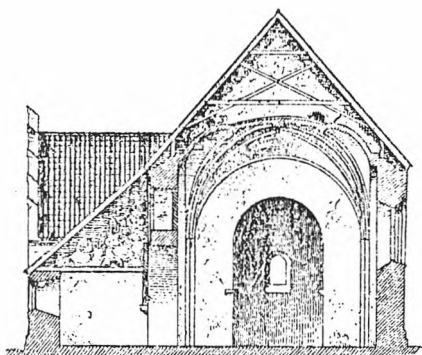
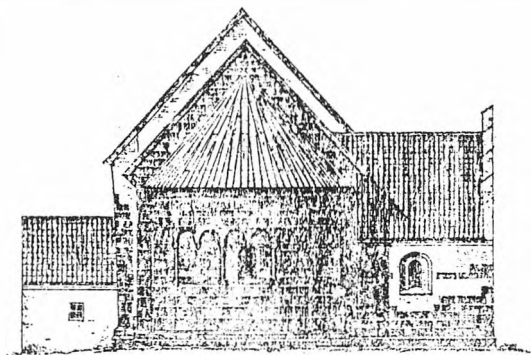
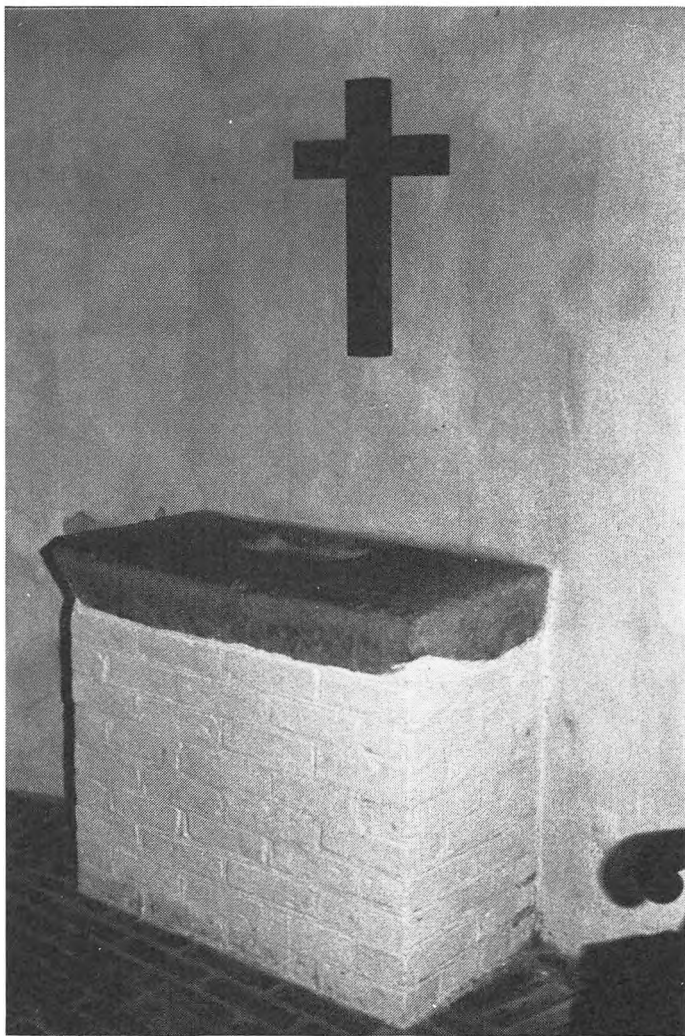

Fig. 3. Grinderslev klosterkirke tegnet i 1884. Kirken er helt gotisk præget efter flere ombygninger (14). Engang i tiden omkring 1500 har det romanske skib fået krydshvælvninger til støtte for hvilke, der ved væggene blev rejst piller. Store fladbuede vinduer har afløst de oprindelige højsiddende romanske vinduer, og gavlen på sakristiet har fået kamtakker. Hvælvtoppene forhindrede at tagværket kunne få samme konstruktion som det oprindelige. Foruden to lag hanebånd blev spærrene forbundet med krydsbånd. Norddøren er tilmuret og foran syddøren er i nyere tid rejst et våbenhus. I 1878 blev der taget fat på en grundig istandsættelse af apsis og i 1885-89 blev hele kirken restaureret. Det stærkt medtagne sideskib og skibets sydmur fik ved denne lejlighed deres nuværende udseende. (8).

Kirkens senere bygningshistorie

I de første århundreder efter opførelsen fik Grinderslev klosterkirke lov til at stå uforandret, men senere i middelalderen havde en ny modestrømning fra Frankrig nået landet. Det var Gotikken. Kirken blev nu, ligesom næsten alle andre sognekirker, moderniseret. Mod nord fik kirken en tilbygning til koret. Nordvæggen blev gennembrudt, og de tiloversblevne kvadersten genanvendt ved bygningen af en lille hvælvet bygning. Kvaderstenene blev lagt nederst, så langt de rakte, hvorefter rummet fuldførtes med mursten. Denne bygning, der har tjent som sakristi, dvs. et rum til opbevaring af ting, som hørte gudstjenesten til, fik kamtakket gavl prydet med patriarkalkorset, (to ligearmede blændkors, hvis arme er forsynet med kors) mod nord. Et nu tilmuret spidsbuet vindue mod vest viser, i lighed med kamtakkerne og rummets krydsribbenshvælving, med al tydelighed, at byggestilen er gotisk. Samtidig med denne udvidelse fik koret en ottedelt hvælving og skibet to fag med stjernehvælvinger samt et halvfag mod vest med en ottedelt hvælving, idet der rejstes støttepiller ved væggen, se fig. 4. I forbindelse med indhvælvingen udvidedes skibet mod nord med to rum med forbindelse til skibet gennem to rundbuede åbninger. I dag er de to rum forbundne og virker som et sideskib, men måske har det oprindeligt været sidekapeller. Endnu en bygning kom til i denne ombygningningsperiode (det viser blandt andet den planmæssige, sammenhængende byggeteknik med anvendelse af ensartede mursten), nemlig tårnet mod vest. Den gamle kirkes granitkvadre, som havde siddet i vestmuren, blev også genanvendt her, så langt de rakte. Den oprindelige kirke havde hele vejen rundt en kraftig, smukt profileret dobbeltsokkel. Ved tårntilbygningen blev dobbeltsoklen i vestgavlen genanvendt, omend den kun kunne nå to-trediedel rundt i én sokkelstens højde. (Dette er stadig let at se, og virker noget sjusket, men noget særsyn er det ikke – det var almindelig fremgangsmåde ved datidens tårnbyggerier). Alt hvad der hører denne ombygningsperiode til, især den blandede brug af spidse, runde og flade buer, er typisk sengotisk, hvorfor udvidelsen og om-

Alterplade med tomt helgenskrin genopsat på sin oprindelige plads i Grinderslev kirkes apsis.

bygningen af kirken har fundet sted omkring år 1500. Det er stort set denne kirkebygning, som er bevaret til i dag (8).

Ud over selve kirken er det meget lidt, som er bevaret fra klostertiden. En oprindelig alterplads med et tomt helgenskrin kan stadig ses i kirken – den blev fundet i våbenhuset i 1954 og opsat på sin oprindelige plads i apsis. Kirkeudstyret blev fornyet ved den store ombygning omkring 1500. Det viser en bevaret sengotisk krucifixgruppe med den velkendte sammenstilling af Kristus på korset mellem Maria og Johannes Evangelisten. I dag hænger krucifixgruppen på skibets nordvæg, men oprindelig har den været opstillet på en bjælke i korbuen vendt mod menigheden, heraf også navnet korbuekrucifix eller lægmandskrucifix. Det var i korbuen foran dette kors, at der blev prædikaet for sognemenigheden, hvis rettigheder ikke gik længere end til »triumfvæggen« eller »lektoriemuren«, der adskiller kor og skib. Fra det 15. årh. stammer også nogle sengotiske apostelfigurer fra en altertavle (nu anbragt i prædikestolen) samt rester af (kor?) stolestader med følgende indskrift (på latin): »I Herrens år 1478 er dette værk rejst på den mandhaftige adelsmand Hr. Bertel Kaas' befaling« (10). Et noget yngre kalkmaleri fra omkring 1525 blev i 1952 fundet under et tykt lag kalk i tårnbuen, der åbner sig mod skibet fra tårnets underrum. Det er malet af den samme mester, der har været virksom i den nærliggende Torum kirke, og viser Maria med barnet i stråleglans. Det lille barn rækker ud efter en frugt, som moderen holder i sin hånd. I virkeligheden rækker han ud efter brystet, men der var tradition for at dette symboliseredes i form af en pære (11). Iøvrigt viser et segl med kapitlets (lidt ubetydelige) bomærke fra 1532 det samme madonnamotiv, som findes i kirken (12). Fra klostertiden er bevaret endnu en interessant ting, som vidner om munkenes liv: under en restaurering i 1878 fandt man i korbuehvælvet fire såkaldte lydpotter, hvoraf én nu findes på Nationalmuseet (13). Det er specielle potter, beregnet til indmuring i væggen til fremme af en god akustik. Og det kunne der være god brug for i koret, hvor munkene (»korherrene«) dagligt år ud og år ind i århundreder messede og sang. Ved at fylde mere eller

Tårnets tilslutning til skibet i Grinderslev kirke set fra nord. Forskellen mellem det omhyggeligt udførte romanske skib med smukt profileret dobbeltsokkel og det sletgjorte gotiske tårn er iøjnefaldende.

mindre aske i lydpotterne, kunne man »stemme« dem og opnå den ønskede rumklang.

Kloster og klostergods

I dag er der ingen synlige spor af de oprindelige klosterbygninger i Grinderslev. Men helt uden underretning om klosteranlægget er vi imidlertid ikke. En besigtigelse foretaget i 1581, efter at klosteret var ophørt med at fungere, omhandler, i alt fald i det væsentlige, bygninger, som stammede fra klostertiden. Besigtigelsen afslører, at klosteranlægget ikke har været sammenbygget med kirken, sådan som man kender det fra udgravningerne af augustinerklostrene i Æbelholt og Vestervig. Augustinerordenen havde ikke, som andre munkeordener, faste byggregler og bestemte anlægsformer, og i Grinderslev har kirke og klosteranlæg fået lov at ligge hver for sig. I det væsentlige har klosteranlægget bestået af fire huse grupperede om en gårdsplads: nordligst et beboelseshus med bryggers og bagers, mod vest og øst staldbygninger og mod syd en lade. Det vides ikke, om husene var sammenbyggede. Herudover var der andre, mindre bygninger, delvis opført i tilslutning til hovedanlægget. Samtlige bygninger var lerklinede bindingsværkshuse med stråtag. Besigtigelsen fra 1581 siger ordret om klosterets bygninger: »... da findes der til bygning et hus norden for gården ind på kirkegården, som er 18 bindinger og bryggers og bagers ved enden, som er 8 bindinger. Item et øxenhus vester i gården, er 18 bindinger. Item et andet fæhus, straks hos, er 11 bindinger. En god ladehus er 24 bindinger med »kuor« i både ender. En stald østen i gården er 15 bindinger. Et andet lidet hus vester for bryggerset er 14 bindinger – og er alle fornævnte huse tægt med stråtag og slaget med ler« (8).

En anden underretning om klosterbygningerne stammer fra præsten i sognet, som i 1679 indberettede til den gamle stiftsbog i Viborg, at klosteret kun havde været »et fattigt closter og i munkenes tid takt med straa-tag« (15). Augustiner-munkenes klosteranlæg i Grinderslev forekommer altså meget beskedent, næsten på grænsen af bondegården, og det er be-

Rundhuet vinduesoverligger indmuret i Grinderslev kirkes nord-østlige sidebygning.

mærkelsesværdigt, at der ikke nævnes ét eneste stenhus. Her er forklaringen på at »ikke en eneste sten af de tykke klostermure er levnet os, så vi er i stand til at dannet os et skøn over klosterets indretning«, som en tidligere fortolker af Grinderslev klosters saga engang beklagende skrev (5).

Også fra anden side bekræftes, at klosteret ikke var noget særligt rigt kloster: »det ejede ikke engang hele Grinderslev by, hvor der dog kun var 7 gårde« (16). Et indtryk af klosterets dog ikke helt ubetydelige jordegods får man gennem et skødebrev fra 1581 da kongen tilskødede Christoffer Lykke klosteret med følgende gods: »I Grinderslev by 5 gårde, 1 bolsjord i Breum Mark, der bruges til den ene gård, 1 bol, i Breum 3 gårde, i Rerup 2 gårde, en gård kaldet Breumfogedgård, Hee Bol, i Mogenstrup 1 gård og 1 bol, Rusted Mølle, i Jebjerg 4 gårde, i Nannerup 3, i Tustrup 2, i Tovrup 1, i Øster Grønning 2, i Vester Grønning 1 gård, Lyby Mølle, i Rybjærg 1 gård og 1 bol, i Nestild 1 gård, i Øxenvad 1 bol, i Hjerik sogn 1 bol og i Roslev 1 gård«. – Det bliver i alt 28 gårde, 6 bol og 2 møller, men klosterets godshistorie er iøvrigt fuldstændig bekendt (16).

Prioren

Klosteret blev ledet af prioren, som valgtes af konventet, der udgjordes af klosterbrødrene (kannikerne). Prioren var klosterets administrator og ansvarlige leder, hvorfor der stilles store krav til hans arbejdssevne og moral. Som leder af et lille samfund baseret på åndsliv og tugt, har han været en velanskreven og anset prælat, hvilket dokumenteres gennem de bevarede skriftlige underretninger. I et brev af 3. juni 1216 befalede således pave Innocens III biskoppen i Børglum, provsten i Vestervig og prioren i Grinderslev at afgøre en strid, fordi »provst og menige konvent i Viborg har klaget til os (paven) over, at munkene i Vitskøl foruretter dem angående noget jord og anden ejendom. Og derfor« skriver paven videre, »befaler vi jer, kyndige mænd, ved denne apostolske skrivelse, at I efter at have stævnet parterne skal påhøre sagen og med tilsidesættelse af appel fastsætte, hvad der er ret, og

sørge for, at det I fastsætter, urokkeligt overholdes under kirkenes straf« (17). Navnet på den omtalte prior i Grinderslev oplyses ikke, ej heller stridens kerne. Måske drejede det sig om en verserende strid mellem Vitskøl og Viborg om rettighederne på Læsø, hvor man indkogte havvand til salt, blandt andet til nedsaltning af sild.

Men Grinderslev prioren nød også anseelse i verdslige anliggender. Det viser en afskrift af et skødebrev, som prior Hr. Anders omkring 1470 havde indført på et tomt blad i det berømte »Grinderslev håndskrift« (se senere). Hr. Anders havde været indkaldt som vidne til en handel ved hvilken Albert Skeel (til Hegnet og Junget) overdrog Peder Mogensen (til Thovthom) en gård (18). (Det er værd at bemærke, at prioren tituleres med Hr. Alle augustinerbrødrene var præster og måtte ligesom ridderne tituleres som herrer. Tiden afspejler sig også i betegnelsen »korherre« om en augustinermunk). I 1477 nævnes Hr. Pær Michilsen sammen med andre »danne-mænd« som tingsvidne på Nørre Herreds ting, som holdtes »strax sønden for Breum bye«, i forbindelse med en stadfæstelse af Bertel Kaas' lovhævd på noget gods (19). I 1495 beseglede prior Peder Jenssen sammen med »hæderlige og velbyrdige mænd« Bertel Kaas i Nørregård, Albert Skeel i Hegnet, Niels Eskelsen i Filshave og Glob i Østergård, at Niels Høgh for »guld, penge og fuldt værd«, havde købt otte gårde af Jacob Bjørnssen (20). Samme prior, Peder Jenssen, har herudover i tre tilfælde været med til at besegle skødebreve (1296, 1503 og 1505). I to af tilfældene er det sket sammen med kannik Hr. Niels Jebssen, som også nævnes i et senere brev (1510) sammen med prior Symen Nielsøn og kannik Hr. Melchior; se listen over priorer. Prioren i Grinderslev blev således tildelt betroede verdslige hverv af egnens adelsmænd.

Men også hos kongen må prioren have nydt anseelse. Det viser et brev »skreffuit i Gryndersløff kloster thenn tysdagh nest ether alle helligen daw aar 1521« af klosterets sidste prior, Hr. Christenn (Chresten Jensen). Prioren var, sammen med kannik Hr. Melssøn og degn Perssøn fra Grinderslev, foruden fem andre navngivne personer, »af hoffsborne kongh Kre-

stens (Christian II) befallingh tilskycket af fare tiil Fylshaffue (Filshave) at besec ock beskriffue Matz Jenssens gotz« (9). Prioren i Grinderslev kunne altså også optræde som pantefoged på kongens vegne.

Det er betegnende, at de yderst få og lidet meddelsomme oplysninger, som findes bevaret om vekslende tiders priorer og kanniker i Grinderslev stort set kun er bevaret i form af tørre, formelagtige skødebreve og andre verdslige dokumenter. I godsejerarkiverne har skødebrevene ligget godt gemt og ikke delt skæbne med klosterets breve. Sognepræst Peder Hissel i Grinderslev meddelte i 1669, efter begæring herom, til den gamle stiftebog i Viborg, at: »Hvad sig Grinderslev kirkes og closters breve og dokumenter anbelangendes haver jeg med den velbårne frue her på stedet mig derom flittigt bespurgt, som beretter hendes salig mand velbårne Valdemar Lycke at haver eftersøgt i Viborg Domkirke, hvor alle kirkens og closterets breve i forrige tider efter bispens befaling i een af de gamle kister var indlagt og forvaret, endeel af frygt for ildebrand, eftersom det var et fattigt closter og i munkenes tid takt med straa-tag, som engang var afbrændt, og endeel fordi samme kirke efter fundatzen var lagt til Viborg Domkirke« (15). Hvilken skæbne dokumenterne har lidt i Viborg vides ikke. Vandalisme, uforstand og tidens tand har nok i forening gjort af med dette værdifulde kildemateriale, som ville kunne have kastet lidt mere lys over klosterlivet i Grinderslev.

Priorer på Grinderslev kloster;

Nævnt år	Navn	Reference
1219, 1221	Ingvar	(21)
1375	Hans Hanssøn	(26)
1390	Johannem	(36)
1427	Petrus	(21)
1469	Mikkel Juul	(21)
1472	Anders	(18)
1477	Pær Michilssen	(19)
1495, 1496, 1503, 1505	Peder Jenssen	(42) (38) (39) (40)
1510. 1513	Symen Nielsøn	(41) (37)
1521, 1532	Chresten Jensen	(9) (12)

Klosterlivet

Et værdifuldt materiale til belysning af klosterlivet i Grinderslev er statutterne, som blev vedtagne på ordensforsamlingerne eller kapitelmøderne i årtierne før og efter 1300. Gennem statutterne kan man få et indtryk af de indre tilstande i de danske augustinerklostre. På kapitelmøderne søgte man at fremtvinge en vis ensartethed i de enkelte klostres sædvane-regler. I alt kendes 16 møder i tiden 1275-1357. Gennem lange tider afholdtes hvert andet år kapitler i henholdsvis Grinderslev, Dalby, Vestervig, Tvillum og Viborg. I Grinderslev holdt kannikerne således kapitel i 1234, 1275 og 1284. Selv om statutterne, der blev affattet på latin, ikke vedkommer Grinderslev kloster mere end de andre augustinerklostre, så oplyser de dog noget om dette klostersamfunds indretning og brug. Værd at bemærke er f.eks. følgende statutter: »Ingen kannik må drage fra et kloster til et andet for at opholde sig der, med mindre han er forsynet med brev, som viser, om han er sendt for nogen forseelse eller blot for at se stedets skikke. Dette brev bør desuden indeholde en fortegnelse over de klæder, med hvilke han forsendes, såmange nemlig, som er tilstrækkelige for et år. Bliver han der længere, da afgiver han de afslidte klæder til klædekammeret i det kloster, hvor han som fremmed opholder sig, og modtager der nye, som en anden af samme hus. Prælaten, til hvem han sendes, har magt til at pålægge ham straf, sålænge han forbliver der« (21).

Interessante er også følgende vedtagelser om den munk, som på en eller anden måde forringede klosterets ejendom; han skulle på visse dage straffes med vand og brød, være den sidste i koret og den sidste i refectoriet (spisesalen). At bære skarpt værge var kannikerne forbudt, og blev en kannik truffen ved drikkelag i en kro, ved tærning- eller brætspil, måtte han den følgende dag udsone sin forseelse ved vand og brød eller strengere straf (22). Men lediggang i større stil har der næppe nogensinde været tale om; klosteret havde en stor husholdning, der skulle drives studier, og mange gudstjenester, tidebønner og åndelige øvelser skulle forrettes, foruden at de omkringliggende sognekirker skulle betjenes.

Fig. 4. Augustinermunkenes ordensdragt bestod af en lang hvid korskjorte og en skulderkappe af pelsværk. Over denne dragt bar de undertiden en lang kulte med hætte, som kunne drages over hovedet. Kullens farve var ubestemt, men oftest sort. Kannikerne bar tonsuren, dvs. de var kronragede (7).

Til belysning af fremgangsmåden i tilfælde af anklage imod en ordensbroder for en forseelse tjener følgende statut vedtaget på augustiner-korherrernes provinskapitel i Grinderslev i 1234: »Dersom nogen broder er tiltalt for grove forseelser, f.eks. ulydighed, en kødelig synd («lapsus carnis»), tyveri, for at have lagt voldsom hånd på en broder og lignende, og ellers ikke har et slet rygte, da sværger han på sjæl og sanden, at han er uskyldig. Men er han berygtet hos brave folk eller anklaget af folk uden for klosteret, da beviser han sin uskyld med

fem brødre af sin orden eller af en højere, men ingen af disse må udnævnes af prioren, men det er nok, at de har et godt rygte og ikke er sammenrottede. Han selv bør med ed forsikre, at han ikke har begået forbrydelsen og mededsmændene burde sværge, at de tror, at den sværgende taler sandt» (23). Man kan dog ikke slutte, at disse vedtægter har været taget i anvendelse nogensinde, men de giver dog nogen oplysning om dunkle forhold i datidens augustinerklostre.

Til ethvert augustinerkloster hørte der en præsteskoie, hvor novicer eller disciple kunne optages for at forberede sig til kannikeværdigheden. Novicerne måtte, indtil de havde aflagt løftet, forlade kapitelsalen, når læsningen var forbi, og de kunne kun optages blandt brødrene, hvis flertallet i kapitlet var for. Længere nede af klosterets rangstige stod lægbrødrene, som bar en mere beskeden dragt end munkene. De skulle ikke leve efter nogen regel og var klosterets arbejdskraft. Endelig kunne der også i klosteret optages konversen (»omvendte«), der ofte var aldrende mænd, som kloster gav sig efter at være blevet omvendt, idet de dog kun delvis undergav sig augustinerreglen. Konverserne skænkede som regel deres formue til klosteret, i hvilket de levede resten af livet som en slags pensionister, idet de i fred kunne berede sig til at forlade denne verden.

I 1268 skriver således Esbern Vangsen i et brev, hvori han giver sin hustru, Gro, lov til at gå i Roskilde Clara nonnekloster, idet hun samtidig skænker klosteret en række ejendomme: »Efterdi vi med visdommens øje har set kødets ulyksalige skrøbelighed og verdens ustadighed, har vi – jeg og min hustru – enigt besluttet til en vis grad at forlade denne urene verden, førend den ganske svækker os, og at sørge for vore sjæle resten af livet» (24). Kort tid efter døde Esbern Vangsen og enken lægger sidste hånd på sit testamente. Hun skriver den 18. november 1268: »I Faderens og Sønnens og den Helligånds navn, amen. Efterdi det er den menneskelige skrøbeligheds vilkår ustandselig at glide imod dødens porte, og intet er mere uvist end dødens time, er det nyttigt, ja nødvendigt i tide at samle på gode gerninger, så at man i evigheden kan

modtage sejrsprisen som gengæld fra Gud. Idet jeg Gro, for-
dum Herr Esbern Vangsens hustru, derfor på enhver måde
vil drage omsorg for min sjæls frelse og med foragt for verdens
forgængelige rigdom i fremtiden vil tjene min Skaber i den
hellige ordensdragt for at opnå den evigt varende lyksalighed,
har jeg – i besiddelse af min fulde legemlige og åndelige karsk-
hed med min elskede afdøde mands fulde tilladelse og velvillige
samtykke – besluttet at handle på følgende måde med det
gods Gud har givet mig«. Efter at slå fast, at hun allerede har
skænket søstrene i St. Clara kloster i Roskilde 5 gårde, udsæt-
ter hun prisen af sine resterende 3 gårde til 14 hospitaler i Jyl-
land samt en lang række klostre landet over – blandt andet «til
Grinderslev to mark penge» (25). Testamentet udtrykker me-
get godt den middelalderlige opfattelse af Gud som den strenge
herre, hvis nåde afhang af ens »gode gerninger« i livet, om
end disse blev gjort i livets yderste time.

Det var dog ikke kun efter døden, at man frygtede Gud og
»vredens dag«. Ligesom Gud kunne sende straffe og ulykker
ned over folk og fæ, som beskrevet i det gamle testamente,
kunne Gud i middelalderen sende død og ulykke ned over
land og rige, hvis den hellige kirke og dens mænd blev bespot-
tet. Trådte man de gejstliges privilegier for nær eller kom for
skade at lægge hånd på kirkens mænd, kunne det optænde
Guds vrede. Det fik sallingboerne at føle i 1375. Adelen havde
krænket de gejstliges privilegier, og følgerne udeblev ikke.
Ubarmhjertigt sendte Gud sin sviende straf. Men så gik ende-
lig »Sallinglands indbyggere til oc bekiende den straf at være
dennem påkommen aff Gud«. I overværelse af biskop Jacob
fra Viborg og »beskeden Hans Hanssøns Prioris Ordinis S.
Augusttini, udi Grindersløff kloster« samt flere underordnede
gejstlige, gik adelen til bekendelse i Lyby kirke »under Guds
år 1375, den ærefulde jomfruis kyndelmisse høytid«. I det
brev, som blev affattet ved den begivenhed nævnes 13 ydmygt
angrende adelsmænd, heriblandt »Jacob Nielssøn på Dan-
markis Rigis vejne, høffvismand på Hald oc Skiffue slaat«. I
brevet skildres først Guds fortjente straf. Herefter lover adels-
mændene fremover at holde kirkens personer ved deres ret.

Det besynderlige brev var så lydende: »Efterdi vi haffue befundet det arme Danmarckis Rige oc indbyggere, at haffue lidt forferdelig skade, aff roff oc brand, aff kornens ufruckt-sommelighed, aff fiendernis grumhed, braddød, oc Guds forkommende vrede, fædød, oc fiskens formindskelse, befrycte vi os, at voris skabers trussel oc grumhed, fordi Guds kircke oc kirckens personer, er meget foract, oc skild ved deris friheder. Derfor paa det, at Guds vrede oc grumhed, som unverlig imod os oc forbemelte rige optend er, maate brmhærtelig formildis, suerge vi ved god samvittighed, oc voris siels salighed, med oprackte hender imod himmelen, at skulde stadadelige og aldelis uden suig oc skalkhed, legge vind paa, at forsuare, oc siden med Guds naade at emendere det, om der findis noget ved os bedrøffuet, saa kircken oc hendis personer, oc huad der tilhører, skulle nyde sine friheder, som de haffue udi alle beste maader faaet dem« (26).

Et brev affattet 15 år efter den besynderlige begivenhed i Lyby kirke kaster glimtvis et interessant lys over Grinderslev klostets bedrift såvel som tidens kristendomsopfattelse. Sjælemesser og fromme bønner spillede i middelalderen en vigtig rolle for livet efter døden. De som havde midler og magt sørgede nidkært for at få fromme brødre i den hellige ordensdragt til at bede for deres sjæles frelse, så tiden i skærsilden kunne blive så kortvarig som muligt. Abbed Jacob Peter, som var »overhoved over provinsen Salingholm«, sikrede sig meget betænksomt en stor part af Grinderslev klostets besiddelser under sin styrelse i sin egen livstid samtidig med, at han sikrede sig Grinderslev-kannikernes bønner, såvel mens han levede, som når han var død. Abbedens brev, der ikke tidligere har været trykt i dansk oversættelse, skal her bringes i dets fulde ordlyd:

»30. november 1390. Jacobus Paethers, abbed og overhoved over provinsen Salingholm.

Alle skal vide, at Dominus Johannes, prior i Grinderslev, efter godkendelse af Dominus Jacob, biskop i Viborg, og efter enighed blandt kannikerne i hele tidligere nævnte kapitel, overgiver alle sine godser i sognet Jebergh, de som er placeret

i Norge H(erred), såvel beboede som forladte, samt en forladt bygning kaldet Øwxenwaath i sognet Daalby, Hærnberg H(erred), under min styrelse i min livstid, idet de giver mig mulighed for at ind- og afsætte forpagtere på sådanne betingelser, at jeg hvert år overbringer prioren og kannikerne 7 ora korn, desuden at forpagterne en gang årligt skal hjælpe klosteret Grinderslev og kannikerne sammesteds med vognkørsel, hvilket kaldes »langhægt«, og en gang årligt også skal hjælpe dem med arbejdskraft, hvilket kaldes »dawsgerningh«.

Når Gud vil kalde mig fra dette liv, kan jeg frit bortgive og fordele deres dyr, og det mig allerede betroede korn sammen med de tidligere nævnte godser til prioren og kannikerne, og hvis jeg dertil bygger noget nyt eller fylder dem (godserne) med dyr og korn, kan jeg frit bortgive og fordele disse til klosteret og kannikerne, og derudover skal jeg forblive klosteret en trofast beskytter og ven, men den tilføjelse, at kannikerne, såvel mens jeg lever, som når jeg er død, bør huske mig i deres bønner, nemlig i messen, prædikerne og andre ydmyge og fromme bønner.

Mit segl sammen med Dominus bror Jacob's segl, biskop i Viborg, og Dominus Johanne's, præst ining (Grønning?), og abbederne Jacob Laghys'. Tostonis Jens' Nicholai Crabbby, Ol(av)y Knuth, og Nickolai Hvass' segl givet på Andreas' dag«. (36; oversat af stud. theol. Maris Riisgård Christensen).

Det er beskæmmende, at man ikke ved noget om St. augustinersønnernes daglige virke i Grinderslev, udover at de drev studier og udfærdigede håndskrevne oversættelser, som man gjorde ved mange andre klostre rundt om i landet. Da Æbelholt kloster på Sjælland blev udgravet i årene 1935-48 blev der imidlertid kastet lidt nyt lys over augustinerne virke i Danmark. Skeletmaterialet fra hundredvis af grave afslørede med al tydelighed, at augustinerklosteret havde fungeret som hospital. Knoglerne talte deres klare sprog om svære lidelser og død; men de vidnede også om dygtig lægegerning. Specielt kirurgien var munkene mestre i. Indgrebene bestod mest i sammensyning af sår, reponering (bringe i leje) og bandagering af

brækkede arme og ben samt brændejerns-behandling (med en glødende jernstang skaffedes afløb for materie fra betændte knogler). Kirurgien havde udpræget nødhjælpskarakter. Mange af skeletterne vidnede om middelalderens voldsomhed og ufred, huglæsioner forekom hyppigt og »parérbrud« på armknogler udgjorde sin helt egen gruppe. Men munkene har også anvendt udtræk af lægeurter, herom vidnede fremvoksende dvaleplanter på udgravningstomten, eksempelvis bulmeurt, hvis frø kan ligge i dvale i århundreder uden at spire- evnen går tabt (27). Måske fremtidige udgravninger kan afsløre, om Grinderslev kloster har været andet end et center for åndsliv.

Åndsliv

I den »arnamagnæanske samling« af islandske håndskrifter, gamle danske og norske breve og andre dokumenter, som blev testamenteret til universitetsbiblioteket i 1730 af den ihærdige håndskrift- og dokumentsamler Arne Magnusen, findes et sjældent og mirakuløst bevaret håndskrift fra Grinderslev kloster. Håndskriftet er en hel lille samling af oversatte skrifter, især af tyske mystikere fra det 13. og 14. århundrede. Oversættelserne har antagelig fundet sted i 1430-60. Skriften viser, at der har været flere om arbejdet, og mundarten i alle skrifterne er vestjysk. Bogen er skrevet på papir, 361 blade, forsvarligt indbunden i tykke træplader med behørig spænder og er et smukt vidnesbyrd om stille klosterflid i Grinderslev. Selv på det ensomt beliggende kloster har man dyrket studier og fulgt med i strømningerne i europæisk åndsliv. Grinderslev brødrene har således haft godt kendskab til åndelig opbyggelig litteratur af store navne som Henrik Suso, Thomas a Kepis og Bonaventuras. Den berømteste af disse mystikere var Henrik Suso. Som prædikant drog han om i sit fædreland og vandt stort ry. Talrige skarer lyttede til hans mægtige ord, og han plejede at indlede med at sige: »Nu skal Suso suse for Eder«. Han døde i 1365 og ved hans grav skete der store undere. Da graven blev åbnet i 1613 fandt man hans legeme ufortæret, og paven erklærede ham for helgen. Susos

berømteste værk: »Gudelig Visdoms Bog«, oversatte augustinerbrødrene fra latin til dansk i Grinderslev. Oversættelsen voldte ganske vist store vanskeligheder. Man havde ikke fuldt herredømme over den danske prosa, men alligevel regnes Grinderslev håndskriftet for en kostelig skat i den danske litteraturhistorie (28).

Grinderslev-håndskriftet indeholder også en klosterprædiken på dansk. I prædikenen formenes munkene til ejendoms forsagelse, og der henvises flittigt til kirkeretten og St. Bendts regel. I prædikenen siges om den munk, som besidder noget, at »ham maa ey tage Gudz legom oc sige messe, oc huilken som fynnes met noghet paa sith siste oc ey werdelige anger thet, tha skal ey siges messe for hanum, oc (han skal) ey iordes blant brødher«, men siges der senere formanende og advarende, »tha skal thet (ejendommen) iordes met hanun udhen clostret i en myddingh«. En klosterforstander, som »thette ey grangiffuelige forwarer, widæ segh at haffue fortabeth sith æmbeth, thet ær Gregorius ordh« (29). Endnu 300 år efter pave Gregor VII's død holdes altså hans grundsyn på privatkapitalismens nedbrydende virkning på præstefællesskabet i hævd. I og for sig ikke mærkeligt, da det især var kravet om ejendomsfællesskab hos de større kirkers præsteskab, der førte til dannelsen af augustinerordenen. Intet tyder på at moralen og disciplinen i Grinderslev kloster har været slap, i alt fald ikke hvis man skal dømme ud fra den bevarede munkeprædiken. Heri siges på et sted: »egdoms wedersigelse ligerwis swa som kyskhetz geme (bevaring) ær swa saare tilbundhen munke regel, at ey høgeste biscop maa giffue ther loff till«. Så var det sagt, så ingen tvivl var mulig.

Det 15. århundrede var kirkeligt set et udpræget reformsårhundrede, ikke mindst hvad ordensvæsenet angik. Der spejdedes efter nye midler til at styrke fromhedslivet, som man søgte at fremme dels ved ophjælpning af helgendyrkelse og afladsløfter, dels ved skærpelse af tugten, især i klostrene, for at hindre, at slappelse og uorden vandt indpas. Således samledes kort før år 1400 en række augustinerklostre i Windesheim for at starte en fornyelsesbevægelse. Windesheimerkongregatio-

nen, som bevægelsen kaldtes, havde sit tyngdepunkt i kredse af mystisk farvede fromme munke og nonner, der drev på askese, lydighed og stille betragtninger. Augustinerne i Grinderslev, der var tiltrukne af de tyske mystikere, sluttede sig tidligt til denne fornyelsesbevægelse (30). Moderklosteret, Maria kapitelkloster i Viborg, gav derimod op og sæculariseredes (ophævedes) i 1446 af biskop Thorlak.

Klosterlivet ophører

Christian II lovede i sin håndfæstning at respektere kapitlers og klostrets valg af biskopper og klosterledere og aldrig at indsatte nogen uden disses samtykke. Men kongen holdt ikke dette løfte. I sin regeringstid udnævnte han egenrådigt tre biskopper, heriblandt sin tidligere kancellisekretær Jørgen Friis, som blev biskop i Viborg, kun 28 år gammel. Det var til ubodelig skade for klostrene, at de store og indflydelsesrige bispe og klosterlederstillinger efterhånden var blevet til falds for embedsjægere, som ikke var gerningen værdig. Selv om der givetvis tidligere havde været stedvise periodiske frafald fra idealerne på flere klostre rundt om i landet, turde det være utænkeligt, at klostर्सamfund, primært baseret på åndsliv, igennem århundreder skulle være i stand til at bestå, hvis munke helt og holdens var forfaldne til verdslighed. Men da moralen og disciplinen fra oven svækkedes, virkede det nedefter.

I sommeren 1525 ankom en ung munk ved navn Hans Tausen til johanniternes ordenshus i Viborg. Han havde fået en god uddannelse i Rostoc, København og til sidst i Wittenberg, hvor en tidligere augustinermunk, Martin Luther med glødende ildhu forkyndte en ny lære. Nu var troen på helgener, skærsild, aflad og »gode gerninger« uden kristelig værdi. Munkeliv og cølibat var uden betydning – Guds nåde var overalt. Hans Tausen var blevet påvirket af den lutherske tro, og hans prædikener gjorde prioren betænkelig. En skønne dag blev han udstødt af ordenen, men borgerne flokkedes om hans forkyndelse. Selv om biskop Jørgen Friis forbød Hans Tausen at »befatte sig med hans kirker«, kunne den stridbare bisp, der residerede på bispegården i Spøttrup, ikke sætte sin

vilje igennem. Han blev mødt af menigheden med »harnisk, bøsser og værge«, da han kom til Viborg for at bebrejde borgerne, at de havde låst døren til bispegården og ladet sakristidøren besegle.

Men det var ikke kun lutheranerne, der kunne se det moralske forfald i den katolske kirke. Munken Poul Helgesen kritiserede således i skarpe vendinger bestemmelsen om, at kun adelige kunne blive biskopper: »Intet har mere bidraget til kirkens forfald end visse adelsmænds forfængelighed og hovmod, der i den grad er slaver af livets lyst og tøjlesløshed, at de ikke blot udslukker livets uskyld og den kristelige religions fromhed, men endogså fuldstændig foragter den« (31). Men slaget var tabt, reformationen sejrede.

Den 15. november 1531 giver Frederik I biskop Jørgen Friis tilladelse til at forlene Grinderslev kloster til Hans Pogwisch, men udtrykkeligt kun, hvis »det findes så, at vi og kronen ingen ret eller rettighed have til foreskrevne kloster«, »hvilket samme biskop siger, hører til bispedømmet i Wiiburg« (32). De nærmere omstændigheder kendes ikke, men man kan gisne om, at biskoppen har følt jorden brænde under sig og derfor prøvet, at bortforlene klosteret før det blev indtaget under kronen. Kongen må imidlertid have fundet, at han havde ret til klosteret, for i et åbent brev skrevet i Skive den 17. marts 1532 bekendtgør Grinderslev klosters prior Chresten Jensen, at »jeg hauer nu mett min capittells szamtliche opladett ... Grinderssliff closter mett all szin rette tilligelsze och eydom, inthet undtaget i nogen maade ... for erlig och welbyrdig mandt Jeppe Fris, lenssmanditt tiill Skiue«. Fremover skal Jeppe Friis være ansvarlig for at »holle gutz tjeneste weedtt machtt och tieneren att forsuare«. Under brevet er trykt to segl, priorens og kapitlets. Hermed var der sat punktum for 350 års klosterliv i Grinderslev (32).

Grinderslev kloster og kirke efter reformationen

Grinderslev kloster var under kronen fra 1532 til 1581 i hvilken periode kongen bortforlenede eller pantsatte gården, der i alle dokumenter stadig omtales som »Grinderslev kloster«. I

1542 blev »vort og kronens kloster i Grindsløf« pantsat til Niels Juel til Astrup for 1000 joachimsdalere. I pantebrevet må Niels Juel love at »holde klostret ved god bygning, og dersom der findes nogle præster indgivne deri, skal han besørge dem deres tilbørlige underhold efter gammel sædvane, han skal holde tjenerne ved lov og ret og ikke udfæste dem af deres gårde, al den stund de udgive deres landgilde, ej forhugge skove, men frede jagten og ej skyde, slå eller ødelægge noget adelvildt eller andet stort vildt« (34). Niels Juel døde i 1575; hans og hustruens gravsten med portrætfigurer kan i dag ses i kirkens kor, under hvilket slægtens (tilmurede) gravkammer findes.

Det må imidlertid på et eller andet tidspunkt have lykkedes kongen at frikøbe klosteret, for i 1581 mageskiftede Christian III Grinderslev kloster med 29 gårde, 7 bol og 2 møller til Christoffer Lykke, hvis søn, Iver, senere overtog gården (35). I 1632 blev Grinderslev kloster overdraget Iver Lykke's søn, Erik Lykke til Eskjær og dennes hustru Dorteia Krabbe. Mere end nogen satte de deres præg på den gamle klosterkirkes indre. De skænkede blandt andet kirken en ny altertavle og en renæssance prædikestol med lydhimmel. Efter reformationen skulle der møbleres om, og nu var prædikestolen et nødvendigt stykke kirkeinventar. Et imponerende minde satte Erik Lykke over sig selv og sin familie i tårnrummet, hvor et sandstensepitaflum fra 1591 viser far, mor og børn knælende i bøn. Under tårnrummets gulv findes endnu bevaret et skummelt, tøndehvælvet gravkammer. Her hviler Lykkerne »deris been til en glædelig opstandelse«, som der står skrevet på epitafiet i rummet ovenover.

De sidste oprindelige klosterbygninger blev antagelig nedrevet omkring år 1700, hvor de tre ugifte døtre, jomfruerne Kirsten, Dorteia og Anna Lykke opførte en 3-fløjet hovedbygning på tomten af de gamle klosterlænger. Grinderslev kloster var i Lykke-slægten i henved halvandet hundrede år til omkring 1750, hvor det gik over på andre hænder og endte som bønderfæstegods i 1763 (35). Skiftende ejere og familier har siden været i besiddelse af den anselige gård.

Referencer:

- 1) Danmarks Riges Breve, 1. række, 3. bind, side 57, 1977.
- 2) Pontoppidan, E. *Annales Ecclesiae Danicae Diplomatici*, side 444, 1741.
- 3) Matthiessen, H. *Limfjorden*, side 18ff, 1941.
- 4) Rasmussen, H. *Skalk*, nr. 5 side 18ff, 1966.
- 5) Knudsen, K. *Julen i Skive, Salling og Fjends*, X, side 7-8, 1940.
- 6) Sørensen, E. S. *Skive-egnens Jul '79*, side 5-6, 1979.
- 7) Fabricius, L. P. *Danmarks Kirkehistorie*, side 224, 1934.
- 8) Lorenzen, V. *De danske augustinerklostres bygningshistorie*, side 75-86, 1928.
- 9) Løffler, I. B. *Ny Kirkehistoriske Samlinger*, VI, side 716-732, 1872-73.
- 10) Trap. *Danmark* 5. udgave, side 153-157, 1955.
- 11) Saxtorph, N. M. *Jeg ser på kalkmalerier*, side 227, 1967.
- 12) *Ny Kirkehistoriske Samlinger*, V, side 765, 1869-71.
- 13) Horskjær, E. *De danske Kirker*, XXI, side 93-96, 1969.
- 14) *Sallinglands Kirker II: H. B. Stock & V. Kock: Kirkerne i Nørre Herred i Salling* side 6ff, 1893.
- 15) Åkjær, J. *Historisk Årbog for Skive og Omegn*, 5. bind, side 93-101, 1913.
- 16) *Jyske Samlinger*, 5. række, 5. bind, side 11, 1941.
- 17) *Danmarks Riges Breve*, 1. række, 5. bind, side 85, 1957.
- 18) *Danmarks breve fra Middelalderen*, 2. række, 7. bind, side 317, 1935.
- 19) *Danmarks breve fra Middelalderen*, 2. række, 2. bind, side 610, 1935.
- 20) *Danmarks breve fra Middelalderen*, 2. række, 4. bind, side 544, 1935.
- 21) Suhm, P. F. *Historie af Danmark*, 5. bind, side 362, 1800.
- 22) Daugaard, I. B. *Om de Danske Klostre i Middelalderen*, side 8-9, 1830.
- 23) Suhm, P. F. *Historie af Danmark*, 5. bind, side 73, 1800.
- 24) *Danmarks Riges Breve*, 2. række, 2. bind, side 102, 1977.
- 25) *Danmarks Riges Breve*, 2. række, 2. bind, side 104, 1977.
- 26) Huitfeldt, A. *Danmarckis Rigis Krønike*, side 553, 1650.
- 27) Møller-Christensen, V. et al. *Æbelholt klostermuseum. Nationalmuseets blå bøger*, side 1-55, 1978.
- 28) Brandt, C. J.: *Henrik Suso, Gudelig Visdoms Bog*, 1858.
- 29) Brandt, C. J. *Gammeldansk læsebog*, 1857.

-
- 30) Fabricius, L. P. Danmarks Kirkehistorie, side 653, 1935.
 - 31) Danmarks Historie, Politikens Forlag, 5. bind, side 485-493, 1966.
 - 32) Kong Frederik den Førstes danske Registranter, 1. bind, side 293, 1878.
 - 33) Ny Kirkehistoriske Samlinger, 5. bind, side 765, 1869-71.
 - 34) Danske Kancelliregistranter 1535-1550, udgivne ved K. Erslev & W. Møllerup, 1881-82, side 217.
 - 35) Hansen, J. J. Større Danske Landbrug, side 440-442, 1934.
 - 36) Danmarks Breve fra Middelalderen, 2. bind, side 357, 1896-98.
 - 37) De ældste danske archivregistraturer, 2. bind, side 355, 1860.
 - 38) Danmarks breve fra Middelalderen, 2. række, bind 4, side 700, 1935.
 - 39) Danmarks breve fra Middelalderen, 2. række, 5. bind, side 551, 1935.
 - 40) Danmarks breve fra Middelalderen, 2. række, 4. bind, side 544, 1935.
 - 41) Danmarks breve fra Middelalderen, 2. række, 6. bind, side 482, 1935.
 - 42) Danmarks breve fra Middelalderen, 2. række, 6. bind, side 75, 1935.

Stårupgaards tilblivelse

Af provst Michael Brandt, Højslev

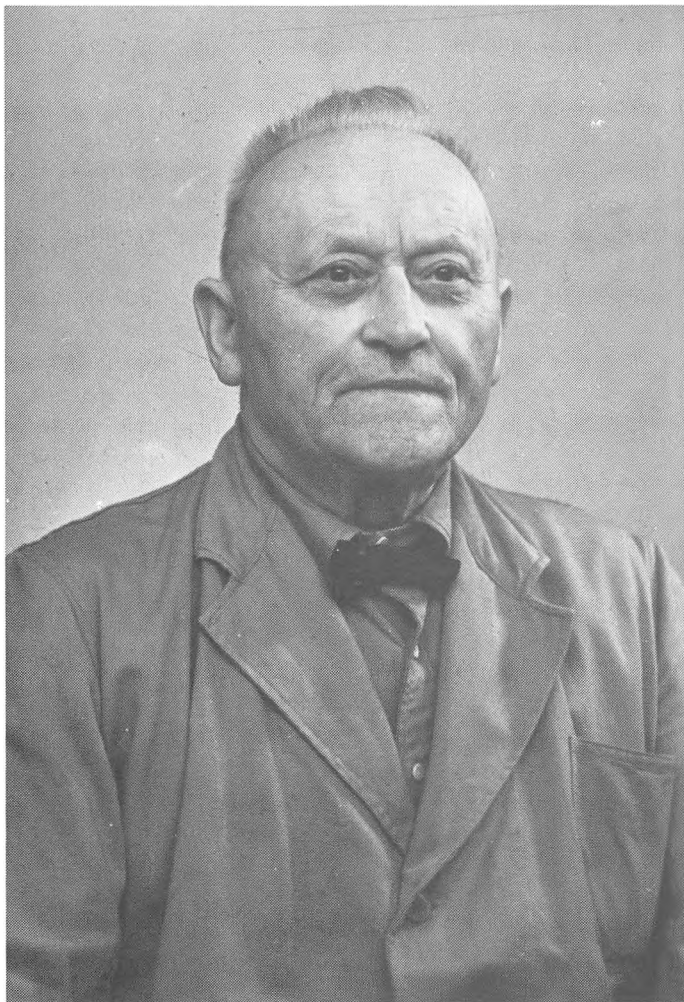
Provst Michael Brandt, der døde i 1971, ville i år kunne være fyldt 100 år. Michael Brandt var født i Sigerslev ved Sorø. Han blev student fra Sorø akademi og senere cand. theol. I årene fra 1916 til 1924 var han sognepræst i Brøndum-Hvidbjerg og fra 1924 til 1950 var han, der senere blev provst, sognepræst i Højslev.

Michael Brandt var meget historisk interesseret og skrev i 1952 denne artikel om Stårupgaards tilblivelse.

Højslev by er i vest og syd afgrænset af enge og moser. De kan nu udnyttes til græs og tørveskær, men for århundreder siden stod grundvandet højt. Den, som da trådte ved siden af en mørk aften, kunne godt blive suget ned af den boblende hængesæk og langsomt synke ned mellem urgamle rødder, hvor knoglerne blev brune og sorte. Pynten, som på den anden side af mosen stikker ud i Skive fjord, måtte bymændene lade ligge hen som overdrev med revl og krat og vel også skovtræer.

Men det par hundrede år da trækirkerne stod, og endnu noget efter, at stenkirkerne begyndte at rejse sig, blev den store udflyttertid i Danmarks historie. Da anlagdes indenfor landets nuværende grænser henved 2000 torper, og en af dem var Stårup, en datterby af Højslev.

Den mand, hvis navn skjuler sig i den første stavelse af torpnavnet Stårup, har slået sig ned på den anden side af mosedraget og er begyndt for sig selv på det sted, hvor Stårupgaard endnu ligger, for storgårdene skiftede aldrig plads midtaldren igennem. Da de tre år var gået, som blev lovfæstet med jyske lov, uden at der blev gjort indsigelse fra adelbyen

Proust Michael Brandt, født 1880 i Sigerslev og død 1971 i Højslev.

har han kunnet tage fat på rydningen og bruge gavntømmeret til bolhuse og rafterne til lerklining. Efterfølgerne har fortsat, indtil de 2-300 tdr. land var nået, som var passende til drift. Alt imens har måske nogle undergivne fået jord til fæste langs skellet, men det kan også være at andre udflyttere har fulgt hans forbillede, og således blev landsbyen Stårup til. En mand, der fik sin gaard op på en sådan størrelse, kaldtes dengang herremand og fik »Hr.« sat foran sit navn.

Det skulle ikke være urimeligt at antage, at den murede grav fra tiden omtrent 1250, der findes under våbenhusgulvet til venstre for indgangen til Højslev kirke, rummer støvet af en af disse grundlæggere af Stårupgaard. I hvert fald har det været en mand med en sådan anseelse, at han kunne få den eftertragtede plads helt ind til kirkemuren, hvor han ved regndryppet fra blytaget kunne få nogen del i det indviede steds hellighed. Dækstenen havde gravens form og var altså lidt bredere ved hovedstedet. Korset, som er indhugget i stenens længde, har en knop midt på stangen, hvilket skal betegne, at det er et af de processionskors, som blev båret ved de højtidelige optog, når markerne blev indviet om foråret, men alligevel er der nedstukket i gravtuen som et faststående kors, sådan tegner jo den barnlige umiddelbare kunstner. Omkring det står langs randen på latin: »Hvad du er har jeg været, hvad jeg er skal du blive, bed for mig . . . INRI« - »Hvad du er har jeg været«, siger røsten fra den 700 år gamle grav til nutidsmennesket, som træder ind i kirken - i live, som han var dengang, ja, men ellers langt fra at nå op til dem, som engang lagde nyt land ind til Højslev med tunge hjulpløve og træredskaber.

Den første ejer af Stårupgaard, hvis fulde navn vi kender, er Jep Lagesen, som havde gården i 1390 og dengang kaldte sig væbner. Det var det nye navn for de jordbesiddere, hvis slægt kendtes på det våbenmærke, som de trykkede ind i vokset, hvormed de beseglede deres breve. Væbner betyder netop »af våben«. Denne slægts våbenmærke var en murtinde, og den træffer vi på helt tilbage til Erik Menveds dage. Det ville have været en stor hjælp til at kende slægterne, hvor de skøre

segl er brudt i stykker eller helt borte, hvis de også havde ført fælles slægtsnavne, men det blev først påbudt i 1528. Rigsarkivar Svend Aakjær, som omfattede alt, hvad der angik Fjends herred med varm interesse, var opmærksom på familien og foreslog at kalde den Brasse, fordi dette navn ikke så sjældent er føjet til for- og efternavn som et kendingsnavn. Foruden ved våbenmærket kendetegnede væbnerne sig ved deres hovedgaard eller stamgaard, og det var dengang Ørumgaard. Svend Aakjær mener, at det godt kan have været den gård i Ørum sogn, som fra 1524 kaldes Strandet eller, som den blev skrevet, Strandved, d.v.s. skoven ved stranden.

Der boede Jep Lagesens fader, Lage Grummesen, som vi kun kender, fordi han mange år senere blev betænkt i det sjælegavebrev, som en sønnedatter af ham og hendes mand oprettede for sig og deres forældre eller forfædre, et vidnesbyrd om slægtens sammenhold.

Sønnen var Niels Brasse i Ørum. Om ham ved vi kun, at hans frue var af de meget formuende og formående Falk'er til Vallo på Sjælland og dermed også i familie med Moltkerne til Torbenfeldt på Holbækegnen. Den arv, der tilkom hende efter dem, fik hun imidlertid kun kortvarig glæde af. Dronnings Margrethe lignede sin kongelige fader deri, at hun på rigets vegne blev mere og mere godskær med årene, og hun fik ord for med forkærlighed at stævne faderløse og enker til de retterting, hun satte rundt om i landet og lod sig tildømme gods, der var kommet fra kronen i årene siden kong Valdemar drog til Tyskland i 1368. Således benyttede hun også lejligheden, da Niels Brasse var død i året 1400, til at stævne hans enke, Aase Eskildsdatter, og tage hendes arv efter Moltkerne tilbage til kronen. Helt med urette har det nok ikke været altsammen, og vi skulle egentlig ikke kunne have noget imod en grundlov, som åbnede adgang til Danmarks trone for en sådan handelsdygtig frue.

Alle sønnerne kunne ikke blive i Ørum, og Jep Lagesen kom altså til Stårupgaard. – Han var vel ikke med, da den 22-årige dronning den 3. maj 1376 i Slagelse fik sin søn Oluf valgt til konge, men han var blandt dem, som året efter hæng-

te sit segl under barnekongens håndfæstning. Dermed gjorde han sin dronning ret til vilje, og det er ikke usandsynligt, at han fik ridderslaget derfor ved det store møde i Kalmar, hvor de tre nordiske riger forenedes; – i hvert fald kalder han sig ridder i et brev fra 1401. Samme år fik han pantebrev på alt det hr. Niels Tagesen (Bild) tilhørende gods, hvor meget ved vi ikke, og to år senere solgte han en gård til biskoppen i Viborg. 1408 hængte han murtinden under en af dronning Margrethes godsinddragninger og 1408 besejlede han til vitterlighed. Men 1410 er året da Stårup nævnes for første gang. Det år købte fru Maren, datter af afdøde ridder Jens Mikkelsen (Krabbe) på Fur, for sig hovedgaard Lundegaard samme sted et alter at oprette i St. Mortens kirke på Fur – og en sjælemesse at læse ved samme alter for hendes forældre hver dag. Sammen med hende besejlede otte væbnere blandt dem Jacob Laurissen af Stattorp . . . Sådan hed Stårup altså oprindeligt, og her har vi grundlæggerens navn så nær, som vi kan komme det. Men det bemærkes at torpnavnene brugtes både om torperne selv, og om de hovedgaarde, som i reglen lå i eller ved dem, så der ligger ikke deri, at Jep Lagesen lå inde med hele Stårup by. Hans frue var Edel Christiernsdatter (Munk) til Kovstrup i Thy, hvis familie mærkelig nok også brugte murtinden. Hun blev opkaldt langt ned i Kåsernes slægt.

Jep Lagesen havde en søn, Laurids Jepsen i Strandbygaard, hvem han tilskødede en gård i Gedsted. Men det blev sønnen Lage Jepsen, der efterfulgte faderen i Stårupgaard. Han havde den i 1434, men ellers træffer vi kun hans navn en enkelt gang. Han var gift med Ide Iversdatter (Juel) fra Daugbjerggaard, og kom ved hende i familie med den udbredte og kendte Munkslægt, hvoraf der 100 år efter skulle flyde bryderier, som vi senere skal se. Efter dem var der kun døtrene Edel og Mette, og da Edel indgik sit andet ægteskab med Jens Kaas fra Taarupgaard gik Stårupgaard over til Kaas'erne. Året kendes ikke, men groft sagt kan vi sige, at Brasserne sad på Stårupgaard i de hundrede år fra 1400 til 1500.

Går man ind i kapellet ved Højslev kirke og betragter den store ligsten over Bjørn Kaas finder man blandt anevåbnene i randen også murtinden, det eneste sikre minde om Brasserne her. En anden sag er det, at selve kirkens tårn og våbenhus og måske også den lille korrunding er bygget til i deres tid, uden at vi dog med bestemthed kan sige, hvilken andel de har haft deri, ud over, at 1546, den røde gård i Stårup blev givet til Højslev kirke og en gård i Vinkel til samme kirkes bygning og at samtidig Lages Jepsens broder Grumme gav en gård i Dommerby med mere gods til kirken. Oplysningen stammer fra en fortegnelse over Viborg stifts breve, og der er indskudt bemærkningen: »og den gaard i Hald var også til Højslev kirke til Lage Ibsen bevarede sig dermed«, så det kunne nok se ud til, at han har været om sig som andre af hans stand. Men 1437 var Brasses arvinger på Fjends herreds ting og skødede Halskov og Halskovgaard til Højslev kirke, og da det drejede sig om at købe lejersted i kirken, var det ikke mere nok at få sin grav op til kirkemuren, men ville ind under selve kirkens gulv. Seks år senere blev optaget tingsvidne på, at siden dronning Margrethe satte retterting i Aalborg (i genparten står Viborg), havde der hvert år været kæret, at Halskov var forholdt Højslev kirke med urette. Endelig 1487 er bekræftet udskrift fra herredstinget, 41 år gammel, uskadt etc.: at Halskov af kongen var sikret . . . til Højslev kirke. Men vi kan ikke rigtig se ind i disse sager, da der kun er ganske korte indholdsfortegnelser af brevs-kaber, som vel sagtens gik til grunde ved Domkirkens brand 25. juni 1726.

Brasserne har haft adskillige gårde andre steder. Det sidste skud på slægten, den førnævnte Edel Lagesdatter, bragte sin tredje ægtemand Store Hessel i Borbjerg som medgift. Om den er der en lille spøgelseshistorie. I engene østen for den nuværende gård er der et voldsted, 90 alen i øst-vest og 85 alen på den anden led, hvor der blev fundet både kampesten og stumper af røde mursten, da pladsen for mange år siden blev ryddet: Omkring voldstedet er der en grav, som står fuld af vand fra de lave enge. Det påstås, at heste, der er tøjret i engene syd for voldstedet altid er urolige.

Edel Lagesdatters søn med Jens Kaas, Niels Kaas den ældre, havde den anseelige stilling som landsdommer i Nørrejylland. Han synes at holde sig fri af de stridende parter under reformationsrøret, så Stårupgaard var ikke blandt de mange adelsgårde her på egnen, som skipper Clement lod gå op i lu-er.

Efter ham sad enken, Anne Bjørnsdatter fra Stenalt ved Randers, på Stårupgaard med fem sønner og fire døtre, den yngste var den senere berømte rigskansler Niels Kaas.

Men det blev den næstældste søn, Bjørn Kaas, som efter moderens død 1540 blev familiens overhoved og værge. Han kan have været sådan noget som 22 år gammel og måtte tjene i kongens gård som hofsinde. Det kaldtes han endnu, da han 1551 tog sig for at sikre Stårupgaard de sønden for gården liggende vande, der fra Arilds tid havde været i hans forfædres rolige hævd og besiddelse. Det drejede sig om Moserø, som han nu ville have hævd og brev på som Stårupgaards rette mølledam, og åløbet imellem ålegården ved Dommerby vase og Stårupgaards vandmølle som gårdens fri fiskevand. Han mødte imidlertid modstand. Efter Lage Jepsens død havde hans oldemor Ida Juel, som foran omtalt giftet sig igen og var blevet moder til den fra Kristian den Andens historie noksom bekendte Mogens Munk med handsken, og hans søn igen var den sidste katolske biskop i Ribe, Oluf Munk. Da bispedømmet gik tabt ved reformationen blev han en årrække lensmand på Skivehus, og i den tid havde han erhvervet sig Halskovgaard i Højslev og Dalsgaard i Dommerby, og nu kunne han ikke stiltiende se på, hvad hans frænde på Stårupgaard foretog sig med vandene imellem disse to gårde. Han mente fra Dalsgaardsiden at have fiskeret til midten af åløbet. Han tog genbrev, og kong Kristian den Tredie måtte da stævne sin elskelige hofsinde på hans egne og medarvingers vegne og sin elskelige tro mand og råd Oluf Munk på den anden side. Det blev en vidtløftig sag, hvor begge parter fremlagde århundredgamle ejendomsbreve. Oluf Munks var dog de mest tvivlsomme, og det endte med, at fiskeri og mølledam blev tilkendt Stårupgaard.

Da det var vel overstået, kunne Bjørn Kaas 36 år gammel lade hr. Søren Ibsen i Højslev ægtevi ham til Kristence Nielsdatter Rotfeldt. Som adelsskik var, forgik det på gården søndag den 4. november 1554. Fru Kristence var fra Bratskov i Han Herred, men medgiften hun tilførte sin husbond var gården Bersholm ved Ystad i Skåne, et nøjagtigt sidestykke til Stårupgaard. Derfor var det vel, Bjørn Kaas efter et par år som lensmand på Vordingborg slot lod sig forflytte til det under syvårskrigen meget betydende Malmøhus len. Hjemme styrede antagelig de to nygifte søstre Kristence og Edel. Men skønt Bjørn Kaas således nu var langt borte af led, glemte han dog ikke fædregården. Var han omtrent så fjernt fra dem som han kunne komme, var han des nærmere ved den nye konge, og det havde sin fordel i denne store godssamlingsstrid, da konge og adelsmænd var lige opsatte på at mageskifte deres spredte ejendomme, for at hovedgårdene så vidt muligt kunne afrundes.

Ved hjælp af kronens skøder kan vi nu følge Bjørn Kaas' gårdhandler med kongen over 15 år. Der er mange mageskifter foruden dem, men nærmest ved Stårupgaard tilbyttede han sig fra kronen 14 gårde og 5 boel i Højslev by, Svenstrup, Vinkel og Østerris med Revlhede samt ålegården ved Dommerby vase med et samlet landgilde på henved 60 tdr. rug eller korn foruden skovsvin, lam, gæs, høns, smør og ål samt en snes hestes græsning. Til sidst 1578 en gård i Søby med møllested, formodentlig Søby møllegård, og fædrift på Kobberup mark. Hvor smukt nu godset var samlet, havde det dog den mangel, at Østerris gårde ikke hørte til Højslev, men til Kobberup sogn, og Bjørn Kaas ville gerne samle sine fæstere, så de havde deres ærinde både til tingsted og til kirke i Højslev, og ikke andre kanter. Det opnåede han, da kong Frederik den Anden den 1. august 1564 fra København af synderlig gunst og nåde så og for trofast og villig tjeneste, som han hidtil har gjort og bevist og herefter troligen må og skal bevise, undte ham birkeret på alt det gods, han havde i Højslev sogn, imod at han holdt et birketing og en birkefoged, som altid skulle hjælpe hver mand i birket til lov og ret. Dertil søjedes, at det

gods, han havde i Østerriis, hvilket var to gårde og et bol, skulle høre til Højslev birk, og de bønder og fæstere, som boede der, skulle søge til Højslev som deres rette værneting.

Endelig skulle Østerriis herefter ligge til Højslev og bønderne derfor søge til Højslev kirke.

Det var stor gunst og nåde, der herved blev undt herren til Stårupgaard. Han skulle bruge og beholde sådan birkeret og rettighed i Højslev sogn, som frit bruges og holdes i noget birk på landet i kongeriget Danmark, hvilket vil sige, at alle bøder, der faldt i birket, gik til dem, som til enhver tid var ejer af Stårupgaard.

I ti-året 1560–70 udstedtes i alt fire sådanne birkebreve, heraf de to til så udmærkede personer som Peder Okse og hans søster, Pernille, det tredje er en genoprettelse af et ældre birk, hvis gods havde været splittet, men nu var samlet igen, og det fjerde måtte kongen allerede efter et års forløb true med at tilbagekalde på grund af misbrug. Men ikke blot det, Østerriis blev lagt til Højslev og dermed et ældgammelt sogneskel flyttet. Ganske vist har det været en underlig kile, der på den måde skød sig ind og skilte Højslev fra Dommerby, men erfaringen viser, at det ikke går så let i vore dage at røre ved sognegrænser.

Højslev birketing bestod til op imod 1800. Fra dets tidligste tid kender vi én sag, fordi den gik videre til landstinget. Lars Nielsen i Vinkel havde påstået, at Esben Bertelsen i Degnsgaard havde købt en ko af en anden mand og bagefter fragået handelen. Esben kaldte derover Lars en løgner, han havde ikke afsluttet købet. Lars kaldte igen Esben en løgner og fik dom over ham ved birketinget, og den dom indankede Esben for landstinget. Altsammen såre indviklet og ubegribeligt at læse om. Man landsdommeren må have kunnet finde ud af det. Lørdag efter Pinsedag 1571 blev Esbens påstand taget til følge, hvorimod Lars' blev underkendt, fordi han ikke havde optaget sit vidne »på ferske fod«, men lang tid efter. Thi kendtes for ret, at Esben Bertelsen ikke dermed havde forbrudt sit mundheld, ej heller ære og lempe, og efter sådan lejlighed af samme dele kvit at være.

Da godset nu var smukt samlet og afrundet, gik Bjørn Kaas i gang med at erstatte de gamle bindingsværkshuse med en murstensgård lige som Krabbesholm, hvis røde tag netop dukkede frem af skoven på den anden side af Skive fjord – på ladegavlen satte han sit navn og årstallet 1567 og vinduernes kurvehankbuer, hvoraf der endnu er spor, skal borge for, at hovedbygningen er rejst ved samme tid. Men taget har haft betydelig højere rejsning end nu, og den blændingsprydede gavle har været afsluttet med kamtakker for oven. Kortet i matrikelsarkivet viser, at der midt på sydsiden har stået et rundt trappetårn med adgang til de to stokværk, og på den vestlige halvdel af nordsiden en »hemmelighed«. Ladegården har været omgivet med egen grav. Kortet fra 1787 viser, at den bestod af tre lange sammenbyggede huse, der nåede helt hen til graven foran borggården, den ualmindelige store 3-ski-bede lade med årstallet er nu nedtaget.

Sognevejen gik ind gennem den vestlige og ud gennem den nordlige fløj, men der var ikke kørsel udenom. Allerede dengang var af ladegårdsgraven kun stykket mod vest og nord tilbage. Mod nord var der plads til kålgård, haverne dengang var udelukkende nyttehaver, også skræpperne, der nu breder sig som en skov i grøften, var indført som lægeplanter.

Bjørn Kaas førte sparren i sit våbenskjold. De to bjælker, der støder sammen i en vinkel, skal efterligne sparren i et hus-tag, der giver huset fasthed og holder det oprejst, og fuglefjere på vesselhornet pålagde den, der førte dette mærke tillige at bygge skønt. Bjørn Kaas og hans forfædre havde forstået at bygge deres eget hus, og lige fra de i en fjern fortid sad på Kaas i Vestsalling, havde de altid støttet Danmarks hus, som de nu forstod det, ved at gå ind for det bestående.

Da de nye huse rejste sig stod syvårskrigen på, og Bjørn Kaas var fuldt optaget i sit len på grænsen til Sverige; den aldrig standsede strøm af regeringsskrivelser viser os, at han ikke kan have været hjemme i årene 1563–70, skønt krigene dengang lå stille om vinteren, og endnu et par år efter fredsslutningen blev der lagt beslag på ham i og udenfor lenet, sidst ved en sendefærd til Bornholm. Men fra slutningen af oktober

1572 ophører kacelliskrivelserne til Malmøhus, og nu kunne Bjørn Kaas rejse hjem med sin familie. Så snart de ad den gamle landevej fra Jordbro passerede sogneskellet, har de kunnet se gården knejse over de lave enge, og i Højslev kirke havde der allerede i et par år stået stolestader til dem med våbenmærker og årstal snittet ud i træet. I januar 1573 skulle han til sin nabolensmand Oluf Mowritsen Krognos' bryllup på Københavns slot med den Anna Hardenberg, der er gået over i historien som Frederik den Andens ungdomskærlighed, men han og en skare andre adelsmænd måtte ligge i Nyborg i syv dage og kunne ikke komme, en af dem skrev til en søster, at hun endelig måtte undskylde ham hos hr. Oluf, han ville så vist gerne være kommet, om han havde haft hundrede mile længere at drage. Hele resten af året var Bjørn Kaas på rejse på kryds og tværs i Jylland sammen med kongen og hans uadskillige Sofie.

Der er fra dette år en sag som kan belyse kapitlet herremand og bonde. En mand ved navn Andreas Jensen havde fået den halve Harregaard i fæste mod løfte om at ville ægte pigen Tyre Jeppesdatter, men han holdt ikke sit løfte. Derfor lod Bjørn Kaas ham ved sin foged indstævne for sit herredsting, hvor Anders imidlertid »med vrang undervisning« fik dom for sig den 6. december 1572. Da Bjørn Kaas fik det at vide, lod han sagen gå til Viborg landsting, og nu var det ham, der fik dom for sig den 25. januar 1573. Anders Jensen kom imidlertid igen ved sit herredsting den 29. april. Han vidste ikke, at han havde fået gården på de vilkår, men han havde spurgt Mikkell Larsen i Hjerik, formodentlig fogeden, om han kunne få det gods igen imod, at han rettede for sig, hvortil Mikkell Larsen svarede nej, han kunne ikke få det, og dermed mente Anders sig forfulgt. Derimod fremsførte Bjørn Kaas, at han ved sin fuldmægtig havde tilbudt at tage imod bøde, men Anders Jensen havde på den tid kun tre eller fire dalere, og han ville ikke ægte pigen. Så rejste Bjørn Kaas tilbage til Skåne, og sluttelig kom sagen for selve det kongelige retterting i Lund, som lå under Malmøhus, og her fik herremanden til sidst ret. – Alt i alt kan vi vist se, at det ene ting-

sted ikke giver det andet noget efter.

1581 døde Bjørn Kaas på Bygholm ved Horsens, endnu ikke 65 år gammel. For få år siden var det blevet adelen forbudt at lægge ophøjede ligsten i kirkegulvene: Så byggedes kapeller med gravhvælving til kirkerne, og det gjorde også fru Kristence for sin husbond, så han på den måde kom til at ligge op til kirkemuren ligesom hans fjerne forgænger på den anden side af indgangsdøren. Dermed stod både kirke og gård i den skikkelse, hvori vi har kendt den indtil nu.

Og så har bladet i bogen vendt sig, i stedet for godssamling hedder det nu jordudstykning, og i dette år har den nået Stårupgaard. Det er da vort ønske for dem, der på en ny måde skal tage jord ind til Højslev sogn, at den store gerning på Stårupgaards mark må lykkes for dem.

Gammel Skivehus hotel i 50 år

Gammel Skivehus havde været missionshotel i 50 år den 10. juni 1979. I den anledning skrev Aase Gertz Andersson og hendes mand, Poul Gertz Andersson, om henholdsvis forældrenes og svigerforældrenes Gammel Skivehus i hverdag og fest, i fortid og nutid.

Jens Peter Jensen, f. 1903 – død 1957, og fru Mimmi, der nu er 73 år, skabte det hotel, der i dag er Skives ældste. Deres søn, Tonni, og svigerdatter, Inge Nygaard Jensen har overtaget hotellet, hvor nu tredje generation, Niels Nygaard Jensen, er med i den daglige ledelse.

Poul Gertz Andersson:

De skriftlige kilder om »Gl. Skivehus« er spredte, og nogen egentlig samlet bygningshistorie har vi ikke. Komplekset af bygninger går i hvert fald tilbage til 1300-tallet, for vi véd, at i 1326 sad den første lensmand på gården. En gård – en stor bondegård har det sikkert været den gang. Men gennem årene er gården ændret. Noget er bygget til, det mest forfaldne er revet ned, og andet er bygget i stedet. I perioder har stedet formentlig haft mere karakter af en borg end af en bondegård.

Udgravningerne vidner om disse ændringer, hvoraf ingen har været så gennemgribende som dem, der er foretaget inden for de sidste 100 år. Og det er vel tvivlsomt, om bygningerne nogensinde har stået så smukt som i disse senere år med en beliggenhed, som enhver må misunde de gamle og de nye huse, som i dag udgør Skives første og egentlige slot.

Af de nuværende bygninger er den bindingsværksfløj, som i dag danner østlængen ned imod åen, den ældste. Den neder-

Fru Mimmi fotograferet foran N. Mølgaard Andersen's portræt af Jens Peter Jensen.

ste del af kælderen under denne bygning udgør nok noget af det ældste byggeri i Skive.

Det var ovenpå dette fundament, at Werner Parsberg i 1719 opførte huset, som siden i det væsentligste har stået uforandret. Det var dengang lensgårdens hovedbygning og afløste den tidligere hovedbygning, som lå i gårdens sydlige del, og som var opført i 1500-tallets slutning. Resterne af dette tidligere hus finder vi nu 1 ½ meter under jorden ved nedgangen til østfløjen. Set udefra hører bygningen til de smukkeste partier af »Gl. Skivehus«. Forneden står den grove sokkel af gamle sylsten og danner ydermuren i kælderen og over soklen bindingsværket, hvis konstruktion nærmest er østjysk, og som med fodtømmer, løsholt, dok og skråbånd er med til at give bygningen sin særlige karakter. Og øverst oppe under taget bjælkehovederne med trænegler – helt uforandret fra begyndelsen af 1700-tallet. Og over det hele den høje tagrejsning med de dekorative karnapper, som dog er af helt nyere dato.

I dag er bygningen ikke mindre travlt befolket end ved opførelsen. Der var også dengang køkkenregioner, hvor hotellets køkken i dag findes, og mod nord i bygningen den gamle spisestue med træpanelerne.

Sammenbygget med østlængen findes »Gl. Skivehus'« imponerende smukke hovedbygning. Hvor denne bygning ligger, har der tidligere været stald, og på stedet har der ligget et hus helt tilbage fra 1400-tallet. I 1523 blev disse tidligere bygninger ombygget af Jacob Høeg, og i midten af 1800-tallet ombyggedes stalden, men fortsat kun i én etage. Det var først i slutningen af 1800-tallet, at sygehuslægen i Skive, Henrik Sporon, føjede den øverste etage til, og siden har bygningen stået praktisk taget uforandret i den fornemme, rene palæstil, som er så karakteristisk for den tid.

På det sted, hvor de to bygninger mødes, lod en englænder opføre en lille træveranda. Direktør Frank Fawkner overtog »Gl. Skivehus« efter Henrik Sporons død. Fawkner var kommet hertil fra London som direktør for det daværende Koopmanns Svineslagteri og beboede bygningerne indtil 1910, hvor han rejste tilbage med sin familie.

Et af havens gamle frugttræer, spalieret mod sydflojen, hvor der tidligere var hestestald og vognport.

Også hvor de to bygninger mødes ved gårdsiden, satte han sig spor, der i form af en vinterhave, som i dag kun er ændret ganske lidt fra opførelsen omkring århundredskiftet. De skriftlige kilder om Fawkner er ret få, men så meget ved vi dog, at han har været en mand, hvor der ikke var langt fra tanke til handling. Ved opførelsen af vinterhaven telegraferede han således efter stengulvet, som sendtes ekspres fra hovedstaden. Farverig har han formentlig også været. Han mødte således på arbejde til hest. Hver dag red han fra »Gl. Skivehus« til slagteriet, hvor han – fortsat til hest – fra morgenstunden kunne overvåge arbejdet i slagterihallen.

Fawkners lille træveranda kunne næppe have været anbragt et smukkere sted med udsigt over haven og åen. Vi véd, at han selv har nydt den, for vi har et billede, hvor han sammen med sin kone og sin datter Doris sidder derude på samme måde, som verandaen bruges endnu i dag.

Det blev også på den gamle træveranda, at mit første egentlige møde med »Gl. Skivehus« fandt sted i 1951. Min kone og jeg havde været til studentergilde, og meget sent på natten eller meget tidligt om morgenen fandt vi vej til kælderen og morgenmaden og forsynede os med lækkerier, som vel var bestemt for hotellets gæster, men som vi nu indtog en tidlig sommormorgen med udsigten over åen. Jeg forstod senere min svigerfar, da han på en sådan morgen, hvor vi igen sad dér, sagde: »Hvis »Gl. Skivehus« nogensinde skal sælges, skal handelen henlægges hertil en tidlig morgen, når solen skinner«.

På den fortsatte vandring rundt om bygningerne står vi nu og ser op imod Øster Torv. I forhaven gik tidligere voldgraven fra åen rundt om hele komplekset. Denne voldgrav blev først opfyldt i slutningen af 1800-tallet, og intet af graven er bevaret. Til venstre har vi hotellets hovedindgang, og her har i umindelige tider ligget det store jernanker. Ingen véd, hvorfra det er kommet, ingen véd, hvornår det er kommet.

Der hvor parkeringspladsen ud imod Østerbro og Øster Torv nu ligger, opførtes i 1904 på ruinerne af tidligere bygninger fra »Gl. Skivehus« en bygning, som fik navnet Tårnborg. Ved opførelsen af Tårnborg i 1904 afdækkedes »Gl.

Det nu nedrevne Tårnborgh, den nye hvide hotelfløj fra 1965 og den røde fløj fra 1929.

Skivehus'« fangekælder, hvoraf der var to, dels en hvælvet kampestenskælder, som var beregnet til gårdens folk, og dels en kampestenskælder, som var beregnet til egentlige misdædere, og hvorover der tidligere stod et højt trætårn.

Igen støder vi på Fawknens navn. Hans interesse for historie var stor, og han forsøgte at få byen til at bekoste bevarelsen af fangekældrene mod at han istandsatte dem, men ingen var interesserede.

Først ved nedrivningen af Tårnborgh i 1965 kom de gamle kældre påny frem, men da så medtagne, at ingen restaurering var mulig.

I århundreder var »Gl. Skivehus« det sted, hvorfra det kongelige len styredes. Herfra udgik ordrerne, og der er heller ingen tvivl om, at under mange af lensmændene var stedet et center for den kulturelle udvikling i lenstiden. Det forbavsende ved »Gl. Skivehus« er egentlig, at stedet også i nyere tid har været et sådant center.

F.eks. var det på »Gl. Skivehus'« grund, at Skive i 1906 som en af de første byer i provinsen fik et billedforevisnings-teater. Historien herom har i virkeligheden stof til en artikel for sig og kun lidt skal fortælles. Omkring århundredskiftet meldte filmen sig, og Danmark var et foregangsland på dette område, blandt andet med Ole Olsens film. På et vist tidspunkt stod en maskinarbejder fra Hammel i kø i Århus for at se »Løvejagten på Elleore«. Han hed Emil Andersen og fik den idé, at det måske var bedre at købe et forevisningsapparat og en grammoson og selv begynde. Også Ole Olsen syntes, det var en god idé og rådede Andersen til at søge bevilgning. Resolut skrev maskinarbejderen til samtlige politimestre i Jylland, og han fik svar fra tre. Valget faldt på Skive, hvor man oven i købet kunne love, at han ville blive ene om bevilgningen.

Premieren skulle nu ikke foregå i Skive. Andersen ville prøve sine apparater af ude i landet først, og premieren fandt sted i Odder den 16. august 1906. Det blev en total fiasko, for der kom ingen billeder på lærredet: »Andersen og elektricitetsbestyrer Israelsen fra Odder svedste angstens sved. På lærredet viste sig en grødlignende masse. Man skruede i linsene og slog på apparatet, men der var intet at stille op. Publikum fik pengene tilbage ved kassen, eller de fik lov til at komme ind på de samme billetter til en senere forestilling. Det lykkedes at få apparatet til at virke i aftenens løb, og begejstringen var stor«, skrev Aarhus Amtstidende den 17. august 1906.

Den 15. oktober 1906 kunne Andersen åbne sit Kosmorama

Den gamle veranda, hvor den nu 260 år gamle østfløj møder Palæet fra 1895.

på »Gl. Skivehus'« grund. Salen var ganske lille. Der var opstillet en kæmpegrammofon, og pauserne udfyldtes af en Herold-koncert, medens fremvisningen af billederne foregik til akkompagnement af klavermusik. Om denne premiere skrev Skive Folkeblad: »Endelig i går blev forbindelsen indgået imellem elektricitetsværket og Emil Andersen, og i aften fremtrylledes de første levende billeder på Kosmoramaets hvide tæppe. Den just ikke synderligt store sal, hvis hygge yderligere vil være forøget, når den står fuldt færdig fra håndværkernes side, var stuvende fuld, og forestillingen fortjente det. Den stærke, ubehagelige flimren, der oftest ledsager levende billeder, sporedes kun her i ringe grad, hvorved man undgår de kendte øjentrækninger». I fire år var der Kosmorama her-nede, så blev forholdene for små, og man måtte flytte.

Det eneste minde om denne første forlystelsesindustri i Skive er også fjernet med nedrivningen af Tårnborg og sløjfningen af Kosmoramagade – den lille smalle gade, som forløb fra Øster Torv og ud over engene på det sted, hvor hotellets parkeringsplads ud imod Søndre Boulevard nu ligger.

Den første egentlige tilbygning til hotellet blev opført i 1929 og lukkede gården imod vest. Senere tilføjedes en lav bebyggelse i haven, og sidst er tilkommet den hvide bygning på Tårnborgs gamle plads. Før de to vestlige bygninger blev opført, var »Gl. Skivehus« gård åben imod vest. Dekorativ har den set ud, i midten et stort rhododendronbed og hele gårdspladsen belagt med toppede brosten. Mod syd en lille lav længe, som er opført på fundamenterne af gårdens tidligere hovedbygning fra 1500-tallet.

»Gl. Skivehus« fremtræder i dag som et kompleks af bygninger, der vidner om skiftende tider igennem 6-700 år. Her er rester af de allerældste bygninger fra 1300-tallet og velbevarede længer fra begyndelsen af 1700-tallet. Hovedbygningen er påbegyndt i midten af 1800-tallet, og der er bygninger, som kun er få år gamle.

De forskellige bygninger bærer præg af den tid, de er bygget i, på samme måde som andre gamle huse og byer. Og midt i alt dette står den lille træveranda og vinterhaven og er

en del af »Gl. Skivehus'« historie. For dem, der færdes derude, ikke den mindste vigtige del af det daglige liv.

Aase Gertz Andersson fortsætter:

Vore forældre Jens Peter og Mimmi var al den tid, jeg kan huske, inderligt forelskede. Det gav tryghed for os børn – og så var de der altid, og det, de arbejdede med, var ofte noget, vi kunne tage del i. Det gjorde vi især på de store dyrskuedage, hvor landboerne kom fra Salling og Fjends på cykel og i hestevogn. Så blev der solgt bøf og jordbær, og alle hænder kom i gang.

Den dag skulle der tjenes penge, som slog til i mindre travle tider, og jeg husker en sen aften, hvor vi endelig havde fået sendt den sidste gæst ud af huset. Far kom med pengekasen, der indeholdt hele dagens indtægt – og tabte den på køkken-gulvet. Det virkede håbløst at få de mange mønter samlet sammen, men far fejede dem resolut sammen og skovlede op med fejebladet. Da følte jeg vel nok, at vi var meget rige.

En anden dyrskuedag havde min bror Tonni og jeg fundet på, at vi kunne tjene penge ved at lave cykelstald op ad alleen for alle karlene, der kom ude fra landet. Det kostede 25 øre at få sin cykel opstaldet hele dagen, så der var penge at tjene. Hvad vi ikke havde overvejet var, at karlene nok skulle ud og more sig om aftenen og ikke kom hjem før vores sengetid. Da vi ikke kunne holde os vågne mere, lod vi cyklerne stå og gik i seng. Nej, hvor far var gal dagen efter. Han havde haft alt vrøvlet med de ølbeværte karle, da de skulle have cyklerne.

Den helt store fest var det, når vi pakkede varm middagsmad – var det mon altid svinekoteletter og jordbær? – bag på cyklen og tog ud til Resen strand. Jeg kan endnu fornemme duften fra nye kartofler, som blev pakket ud af mange lag avispapir og viskestykker.

I mange år havde far og mor soveværelse mod syd, bag ved køkkenet, og ved siden af havde vi børneværelse mod gården – de to vinduer, hvor der nu er folkestue for personalet. Kom man tidligt i seng, kunne man fra vinduet nøje følge med i, hvad der foregik i gården. Mor kom ud og sleb knive på kam-

pestenstrappen. Fuglene sang i rhodedendronbuskene i den cirkelformede hæk midt i gården, der var belagt med toppede brosten. Pigernes kærester kom og stod udenfor og ventede. Der var tit nogle større børn, der legede ude i Kosmoramagade, den blinde grusvej, som endte i Stillings eng – der hvor nu bilerne suser ud ad Sdr. Boulevard.

Meget af vores leg foregik på Stillings eng. Her blev ud-kæmpet drabelige slagsmål mod børnene fra Sabroes Børnehjem – og her kunne bindes blomsterkranse og samles kamil-leblomster til at tørre oppe på loftet og sælge til mor, som gav os en god betaling. Her lå også en bunke sten, der kunne age-re en hvilken som helst vare i en købmandsbutik. Porfyr f.eks. kunne alle se var kaffebønner – og der var melsten, sukkersten og kartofler.

Vi havde ikke så meget legetøj, men fantasien forvandlede alt til de skønneste ting. En leg, vi ofte legede, var »kniv«, hvor to har hver sit stykke land, og så kaster man kniven i modpartens land og skærer et stykke til sit eget. Når modpar-ten har så lidt tilbage, at han ikke kan stå der på ét ben, har han tabt. Den leg ser jeg aldrig børn lege mere, men der er jo heller ikke så mange brede havegange.

Haven var meget stor og dejlig at lege i med en masse tæt buskads, hvor der kunne laves huler. Åen var dengang så ren, at vi fangede krebs i den store køkkensi. De sad inde under åbrinken og kunne pirkes til med en pind, så de gav et hop – ud i sien. Der var altid noget at gøre ved åen. Jeg husker som meget lille min forskrækkelse, da jeg fik en stor skalle på kro-gen. Jeg stod tit og fiskede, men havde ikke regnet med, jeg selv skulle trække en fisk op.

Mor måtte beherske sin skræk for, at vi skulle falde i van-det, for åbredden var simpelt hen den bedste legeplads. Det hændte, at én faldt i, men der skete aldrig andet, end vi blev forskrækkede.

Vi handlede i Tårnborg, naboejendommen. Skulle vi til »Grøndullemor«, løb vi altid villigt. Andre steder havde det mindre interesse. Snart fandt mor ud af, at det var fordi »Grøndullemor« altid gav os noget godt – slik eller frugt – og

der blev aftalt en ordning, hvor vi i stedet for hver lørdag fik en »lørdagspose« med frugt og slik. Det var ugens højdepunkt.

Anonyme læserbreve understøttede byggeri af havnen i Skive

Af Karen Strøm Hansen

Hvorfor ligger Skive havn, hvor den er placeret i dag? Der var forhandlinger om andre placeringer, før det første havnebassin blev bygget. Der var en barsk avisfejde om havnens placering i Skive Avis i slutningen af 1850'erne.

Der var tale om at anlægge en havn nær Gammel Skivehus, som via en kanal skulle nå ud til fjorden. Der var også tanker om, at Skive kunne få en havn på engene nær Viborgvej.

Det blev efter årelange forhandlinger frem og tilbage i havnekommissionen og byrådet besluttet i 1862 at Skive havn skulle anlægges, hvor den gamle havn ligger – eller Sydhavnen, som den kom til at hedde, da byen i 1924 byggede endnu et havnebassin, som fik navnet Nordhavnen.

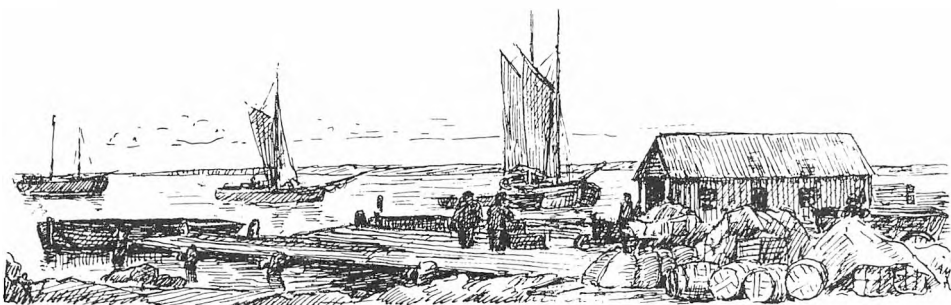
Det var, før havnebassinet blev bygget, meget vanskeligt at losse og laste varer i Skive. Sejlskibene kunne ikke komme ind til fjordbredden, men ved Krabbesholm var der en ladeplads, som blandt andre malermester Anders Mogensen har forevigt i en lille tegning. På den hosstående tegning ses en kåg ved anløbsbroen. Det er en fladbundet pram, som drives frem ved, at »pramdrageren« står agter med en åre og stager.

Det var Skives daværende købmænd, der ejede flere af disse kåger. Da havnen var færdig og de små robåde blev tilovers, blev de solgt og for de penge, som indkom ved salget, startede Skive Handelsstandsforening den forening, der hedder »Skive Handelsstands Hjælpekasse«, som eksisterer den

dag i dag og som yder støtte blandt andet til husleje for ældre medlemmer af Skive Handelsstandsforening.

Sådan rækker fortiden af og til hånden frem til nutiden og det møder vi blandt andet her.

Når en kåg havde bragt sin last ind til fjordbredden fra sejl-skibet på fjorden, skulle lasten omlades til hestekøretøjer, der derefter stod for den videre transport op til byen – til købmændene.

Parti fra ladepladsen ud for Krabbesholm. Ved broen ligger en kaag. Tegningen er lavet af malermester Anders Mogensen, Skive.

I 1867 – den 4. september – indgår Skive kommune en overenskomst med proprietær Dalsgaard på Krabbesholm om overtagelse af jorden ved havneanlægget. Den 1. august 1868 godkender indenrigsministeriet handelen og skøde udstedes den 19. juni 1872. Da er havnepladsen ved gammel havn – Sydhavnen – færdig og der er opført havnefogedbolig, som tjener som bolig for havnefogeden indtil 1938, da den afløstes af den nuværende havnefogedbolig.

I mange år havde havnefogeden i Skive også tilladelse til at drive en lille restauration i tilknytning til havnefogedvirksomheden. Denne bivirksomhed skønnes at være holdt op omkring første verdenskrig.

I avisdebatten forud for byggeriet af det første havnebassin er der »to anonyme herrer«, som menes at være to købmænd, der venter med længsel på, at Skive får sit første havnebassin.

De skriver for deres sag blandt andet: »Få byer have med hensyn til handel og industrielle anlæg – hvilke tildeels ere ubenyttede – en så gunstig beliggenhed som Skive.

I midtpunktet af Liimfjorden, ved et meget stort og tildels velhavende og frugtbart opland må den, når det hæmmende og besværlige bånd, der nu nedtrykker den i tilbagegangens sløvhed, er fjernet, og dens umiddelbare forbindelse med havet sikkert, tid efter anden igjen stige og blive en blomstrende handelsstand. At vente et års tid endnu for at see, hvad indflydelse pengecrisen vil have på den calculerede havnetaxt, kunne vi ikke indsee hvad nytte er til, uden for såvidt som det er hensigten at forvikle sagen endnu mere og bringe den ind i et omsvøbsdepartement, der aldeles vil tilintetgøre den ved sine betænkninger og søge at bringe den i forglemmelse til ubodelig skade for byens vel. Men de mænd, der nu sidder i havnecommissionen, gjør vi ansvarlige for, at man ikke ved en så fordømmelig handlemdåde leger med byens velfærdsanliggende.«

Det er en debat, man kan forstå.

I april 1929 skriver litteraten Otto. L. Sørensen, Skive, hvis efterladte optegnelser findes på Skive Byhistoriske Arkiv, blandt andet følgende efterskrift til læserindlægget i Skive Avis:

De herrer forregnede sig, idet der skulle gå ti lange år, før der endelig blev taget fat for alvor på havnebygningen.

Først 1868 hører vi, at: »Det for byen så vigtige og længe drøftede anlæg af en havn nærmer sig sin virkeliggørelse, idet ministeriet med nogle modifikationer har approberet et af havneingeniør Reimer for flere år siden udarbejdet projekt til et havneanlæg ved Krabbesholm. Havnecommissionen har derefter gjort de fornødne skridt til arbejdets påbegyndelse ved at overdrage ledelsen af anlægget til ingeniør Obel fra Aarhus. Med hensyn til tømmerleveringen har havnecommissionen i efteråret 1867 bestilt et kvantum tømmer direkte fra Sverige, mens den største del af den tilbageværende tømmerlevering blev udbudt i licitation.

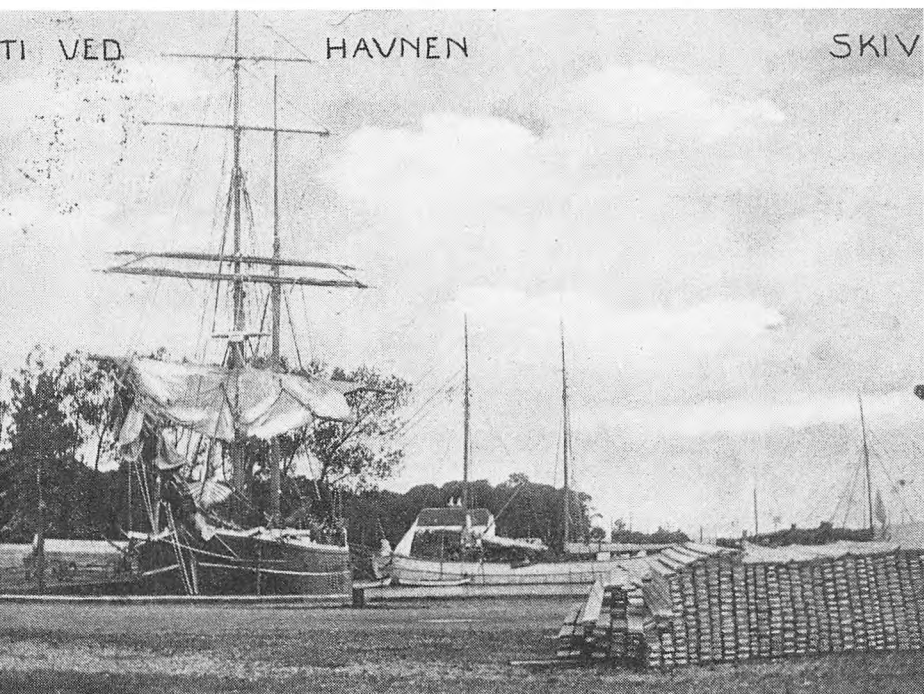
Ved licitationen over tømmerarbejdet var arkitekt Hansen

Hvor geden står på dette billede ligger der i området i dag pakhus ved Nordhavnen. Billedet er fra begyndelsen af århundredet. I baggrunden ligger Håndværkerhøjskolen.

fra Randers lavestbydende med ca. 35.000 Rd., mens tilbud fra skibsbygger Ulstrup i Aarhus og ingeniør Petersen fra Skanderborg var lidt højere.

Arkitekt Hansens tilbud blev antaget og arbejdet blev påbegyndt såsnart den første ladning tømmer nåede Skive.

Sejlskibe ved Sydkajen i Sydhavnen – eller gammel havn, som den kom til at hedde, da havnen fik sit nordre havnebassin.

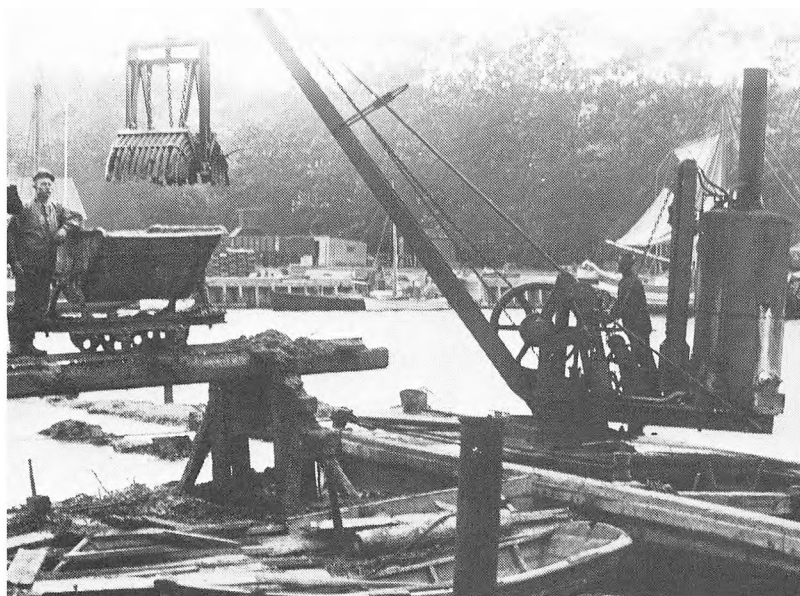
De to anonyme læserbrevsskribenter skriver endelig til slut om sagen: »Vi tør således ønske vor by tillykke med, at den allerede til næste sommer vil have en i det mindste delvis havn, og med at vi således omsider vil opnå en i vore dage så væsentlig betingelse for handelens og byens opkomst i det hele«.

Havnen fik den betydning for Skive, som handelsstanden forventede. Få år forinden det første havnebassin var færdigt, var jernbanen Langå-Struer blevet færdig og dermed havde Skive som havnebyen midt i Jylland sin kommunikation med omverdenen i orden efter datidens forhold.

Der skulle gå godt 100 år før Skive fik en flyveplads – den åbnede i Vinkel den 17. oktober 1975.

Den første større ændring på havnen, efter det første havnebassin var bygget i slutningen af 1860'erne skete, da Skive i 1924 tog den nye havn – Nordhavnen – i brug.

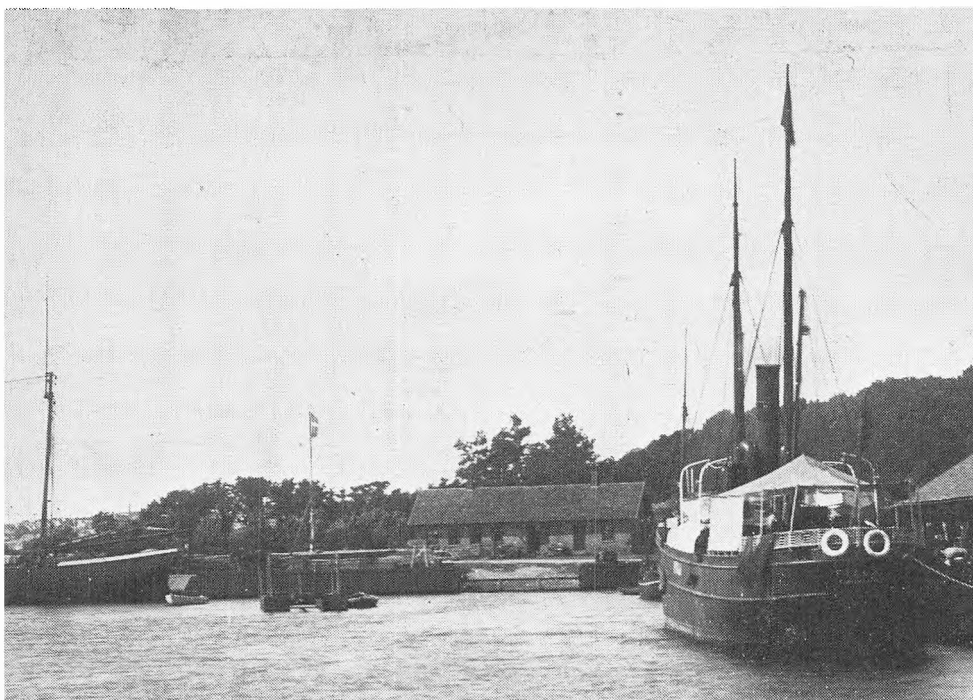
I 1902 foretages der en uddybning af sydkajen i Sydhavnen.

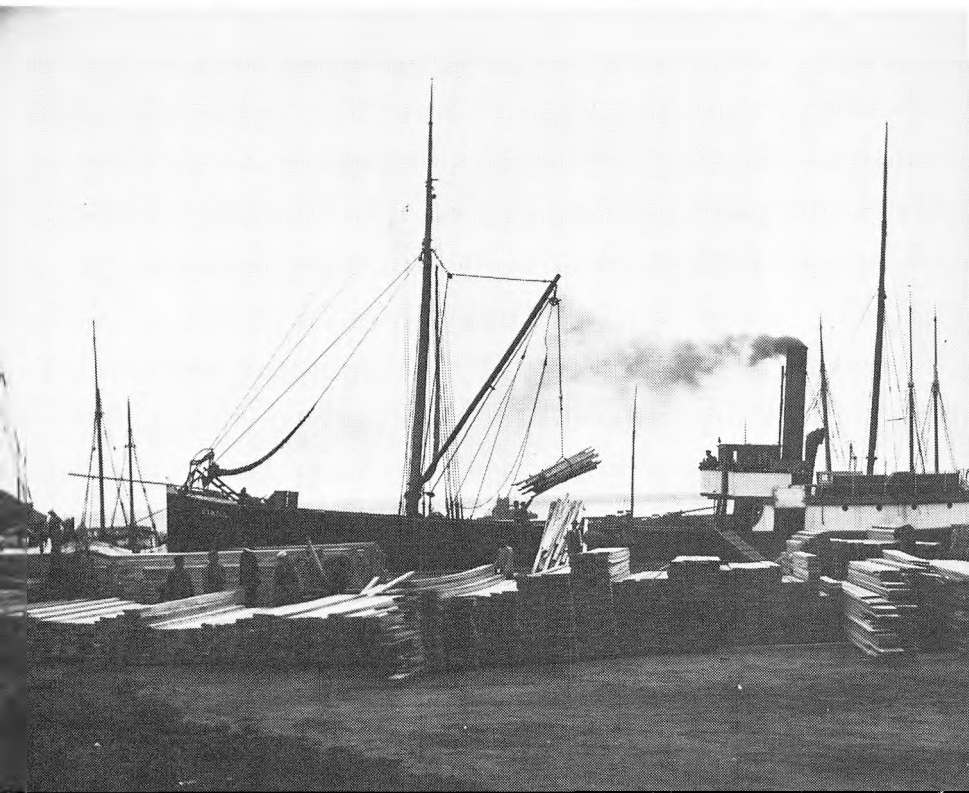

Havnebyggeriet i 1868 i Skive. Med rambukken er arbejderne ved at nedramme bolværkspæle til søndre mole i Sydhavnen. Havnebassinet udgraves i den gamle ladeplads' grund ved Krabbesholm. Der graves med skovl og jorden køres bort på hestevogne.

Damperen »Fylla« der er fra ca. 1880 i havnen med den gamle havnefogedbolig fra 1872 i baggrunden. Den blev i 1938 erstattet af den nuværende havnefogedbolig.

Der losses træ fra M/S Diana. Fra skibssiden blev træet båret ud på kajen og delt op efter længde, bredde og tykkelse, så tømmerhandleren kunne hente sine varer dimensionsvis.

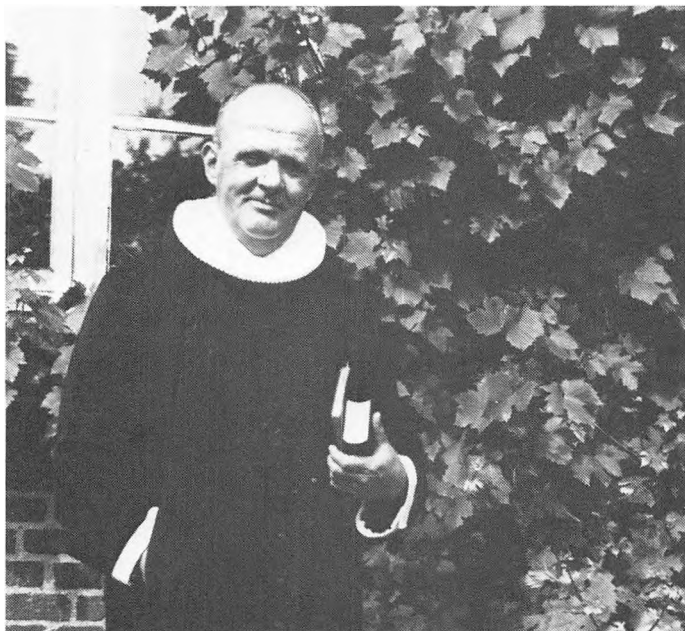
Billedtekst til side 114 og 115.

Damperen »Limfjorden«, bygget i Helsingør og ejet af DFDS. »Limfjorden« sejlede i mange år i rutefart på de vestlige limfjordshavne, Thisted, Nykøbing Mors, Struer og Skive. Billedet er fra 1910.

Mindeord over Johannes Bang

Dette forår døde vor mangeårige formand, pastor Johannes Bang.

Johannes Bang efterfulgte i 1963 lærer J. C. Krogh, Tøndering, som formand, hvilket ikke var en tilfældighed. Han sagde selv i et interview i Jyllands-Posten: »Jeg har to fritidsinteresser: Lokalhistorie og kriminalromaner«. Og hans viden om hjemegnens historie, især kirkehistorie, var meget omfattende, hvad bl.a. hans efterladte notater vidner om.

Formandskabet kunne være en post, der krævede diplomatisk sans i en bestyrelse af individualister, som hver især dyrkede deres speciale indenfor lokalhistorien. Men den stilfærdige Bang fik det til at glide, og han forstod med sin store viden og situationsfornemmelse at repræsentere foreningen som foredragsholder, som leder af møder og ture og overfor myndigheder.

Selv om Johannes Bang var af gammel kulturslægt, Bang- og Stjerniholslægterne, var han en folkelig mand med sympati for den almindelige mand og de dårligst stillede, som han støttede efter evne i både ord og gerning.

Gennem over 30 års præstegerning i hjertet af Salling, i Roslev-Rybjerg sogn, og en omfattende skribent- og foredragsvirksomhed og ikke mindst gennem sin evne til at omgås mennesker af alle slags fik Johannes Bang berøring med det halve Salling, som det blev sagt ved hans begravelse d. 3. marts. Det var ikke, fordi han førte sig frem i egen interesse, tværtimod var han yderst stilfærdig – men med megen lune.

Efter sin pensionering flyttede Johannes Bang til Skive, ind i Digernes gamle lejlighed i Brogården, og han var således kommet tilbage til barndomsbyen. I sin Skive-tid var Johannes Bang særlig interesseret i Skive Byhistoriske Arkiv, som han var med til at oprette, og her var han en hyppig og interesseret gæst. Han overdrog selv senere sine samlinger til arkivet.

I rækken af formænd for Historisk Samfund har Johannes Bang været en af de længst virkende, i 17 år, og i hans formandstid har foreningen kunnet notere fremgang og interesse i befolkningen på disse egne, hvor egnshistorie har dybe rødder.

Johannes Bang var æresmedlem af Historisk Samfund.

Svend Mortensen

HISTORISK SAMFUND FOR SKIVE OG OMEGN
REGNSKAB FOR PERIODEN 1.8.1979-31.7. 1980

Indtægter:

Salg af årbøger	27.553,50
Salg af ældre årbøger	20,00

Tilskud:

Afholdsfonden i Skive	1.000,00	
Viborg amt	3.333,00	
Skive Folkeblad	200,00	
Skive Sparekasse	500,00	
Kulturministeriet	2.800,00	
Salling Bank	1.000,00	
Skive Kommune	3.000,00	
Handelsbanken	<u>250,00</u>	12.083,00
Renteindtægter		<u>750,03</u>
		<u>40.406,53</u>

Udgifter:

Trykning m.v. af årbøger	34.885,00
Porto, distribution	1.661,80
Kontingent D.H.F. m.fl.	881,00
Kontorartikler, kuverter m.v.	613,83
Historisk Vandring	960,75
Gaver	301,00
OVERSKUD	<u>1.103,15</u>
	<u>40.406,53</u>

STATUS pr. 31.7. 1980

AKTIVER:

Indestående i Skive Sparekasse	2.426,70	
Indestående på postgiro	8.211,24	
Indestående i egnens øvrige pengeinstitutter	3.584,85	
		<u>14.222,79</u>

PASSIVER

Formue ved årets beg. kr.	13.119,64	
+ årets overskud	<u>1.103,15</u>	<u>14.222,79</u>

Skive, den 20. august 1980.

E. Steen Sørensen, kasserer

Revideret. Beholdningens tilstedeværelse er kontrolleret. Intet fundet af bemærke.

Gunnar Petersen

Carl Kaiser

NAVNEREGISTER

Tallene henviser til sidetal

A

Absalon, biskop 52
Alstrup, Angela 44
Alstrup, madam 44
Alstrup, Th., bankdirektør 42
Anders, prior 67
Andersen, Arnold 19
Andersen, Emil 100, 101
Andersen, fotograf 47
Andersen, købmand EBM 40
Andersen, Morten 16
Andersen, N. Mølgaard 95
Andersen, Otto 16, 17, 19
Andersen, Søgaard, valgmenighedspræst 5
Andersen, Vilhelm, professor 6
Andersson, Poul Gertz 94
Andersson, Aase gertz 94, 103
Arent, Alfred, isenkræmmer 46
Asser, ærkebiskop 50, 52

B

Bang, Johs. 116, 117
Basse, Niels 85
Baunsgaard, restauratør 35

Bech, bager 47
Becher, overlærer 38
Begtrup, Holger 6
Behrmann, Agnes 18
Behrmann, Alma 18
Behrmann, teglbrænder 18
Berg, Gottlieb 26
Bertelsen, Esben 90
Birch, bager 47
Birch, Ejnar 47
Bjørnsson, Jacob 67
Bjerre, Geit 5
Bjerre, Jens, gdr. Nr. Nisum 5
Bjerre, Jacob, valgmenighedspræst 5, 6, 7, 10, 14
Bjørnsdatter, Anne 88
Bojlesen, Mathilde 36
Bonaventuras 75
Bonnevie, postmester 32
Borup, J., højskoleforstander 6
Brandt, isenkræmmer 43
Brandt, Michael, provst 82, 83
Bredsdorf, Ths. 6
Breum, P. K. købmand 40
Brinch, Niels 40, 43
Brøndum, Dalm 2

Brøndum, N., blikkenslager 37
Brøndum, skomager 32
Buemann, Jens 28, 39
Buemann, Ludvig 49
Byrum, kobbersmed 30
Byrum, købmand, 47
Bøttern, sagfører 44

C

Callundan, forstander 34
Christensen, Anton 46
Christensen, bandagist 25
Christensen, Carl 29
Christensen, Casper 31, 43
Christensen, graver 31
Christensen, Harald 29
Christensen, Ingv. bogbinder 29
Christensen, Jens, manufakturhandler 28
Christensen, købmand 38
Christensen, Martin, billedskærer 38
Christensen, rebslager 28, 42
Christensen, Søren, smedemester 30
Christian d. 2. 77
Christian d. 3. 79
Christiørnsdatter, Edel 86
Clairvaux, Bernhard af 50

D

Dahl, Axel 28
Dahl, bager 34, 36
Dahl, farver 35, 36
Dahlgaard, Bertel 14
Dalsgaard, proprietær 107
Dige, A., købmand 39, 40
Doolewerdt, skomager 44
Doolewerdt, Skyldfri 44

E

Eriksen, pibedrejer 28
Eriksen, skomager 40
Eriksen, slagter 26
Eskelsen, Niels 67
Eskil, ærkebiskop 50, 51
Eskildsdatter, Aase 85

F

Falkenberg, garver 32
Falkenberg, R. skomager 32
Fawkner, Frank, direktør 40, 96, 98
Flarup, urmager 30
Folkersen, Axel 36
Folkersen, ølhandler 36
Frandsen, Emanuel, fiskehandler 26
Frandsen, Signe 26
Frederik d. 1. 78
Frederik d. 2. 89, 92
Frederiksen, konditor 24
Friis, Jeppe 78
Friis, Jørgen 77, 78
Fæster, blikkenslager 24

G

Gerte, skomager 30
Gerte, Valdemar 30
Gjedde, J. Chr. 47
Glud, Kr., pastor 8
Grummesen, Lage 84
Grundtvig, N. F. S., 8
Gudiksen, Jens 8
Gudiksen, Niels 8
Gudiksen, Søren 8
Gunnar, biskop, Ribe 52

H

Halse, drejer 34
Hansen, A. Johs., provst 10
Hansen, arkitekt, Randers 109, 110
Hansen, bager 47
Hansen, bundtmager 28
Hansen, Jens 36
Hansen, urmager 30
Hanssøn, Hans, prior 68, 72
Hardenberg, Anna 92
Harder, F. A. 32
Harder, P. M. manufakturhandler 29, 33
Hartmeyer, bager 30
Hartmeyer, Ludvig 30
Hartmann, urmager 29
Haslund, Ole 27

Hasselriis, skoleinspektør 47
 Helgesen, Poul 78
 Henschel, Kai 32
 Henschel, tobaksfabrikant 32
 Henriksen, bogbinder 30
 Henriksen, manufakturhandler 28
 Hildebrand, kardinal 50, 51
 Hissel, Peder, sognepræst 68
 Holm, P. G. 28
 Høeg, Jacob 96
 Høgh, Niels 67

I

Ibsen, Lage 87
 Ibsen, Søren, 89
 Innocens III, pave 66
 Israelsen, elektricitetsbestyrer 100
 Iversdatter, Edel 86, 87, 88
 Iversdatter, Ide 86
 Iversdatter, Mette 86

J

Jacob, biskop, Viborg 72
 Jacobsen, Borch, overretssagfører 38
 Jacobsen, Franziska 38
 Jacobsen, Mads, købmand 18, 40
 Jacobsen, postkusk 32
 Jacobsen, Andreas 92
 Jebbesen, Niels 67
 Jensen, Chresten, prior 78
 Jensen, Inge Nygaard 94
 Jensen, J. P. 94, 95
 Jensen, J. P. og Mimmi 103
 Jensen, Marius 24
 Jensen, Mehlsen, købmand 47
 Jensen, Mimmi 94, 95
 Jensen, Niels Nygaard 94
 Jensen, Ole 36
 Jensen, Sig. Tovborg, professor 14
 Jensen, Tonni Nygaard 94, 103
 Jenssen, Peder, prior 67, 68
 Jeppesdatter, Tyre 92
 Jepsen, fotograf 46
 Jepsen, Hans Christian 44
 Jepsen, H. restauratør 44

Jepsen, Lage 88
 Jepsen, Laurids 86
 Jepsen, pastor Rødding 10
 Jepsen, Peter 12
 Jepsen, Tut 12
 Jespersen, Chr. pantelåner 28
 Jespersen, Christienne, 22
 Jespersen, fru, Nørregade 20, 22
 Jespersen, Ingv. snedker 20
 Jespersen, Kathrine 20
 Jespersen, læderhandler 38
 Jespersen, snedker 23
 Jespersen, tobaksfabrikant 22, 32
 Jespersen, Aage 20
 Johansen, Asger (Irner) 38
 Johansen, (Irner), lærer 38
 Juel, Ida 88
 Juel, Niels 79
 Jung, Emil, boghandler 28
 Just, Jens 46
 Just, Vilhelm 47
 Jæger, Martin, købmand, 26

K

Kepis, Thomas 75
 Kielgast, konsul 44
 Kirkebye, dyrlæge 38
 Kjeldsen, Jens 46
 Kjærgaard, Marinus 40
 Kjærgaard, tømrer 40
 Kloch, Hans Th. 28
 Konradsen, Anna 30
 Konradsen, rebslager 30
 Konradsen, Richard 30
 Krabbe, Dorteia 79
 Kring, bødker 26
 Kristian d. 3. 88
 Kroer, kæmner 27
 Krogh, J. C. 116
 Krogno, Oluf Mouritsen 92
 Kyhl, stationsforstander 42
 Kaas, Bertel 67
 Kaas, Bjørn 87, 88, 89, 91, 92, 93
 Kaas, Edel 89
 Kaas, Jens 86, 88
 Kaas, Kristence 89
 Kaas, Niels 88

L

Lagesen, Jep 84, 85, 86
Larsen, maler 26
Larsen, Marie 26
Larsen, Mikkel 92
Larves, skomager 28
Laursen, Fr., købmand 32
Laursen, Laust, sognefoged, Rødding 11
Laurissen, Jens 86
Levison, manufakturhandler 42
Lowsen, sagfører 42
Ludvigsen, Hans, manufakturhandler 28
Lundsgaard, fru 28
Luther, Martin 77
Lycke, Valdemar 68
Lykke, Anna 79
Lykke, Christoffer 66, 79
Lykke, Dortha 79
Lykke, Erik 79
Lykke, Iver 79
Lykke, Kirsten 79
Lynderup, P. Chr. 31
Lynderup, Thomas 38

M

Madsen, mekaniker 47
Magnussen, Arne 25
Margrethe, dronning, 85, 86, 87
Markussen, politibetjent 20
Mass, skomager 34
Melgaard, Søren 27, 42
Menved, Erik 84
Michaelsen, postkører 32
Michilsen, Pær 67, 68
Mikkelsen, Jens (Krabbe) 86
Mikkelsen, P., isenkræmmer 40
Mogensen, Anders 106, 107
Mortensen, Anna 25
Mortensen, Christian 25
Mortensen, gartner 34
Mortensen, Hans 25
Mortensen, Jenny 25
Mortensen, Marinus 25
Mortensen, Marinus, underdirektør 38

Mortensen, Peter 67
Mortensen, skomager 25
Mortensen, Svend 117
Munk, Mogens 88
Munk, Oluf 88
Müller, bankdirektør 38
Møller, smed 26
Møller, Tage, valgmenighedspræst 5
Møller, Vilhelm 44

N

Niels, biskop, Viborg 52, 53
Nielsen, Else, Vejby 9
Nielsen, Georg isenkræmmer 20, 26
Nielsen, Henry 35
Nielsen, H. B., fabrikant 32
Nielsen, Hans Chr. 8
Nielsen, Lars 90
Nielsen, madam 16, 35
Nielsen, Mamlie 35
Nielsen, Marinus, 35, 36, 37
Nielsen, Peter, Vejby 8, 9
Nielsson, Jacob 72
Nielsen, Symen 67, 68
Noe, guldsmed 28
Norgaard, apoteker 33
Nybo, dyrlæge 38

O

Obel, ingeniør, Aarhus 108
Okse, Peder 90
Okse, Pernille 90
Olesen, C., isenkræmmer 28
Olesen, Ole 100
Oluf, konge 85

P

Palludan, Sedorff, O. 28
Palmbiad, maler 31
Parsberg, Werner, 96
Pedersen, Jens, gartner 22
Pedersen, Johs. købmand 37
Peter, Jacob, abbed 73
Petersen, glarmester 47
Petersen, ingeniør, Skanderborg

Petersen, Laur., bogtrykker 29,
38
Petersen, rebslager 25, 26
Petersen, Rübner, boghandler, 28,
31

Petersen, Sofus, urmager, 35
Pogwisch, Hans 78
Pontoppidan, Erik 53
Poulsen, Lars Peter, træhandler
47
Primdahl, Jens 44

R

Rahloff, skrædder 36
Rasteff, kreaturkommissær 30, 34
Reimer, havneingeniør 108
Riisgaard, Hans Ulrik 49
Ring, kurvemager 25
Rosen, fru jægermester 18, 24
Rotfeldt, Kristense 89

S

Sachs, Jean 35
Saxo 54
Schmidt, barber 28
Schou, Jul. 32
Schwartz, Johs. købmand 28
Schøth, Folmer, valgmenigheds-
præst 5
Skeel, Albert 67
Spellerberg, G. fiskeeksportør 23
Spellerberg, Stella 23, 24
Spellerberg, Vilhelm 23, 24
Sporon, læge 40, 96
Stilling, smed 43
Stjernholm, købmand 30
Stjernholm, træhandler 28
Strøm, Helmuth 43
Strøm, snedker 43
Suso, Henrik 75
Svend, provst, Viborg 53
Svendsen, Louise 24
Svendsen, skovbetjent 20, 24
Sørensen, Andreas 42
Sørensen, Andr. købmand 26
Sørensen, gartner 35
Sørensen, Otto L., 22, 26, 108

Sørensen, skomager 28
Sørensen, Søren, grisehandler 23
Sørensen, Victor 26, 46
Staal, agent 38

T

Tagesen, Niels 86
Tausen, Hans 77
Teglmund, pastor 8
Thimm, William, bundtmager 25,
Thomassen, havnefoged 18
Thomassen, Thomassine 18
Thomsen, gartner 32
Thomsen, garver 26
Thomsen, tandlæge 34
Thorlak, biskop 77
Toke, biskop 52
Traberg, barber 28
Trap, Cort 24

U

Ulstrup, skibsbygger, Aarhus 109

V

Valdemar, konge 85
Vangsen, Esbern 71
Vass, stationsforstander 42
Vedel, Anders 13, 14, 15
Vedel, Hanne 13
Vedel, Helene 13, 14, 15
Vedel, Kristian 13
Vedel, Lauge 13
Vedel, Tage 13

W

Wedøe, skomager 36
Westerdahl, trommeslager 36
Wiborg, bager 36
Wied, Gustav 12

Ø

Ørum, Hans 30, 31
Østergaard, guldsmed 26

Aa

Aakjær, Svend 84

INDHOLDSFORTEGNELSE

<i>Geit Bjerre: »Solbakken« i Rødning var mit barndomshjem</i>	5
<i>Otto Andersen: Skive omkring år 1900</i>	16
<i>Hans Ulrik Riisgaard: Grinderslev kloster og kirke</i>	49
<i>Michael Brandt: Stårupgårds tilblivelse</i>	82
<i>Poul Gertz Andersson og Aase Gertz Andersson:</i>	
Gl. Skivehus hotel i 50 år	94
<i>Karen Strøm Hansen: Anonyme læserbreve understøttede byggeri af Skive havn</i>	106
<i>Svend Mortensen: Mindeord over Johs. Bang</i>	116

HISTORISK SAMFUNDS BESTYRELSE

Fhv. førstelærer K. Enna Jensen, Samsøgade 8, Skive.

Arkivar Svend Mortensen, Norgårdsvej 6, Skive.

Forfatteren Kirsten Aakjær, Skovvænget 6, Skive.

Bibliotekar Carl Langholz, Biblioteket, Skive.

Lærer Rud Kjems, Balling.

Journalist Karen Strøm Hansen, Skive.

Kasserer: Fuldmægtig E. Steen Sørensen, Thise.

Revisorer: Direktør Gunnar Petersen, Skive og

Carl Kaiser, Skive.

HISTORISK SAMFUNDS TILLIDSMÆND:

Resen: Viceinspektør Poul Tolstrup, Resen skole. Skive landsogn:

Jens Vester Christensen, Skjoldborgvej 34, Skive. Fur: Fhv. mu-

seumsleder Magne Brejner Jensen, Fur. Roslev: Fhv. sparekassedi-

rektør Hans Kr. Jepsen, Roslev. Balling: Lærer Rud Kjems, Bal-

ling. Lem: Fhv. gdr. Chr. E. Bjerre, Lem. Ramsing: Fhv. gdr. Ger-

hard Svenningsen, Ramsing. Ørum: Førstelærer Steen Bilstrup,

Ørum skole.

